

OKSANA VILNĪTE

*Poēzijas
balss
un
filosofija*

LU Filozofijas un socioloģijas institūts

Oksana Vilnīte

Poēzijas balss un filosofija

Rīga 2013

Oksana Vilnīte. Poēzijas balss un filosofija
Rīga, LU aģentūra „LU Filozofijas un socioloģijas institūts”, 2013, 144 lpp.

Grāmata O. Vilnīte „Poēzijas balss un filosofija” sagatavota izdošanai LU aģentūrā „LU Filozofijas un socioloģijas institūts”, Valsts pētījumu programmas „Nacionālā identitāte” projektā nr. 2. „Nacionālā un eiropeskā identitāte”, vadītāja prof. Maija Kūle.

Grāmatas izdošanas ideju un koncepciju atbalstīja LU Filozofijas un socioloģijas institūta Zinātniskā padome, priekšsēdētāja Dr. phil. Ella Buceniece, kā arī Institūta filosofi un sociologi, kas savulaik studējuši LU pie Dr. phil. Oksanas Vilnītes, klausoties lekcijas Rietumu filosofijas vēsturē.

Zinātniskais redaktors un sastādītājs prof. Igors Šuvajevs.

Lekciju un sarunu tulkojumu no krievu valodas latviešu valodā veicis Aigars Cinis.

Sarunu ierakstus un atšifrējuma nodrošināšanu veikuši Aigars Cinis, tehniskais atbalsts – Kristaps Krievs, fotogrāfiju sagatavošana publikācijai – Herta Pugača, fotogrāfiju digitālā restaurācija un retušēšana – Māris Kūlis. Par vairāk nekā pirms desmit gadiem veikto lekciju atšifrējumu izsakām pateicību Aijai Siltānei.

Izsakām pateicību literārajai redaktorei Indrai Ozoliņai par sadarbību un konsultācijām.

Fotogrāfijas no Oksanas Vilnītes personīgā arhīva.

LU Filozofijas un socioloģijas institūta izdevējdarbības nodrošinājums – Mārtiņš Dundurs, Arta Jāne.

Korektūra – Līva Sniķe.

- © LU Filozofijas un socioloģijas institūts
- © Teksts, fotogrāfijas – Oksana Vilnīte
- © Koncepcija, sastādījums – Igors Šuvajevs
- © Teksta tulkojums – Aigars Cinis

Saturs

Poēzijas bals filosofijas korī

Pirmā lekcija 9

Otrā lekcija 29

Trešā lekcija 45

Sarunas 71

Latvijas izglītības un kultūras vēsture ir bagāta ar izcilām personībām, pie kurām jāmin arī Latvijas Universitātes mācībspēki.

Filosofijas doktore, docente Oksana Vilnīte savu pasniedzējas mūža lielāko daļu – vairāk nekā piecdesmit gadus – veltījusi darbam ar Latvijas Universitātes Filosofijas nodaļas studentiem, kā arī docējusi filosofijas kursus citās fakultātēs. Padomju laika ideoloģizētajā atmosfērā viņa bija brīvas, gudras un izsmalcinātas domāšanas paraugs.

Viņas kolēģi Filosofijas nodaļā bija Pēteris Laizāns un Augusts Milts. Pateicīgie skolnieki viņu devumu ir atzīmējuši ar grāmatām „Filosofs starp tradīciju un pieredzi” (Rīga, 2004) un „Augusts Milts: patība un ētika” (Rīga, 2008). Tā bija un ir Latvijas filosofiskās domas profesionālās nostiprināšanas paaudze.

Oksana Vilnīte šogad ir sasniegusi sava mūža briedumu – 85 gadus. Skolnieki, atbalstot, sekmējot un strādājot pie šīs grāmatas izdošanas, vēlējas atkal dzirdēt savas iemīļotās pasniedzējas balsi – šoreiz tekstuālā formā. Docētāja izcilas dzejas paraugus deklamēja krievu valodā, tāpēc grāmatā tie joprojām skan bez tulkojuma, ļaujot lasītājiem atcerēties, kā skan viņas balss, vai tiem, kas to nevar atcerēties, – iedomāties filosofijas liriski aristokrātisko un eksistenciālo skanējumu caur poēzijas balsīm.

Oksana Vilnīte ar savu talantu un ieguldījumu filosofijas nākamo paaudžu izglītošanā pārstāv 20. gadsimta pēckara Latvijas intelektuālo vēsturi. Savijot valodu un kultūru bagātību, viņa mums ir kā nacionālās identitātes starpkultūru simbols.

Poēzijas balss filosofijas korī

Pirmā lekcija¹

Saruna par dzeju – un it īpaši par krievu dzeju, krievu poēziju – tiks sākta ar to, kāpēc vispār šī tēma radās. Kāpēc vispār šī tēma bieži vien bijusi manas uzmanības centrā un tādējādi jau 30 gadus, no tā brīža, kad sāku lasīt lekcijas filosofijas vēsturē, ar to saskārušies visi mūsu nodaļas studenti? Praktiski katrā kursā un katru reizi es pārsteidzu studentus – mūsu latviešu klausītājus – ar to, ka nolasīju dažas kādu krievu dzejnieka rindas. Dažkārt tas bija vesels dzejolis, dažkārt – vienkārši kāda vārsmā, tā starp citu garāmejot: man tas sagādāja prieku – tobrīd to nolasīt. Tas sagādāja baudu man pašai un reizē gribējās piesaistīt tos, kas manī klausījās. Es gribēju viņus padarīt par līdzdalībniekiem šajos manos svētkos – saziņā ar dzīvu krievu poēzijas vārdu. Man vienmēr šķita, ka tas rada kaut kādu atbalsi daža dvēselē, un tāpēc es uzdrošinājos arī nākamajā semestrī un nākamajā gadā, un arī nākamajā grupā

1   Lekcija nolasīta 2001. gada 6. martā LU Vēstures un filozofijas fakultātē Brīvības ielā 32. – Tulk.

to atkārtot, protams, – atkārtot nevis tos pašus dzejoļus, bet gan savu mēģinājumu.

Kāpēc man gribējās citēt dzejoļus? Acīmredzot tāpēc, ka poēzijai un filosofijai ir daudz kopīga. Kopīgs pirmām kārtām ir tas, ka gan viena, gan otra pastāv pašas sev. Tās realizē savu uzdevumu. Protams, uzdevumi var mainīties – tie var būt atkarīgi no laikmeta, no domātāja vai dzejnieka personības, bet vienmēr tā ir bijusi tiekšanās pēc to jēgveidojumu realizācijas, kuri attiecīgajā periodā sakrājās sabiedrības apziņā un tika it kā pieprasīti no domātāja, un kurus tikai viņš jutās spējīgs izteikt. Tāda, lūk, ļoti interesanta saistība pastāv starp poēziju un filosofiju. Kaut arī tie ir koptēli, tomēr katrs – gan filosofs, gan dzejnieks – rada savu pasauli, savu pasaules ainu, savu vārdnīcu, savu tēlu loku. Un, kad Pasternaks² saka – „pasaules tēls, kas vārdā parādīts” –, tad tas vārds ir *viņa*, *Pasternaka* tēls, *Pasternaka pasaules tēls*, kurš nav tāds kā Mandelštama pasaules tēls. Un tāpēc šķiet pat apbrīnojami, ka mēs – tādi vienkārši poēzijas lasītāji, kā es pati – varam viņus visus – tik dažādus – uztvert, turklāt uztvert ar sajūsmu, ar pilnīgi pārsteidzoša tā brīnuma izjūtu, kurš parādās tavā priekšā. Tomēr viņi gan cits citu bieži tā nevarēja uztvert. Vēl vairāk – dažreiz starp viņiem bija kaut kāda pilnīgi nepārejama robeža. Nesaprašanas vai saprašanas robeža, kam viņi nevarēja pārkāpt. Lielā mērā tas attiecas arī uz filosofiju, iespējams, pat daudz asākā formā, jo filosofijā papildus uzslāņojas vēl kaut kādi ideoloģiskie aspekti, kas viņiem traucē tieši uztvert citam citu. Vēl vairāk, viņi cits citu bieži vērtē nievīgi un naidīgi.

Tātad, ar ko es sāku – filosofija un poēzija vai precīzāk, filosofs un dzejnieks, parādās katrs ar savu uzdevumu izpaušties. Savākšana, radīšana nav nejauši ietverta vārdos *logos*, *lego* (savācu) – tā ir pasaules izveidošana, pasaules radīšana vārdā,

2 Boris Pasternaks (*Борис Леонидович Пастернак*, 1890–1960) – dzejnieks, rakstnieks, tulkotājs.

tēlā, jēdzienā; un tomēr pastāv arī smagas pretišķības. Bet tas, var teikt, ir ievads, lai paskaidrotu tēmas izvēli – kāpēc es runāju par poēziju un filosofiju.

Otrs jautājums: kā tieši es pati nonācu pie nepieciešamības vērsties pie poēzijas? Kāpēc man pašai tā bija nepieciešama? Kāpēc radās nepieciešamība runāt par to auditorijā, citēt dzeju un kaut kā vēstīt savas domas par to bija tik uzstājīga, ka nespēju sevī to pārvarēt, kaut arī dažreiz jutu, ka šāda rīcība ir nevietā? Vispirms tas saistīts ar to, ka man nācās dzīvot – gan nākt pasaulē, gan mācīties, gan izvēlēties sev nodarbi – tādā laikā, kas bija ļoti sarežģīts, lai izdarītu izvēli, lai iekļautos tajā, un, protams, lai kaut kā tīktu skaidrībā par to. Es iestājos universitātē 1946. gadā, kad pabeidzu desmito klasi. Man bija septiņpadsmit gadu. Un dabiski, ka zināju ļoti maz. Pirms tam tikko kā bija beidzies karš. Un tas vispār bija laiks, kad reāli apstākļi traucēja izprast to, kas notika, jo karš ļoti strikti visus dalīja savējos un ienaidniekos, un mums bija ļoti grūti tikt par kaut ko skaidrībā. Tomēr karš beidzās, un sākās pavisam apbrīnojami notikumi, kas prasīja jau pieauguša cilvēka izpratni. Saprast, kas notiek, kāpēc šajā karā uzvarējušie kareivji dažreiz tieši no kaujas lauka tika sūtīti uz Sibīriju. Mēs par to zinājām ļoti aptuveni, ļoti maz, jo viss bija balstīts uz baumām, kaut kādām nejaušām sarunām pie paziņām. Dabiski, ka oficiālajā presē par to netika rakstīts.

Toties 1946. gada augustā parādījās kas cits – pazīstamais Ždanova manifests – Lēmums par žurnāliem „Zvezda” un „Leņingrad”, no kura mēs uzzinājām, kādi „briesmoņi” bija Anna Ahmatova un Mihails Zoščenko.³ Jāteic, ka es nemaz neatceros, ka toreiz tas būtu uz mani atstājis tādu briesmīgu un nāvējošu

3 Anna Ahmatova (*Анна Андреевна Ахматова*, īstais uzvārds: Gorenko (*Горенко*), 1889–1966) – dzejniece tulkotāja. Mihails Zoščenko (*Михаил Михайлович Зощенко*, 1894–1958) – rakstnieks. Par Ždanovu un lēmumu sk. skaidrojumu 97. lpp.

iespaidu. Nē. Tas notika nedaudz vēlāk, jo es slikti pārzināju Annas Ahmatovas dzeju. Labākajā gadījumā zināju dažus viņas specifiskus „sieviešu” dzejoļus, kas kopumā uz mani īpašu iespaidu neatstāja, un es pret viņu izturējos vienaldzīgi. Tomēr, kad lasīju šajā graujošajā tekstā vārdus „pusmūķene, puspadauza”, es tiešām nezināju, kādā ziņā tos varētu attiecināt uz viņu. Man bija nepieciešams iepazīties ar citiem viņas dzejoļiem. Tā es sāku meklēt un tiecos tikt skaidrībā, kur te ir patiesība, un kopumā – tikt skaidrībā, kuram gan ir tiesības un pamats, lūk, tā runāt par dzejniekiem. Un tad – pirmais Ahmatovas dzejolis, ar ko iepazīnos vēlāk un kas kļūva man kaut kādā ziņā par pilnīgu satricinājumu un atklājumu. Turklāt dzejolis attiecināms uz 1917. gadu – gadu, kad, varētu šķist, *tāda* dzejniece neko līdzīgu sarakstīt nevarēja.

Когда в тоске самоубийства
Народ гостей немецких ждал
И дух суровый византийства
От русской церкви отлетал...

Когда приневская столица,
Забыв величие свое,
Как опьяневшая блудница,
Не знала, кто берет ее.

Мне голос был. Он звал утешно.
Он говорил: «Иди сюда,
Оставь свой край, глухой и грешный,
Оставь Россию навсегда.

Я кровь от рук твоих отмою,
Из сердца выну черный стыд,
Я новым именем покрою
Боль поражений и обид».

Но равнодушно и спокойно
 Руками я замкнула слух,
 Чтоб этой речью недостойной
 Не осквернился скорбный дух.

Ir 1917. gads. Tas ir laiks, kad daudzi dzejnieki, Ahmatovas laikabiedri, draugi, pat viņas mīļotais devās emigrācijā prom no Krievijas. Dabiski, ka sauca viņu sev līdzi. Un viņas atbilde bija, lūk, šī dzeja. Viņa izteica savu nostāju ļoti skaidri, skarbi un mierīgi. Neko tādu es iepriekš nespēju pat iedomāties. Es runāju par sevi un savu paaudzi, izņemot varbūt tos ļoti nedaudzos draugus, kuri agrāk par mani sāka interesēties par poēziju. Vairākums no tiem bija filologi, kuriem bija vieglāk pieejami šie teksti. Un es sāku meklēt. Tieši tad atklājās daudz kas; tad atklājās dzejoļi, atklājās krievu poēzija tādās formās, kuras nevarēja ne tikai paredzēt, bet pat iedomāties nē, un kuras parādīja to no tik traģiskas, tik apbrīnojami drošsirdīgas puses, ka jebkādi paskaidrojumi ir lieki. Dzejoļus labāk vienkārši lasīt – to mēs arī darīsim. Nedaudz vēlāk, 50. gadu vidū, es sastapos ar dzejoļiem (atkārtošu, ka es tos jau meklēju), kuri varbūt nav tik labi kā minētās Ahmatovas rindas. Tomēr tas, kas tajos bija, atkal tiešām satrieca. Šis dzejolis veltīts prozaiķiem Bābelam, Ivanam Katajevam un citiem.⁴

Когда русская проза пошла в лагерь –
 в землекопы, а кто половчей – в лекаря,
 в дровосеки, а кто потолковей – в актеры,
 в парикмахеры или в шоферы, –
 вы немеддя забыли свое ремесло:
 прозой разве утешиться в горе?
 Словно утлые щепки, вас влекло и несло,
 вас качало поэзии море.

4 Īzaks Bābels (*Исаак Эммануилович Бабель*, 1894–1940) – rakstnieks, dramaturgs. Ivans Katajevs (*Иван Иванович Катаев*, 1902–1937) – rakstnieks.

По утрам, до поверки, смиренны и тихи,
 вы на нарах слагали стихи.
 От бескормиц, как палки, тощи и сухи,
 вы на марше творили стихи.
 Из любой чепухи вы лепили стихи.

Весь барак, как дурак, бормотал, подбирал
 рифму к рифме и строчку к строке.
 То начальство стихом до костей пробирал,
 то стремился излиться в тоске.

Ямб рождался из мерного боя лопат,
 словно уголь, он в шахтах копался,
 точно так же на фронте из шага солдат
 он рождался и в строфы слагался.

А хорей вам за сахар заказывал вор,
 чтобы песня была потягучей,
 чтобы длинной была, как ночной разговор,
 как Печора и Лена – тягучей.

А поэты вам в этом помочь не могли,
 потому что поэты до шахт не дошли.

Tā bija Borisa Slucka⁵ dzeja, kurš, atgriezies no kara, protams, arī nokļuva daudz lielākā satricinājuma un neizpratnes stāvoklī nekā tādi jaunuļi kā es. Viņš arī nezināja (tiesa – viņš zināja par 1937. gada ēru, jo bija gana nobriedis), bet tomēr... Drīz pēc minētā parādījās citi viņa dzejoļi.

Скользили лыжи, летали мячики,
 Повсюду распространялся спорт.
 И вот появились мужчины – мальчики,
 Особый, вам доложу я, сорт.

5 Boriss Sluckis (*Борис Абрамович Слуцкий*, 1919–1986) – dzejnieks.

Тяжелорукие, легконогие.
Бугсы, трусы, майки, очки.
Я многих знал. Меня знали многие.
Играли в шахматы и дурачки.

Все они были легки на подъем.
Меня восхищала ихняя легкость:
Выпьем? – Выпьем! Споем? – Споем!
Натиск. Темп. Сноровистость. Ловкость.

Как дым от чужой папиросы
Отводят, слегка потрясая рукой,
Они отводили иные вопросы,
Свято храня душевный покой.

Пуда соли я с ними не съел,
Пуд шашлыка, – пожалуй, не менее,
Пока в этой легкости я разглядел
Соленое, как слеза, унижение.

Оно было потное, как рубаха,
Сброшенная после пробежки длинной,
И состояло из дисциплины и страха,
Половина на половину.

Унизилась – и прошли сквозь казармы,
Сквозь курсы – прошли, сквозь чистки – прошли.
А кто не прошел, – сгинули, словно хазары.
Ветры их прах давно замели.

Varbūt, kā jau teicu, tā nav formas ziņā spoža dzeja (tajā ir daudz štampu, parādās diezgan daudz tam laikam raksturīgu klišeju), bet jēga bija likt meklēt no jauna un vērsties pie tiem, kuri, kā te teikts, „izzuda hazāri”. Un tādu taču nebija vienkārši

daudz – tādi bija Krievijas 20. gadsimta lielākie dzejnieki. Es domāju – pēc Bloka⁶ nāves (viņš nomira 40 gadu vecumā 1921. gada 7. augustā, un nevar teikt, ka nomira dabīgā nāvē: pārāk smagi un traģiski bija viņa dzīves pēdējie gadi – tas viņu nogalināja). Tajā pašā 1921. gadā divas nedēļas vēlāk tika nošauts Nikolajs Gumiļovs⁷; 1930. gadā nošāvēs Majakovskis⁸; 30. gadu sākumā sākās (saistībā ar 1934. gada terora izvēršanos) totāla inteliģences iznīcināšana. Un, iespējams, viens no šā perioda traģiskākajiem likteņiem – jo vairāk tāpēc, ka runa ir par vienu no četriem dižākajiem 20. gadsimta pirmās puses dzejniekiem, likteņiem – ir Osipa Mandelštama⁹ liktenis.

Osips Mandelštams bija dzejnieks, no kura – vismaz tajā laikā, katrā ziņā tad, kad es sevi sāku apzināties, – tiešām nebija nekādu pēdu. Galu galā negurstošu meklējumu rezultātā 50. gados parādījās teksti, kas bija galvenokārt pārrakstīti no nedaudzajiem legālajiem Mandelštama izdevumiem (pirms-revolūcijas, 20. gadu un 30. gadu sākuma posmā), kā arī nējauši pieraksti, kas bija klīduši no rokas rokā, un viņa sievas un nedaudzo draugu saglabāti. Pie manis joprojām glabājas sadzeltējušas to dienu lapas. Pēc tam parādījās *samizdats* un tad – *tamizdats*. Un tā visa bija auglīgā vide, kurā izauga jauna pašapziņa jeb tā laikmeta apzināšanās, kurai man ir tā laime piederēt.

Kas ir Osips Mandelštams? Acīmredzot vispirms jau jālasa viņa dzejoļi, un vien tie sniegs atbildi. Paskaidrot dzeju ir gandrīz bezcerīga nodarbe – tā ir lemta neveiksmei. Mandelštama

6 Aleksandrs Bloks (*Александр Александрович Блок*, 1880–1921) – dzejnieks, dramaturgs.

7 Nikolajs Gumiļovs (*Николай Степанович Гумилёв*, 1886–1921) – dzejnieks.

8 Vladimirs Majakovskis (*Владимир Владимирович Маяковский*, 1893–1930) – dzejnieks.

9 Osips Mandelštams (*Осип Эмильевич Мандельштам*, 1891–1938) – dzejnieks, rakstnieks, kritiķis, tulkotājs.

likteņa traģismu lielā mērā noteica arī tas, ka viņš „bija bērnišķi saistīts”, kā pats raksta, ar „lielvaras pasauli” (pagātnē), bet tā viņam bija sveša. Viņam tas, kas Krievijā notika 1917. gadā, patiešām bija revolucionārs un nozīmīgs pavērsiens, no kura viņš daudz gaidīja, tomēr sākās procesi, kas pārliecināja par šo gaidu, cerību un ticības veltīgumu. Katrā ziņā viņš centās tikt skaidrībā; ticēja, ka poēzija, dzejoļi un māksla būs svarīgākā saikne laikmetu pārrāvumā, kas skaidri iezīmējās starp vecās Krievijas kultūru un jaunās Krievijas kultūru. Tās bija tik ļoti atšķirīgas, tik ļoti nesavienojamas un tik pretējas, tomēr tā laika domājošie cilvēki ne vienmēr spēja to saprast. Un Mandelštams raksta...

Vispirms daļa no dzejoļa, kas sarakstīts 1923. gadā. Viņa slavenais dzejolis „Par laikmetu”:

Век мой, зверь мой, кто сумеет
Заглянуть в твои зрачки
И своею кровью склеит
Двух столетий позвонки?

Lasot es dažas daļas izlaidīšu; dzejolis ir ļoti garš.

Чтобы вырвать век из плена,
Чтобы новый мир начать,
Узловатых дней колена
Надо флейтою связать.

И еще набухнут почки,
Брызнет зеленью побег,
Но разбит твой позвоночник,
Мой прекрасный жалкий век!
И с бессмысленной улыбкой
Вспять глядишь, жесток и слаб,

Словно зверь, когда-то гибкий.
На следы своих же лап.

Tā bija to procesu, kas notika ar veco kultūru, – neatkārtotām, neatgriešanās un kraha – izjūta. Šis dzejolis aizsāka pārdomu sēriju, es teiktu – historiosofisku pārdomu, kuras vēlāk tā arī tika nosauktas – „Laikmets”. Šis dzejolis, protams, ir visiem zināms, hrestomātisks, tomēr es to atgādināšu.

За гремучую доблесть грядущих веков,
За высокое племя людей –
Я лишился и чаши на пире отцов,
И веселья, и чести своей.

Мне на плечи бросается век-волкодав,
Но не волк я по крови своей:
Запихай меня лучше, как шапку в рукав
Жаркой шубы сибирских степей.

Чтоб не видеть ни труса, ни хлипкой грязи,
Ни кровавых костей в колесе;
Чтоб сияли всю ночь голубые песцы
Мне в своей первобытной красе, –

Уведи меня в край, где течет Енисей
И сосна до звезды достает,
Потому что не волк я по крови своей,
И меня только равный убьет.

Viņš cerēja, ka izdzīvos, bet nespēja: savas dabas, sava talanta dēļ nespēja kļūt tāds, par kādu viņu gribēja pataisīt, kādu gribēja redzēt. Drīzumā viņš tiek pilnībā norobežots no publicēšanās; viņa darbus vispār neizdod. Pēc tam viņu arestē. 1934. gadā sākas Voronežas izsūtījums un nākamais,

jau pēdējais, periods, kad viņš, *atkārtoti* arestēts, tiek izsūtīts uz Tālajiem Austrumiem, kur arī iet bojā barakā. Tas notiek 1938. gada decembra beigās.

Mandelštama dzejoļi bija apbrīnojami, tas bija kā augstās poēzijas sacerējuma radīts satricinājums. Viņš sekoja saviem priekšstatiem par to, kas ir poēzija, kādai tai jābūt un kādam ir jābūt poētiskajam vārdam. Šai ziņā ļoti ieteicams būtu izlasīt ne tikai viņa dzeju, bet arī prozas darbus par poēziju: „Par poētiskā vārda dabu”, „Vārds un kultūra”, kā arī „Saruna par Danti”. Tajos viņš runā par dzejnieka misiju, par savu paša misiju, par to, kas patiesībā ir poēzija. Nezinu, vai to iespējams pārstāstīt, bet tas jau nav nepieciešams. Tagad, par laimi, tos katrs var izlasīt pats.

Un, lūk, nodarbojoties ar visu šo raritāšu meklēšanu, kas bija pilnīgi nepieejamas tajos laikos, es atklāju tādu dzejnieku vārdus, kuri bija vienkārši nepieejami saistībā ar reālajiem eksistences apstākļiem. Vairāk bija pazīstams Pasternaks. Pilnīgi neizprotamas likteņa peripetijas palīdzēja viņam izdzīvot; viņš nodzīvoja līdz cienījamam vecumam, līdz 70 gadiem, un nomira 1960. gadā. Tika publicēti viņa tulkojumi (Šekspīra traģēdijas, Gētes „Fausts” u.c.)¹⁰, tāpēc arī viņu varēja lasīt un kaut ko par viņu uzzināt. Bet dažu dzejnieku vārdi tiešām itin kā parādījās no neesamības, un tagad pat grūti iedomāties, kā vispār mēs dzīvojām un neko nezinājām par viņiem. Šie dzejnieki rakstīja par to, par ko galvenokārt dzejnieki raksta. Viņi rakstīja par dzīvi, mīlestību un nāvi.

Tās ir poēzijas un filosofijas mūžīgās tēmas. Par nāvi, piemēram, var īpaši runāt kā par likteņa neizbēgamu traģisku pavērsienu, ar kuru dzejnieks tiecas sarast jau spēka gados. Šī attieksme – skaidrā attieksme pret nāvi un savdabīgā pravietība, tā priekšnojauta, kas ar viņu notiks un kā tas notiks, – it īpaši mani satricēja, kad ievēroju to Gumiļova darbos.

10 Viljams Šekspīrs (1564–1616) – dramaturgs, aktieris. Johans Volfgangs Gēte (1749–1832) – dzejnieks, domātājs, zinātnieks un valstsvīrs.

Es jau minēju šo vārdu. Nikolajs Stepanovičs Gumiļovs. Dzejnieks, kas tika nošauts pēc pilnīgi idiotiskas neslavas celšanas, safabricēta procesa, kaut arī viņš, protams, nebūt nebija cilvēks, kas pieņēma revolūciju. Viņš nekad necentās slēpt savus uzskatus, gluži pretēji – dižojās ar tiem, pat pauda tos atklāti. Tomēr tur nebija nekādu sazvērestību. Viņš vienkārši tika nogalināts pēc slēgtas tiesas VDK. Kopš Pirmā pasaules kara sākuma Nikolajs Gumiļovs – tai laikā ļoti moderns, izsmalcināts dzejnieks – bija pazīstams ar neparasti skaistiem dzejoļiem. Kas jau iepazīties ar tiem un zina viņa grāmatu ar nosaukumu „Pērles”, var to iedomāties. Zinot šos viņa dzejoļus, bija grūti iztēloties, ka viņš uzrakstīs tādu dzejoli, kāds tapa 1916. gadā karojošās krievu armijas rindās; jāpiebilst, ka viņa pulks atradās šeit, Latvijā, vietās, kas ir mums ļoti tuvu. Dzejoļa saukums ir „Strādnieks”:

Он стоит пред раскаленным горном,
Невысокий старый человек.
Взгляд спокойный кажется покорным
От миганья красноватых век.

Все товарищи его заснули,
Только он один еще не спит,
Все он занят отливаньем пули,
Что меня с землею разлучит.

Кончил, и глаза повеселели.
Возвращается. Блестит луна.
Дома ждет его в большой постели
Сонная и теплая жена.

Пуля, им отлитая, просвищет
Над седою, вспененной Двиной,
Пуля, им отлитая, отыщет
Грудь мою, она пришла за мной.

Упаду, смертельно затоскую,
 Прошлое увижу наяву,
 Кровь ключом захлещет на сухую,
 Пыльную и мятую траву.

И Господь воздаст мне полной мерой
 За недолгий мой и горький век.
 Это сделал в блузе светло-серой
 Невысокий старый человек.

Viņam bija trīsdesmit gadu, tāpēc viņš varēja rakstīt, ka viņa mūžs ir īss. Viņš tiešām it kā piesauca šo nāvi. Viņu nošāva – tiesa, ne tad, bet pēc pieciem gadiem. Šāda negaidītas tikšanās izjūta ar šādiem dzejoļiem, nāves vienkāršības, nežēlības un bezjēdzības izjūta bija īpaši spilgta. Un, saprotams, gribējās paskatīties, kā par nāvi runā un domā, kā nāves neizbēgamību izjūt citi dzejnieki, kas bija tuvi laikā un varbūt arī – likteņos. Lūk, vēl viens no tādiem nāves priekšnojautu piemēriem, tiesa, šajā gadījumā pilnīgi pravietisks, varbūt pat dīvains, jo šo dzejoli uzrakstījusi jauna sieviete, kuras dzīve tolaik vēl bija samērā „izdevusies” – Cvetajeva¹¹. Tomēr arī šis dzejolis pārsteidz ar eksistenciālām noskaņām. Visiem taču zināms, ka eksistenciālismā attieksme pret nāvi ir filosofijas sākums, galīguma izjūta, kā atzīst Kirkegors – tas, no kā mēs sākam apzināties un pārdomāt.

Настанет день, – печальный, говорят!–
 Отцарствуют, оплачут, отгорят, –
 Остужены чужими пятаками, –
 Мои глаза, подвижные, как пламя.
 И двойника нащупавший двойник –
 Сквозь легкое лица проступит – лик.

-----

11 Marina Cvetajeva (*Марина Ивановна Цветаева*, 1892–1941) – dzejniece.

По улицам оставленной Москвы
 Поеду – я, и побредете – вы.
 И не один дорогою отстанет,
 И первый ком о крынку гроба трянет, –
 И наконец-то будет разрешен
 Себялюбивый, одинокий сои.

И ничего не надобно отныне
 Новопреставлеиной боярыне Марине.

Tā ir pareizticības formula „aizgājušajai [mirušajai] sāpošai, новопреставлеиной боярыне”. Marina Cvetajeva, kā jūs zināt, nomira traģiski. Viņa pakārās 1941. gadā, pašā kara sākumā, un joprojām nav zināma viņas kapa vieta, tāpēc ka neviens, kas tur bijis, to neatcerējās. Viņas dēlu nogalināja frontē, bet kaimiņi to vietu nezināja. Vienīgais, ko viņa novēlēja veikt savai piemiņai, ja to kādreiz izdarīs, – uzlikt akmeni Tarusā, ko viņa ļoti mīlēja. Cik zināms, tas tā arī netika izdarīts, kaut arī tas būtu tik vienkārši izdarāms. It kā tad viņa būtu pavisam aizgājusi no šīs pasaules. Tomēr tas, ko viņa atstāja, – tas dzejoļu mantojums, kas palicis pēc Marinas Cvetajevas, ir grūti novērtējams un grūti pārvērtējams. Vismaz kāds izcils mūsu laikmeta dzejnieks, tiesa, jau miris, – Josifs Brodskis¹² – uzskatīja, ka Marina Cvetajeva bijusi 20. gadsimta dižākā dzejniece.

Pievēršoties Cvetajevas daiļradei, centīšos iztīrīt dzejiskās valodas specifiku – to, ar kādu līdzekļu palīdzību dzejnieki nonāk pie savu augsto mērķu sasniegšanas – skaistuma jēgas, savas pasaules ainas. Tomēr par to runāsim tālāk.

Turpinot tēmu par dzejnieka attieksmi pret nāvi, nolasīšu vēl vienu piemēru no Borisa Pasternaka dzejas. Arī šis, iespējams, ir ļoti zināms dzejolis, tomēr es ar lielu prieku to atkārtōšu.

12 Josifs Brodskis (*Иосиф Александрович Бродский*, 1940–1996) – dzejnieks, esejists, dramaturgs, tulkotājs.

Как обещало, не обманывая,
Проникло солнце утром рано
Косою полосою шафрановою
От занавеси до дивана.

Оно покрыло жаркой охрою
Соседний лес, дома поселка,
Мою постель, подушку мокрую
И край стены за книжной полкой.

Я вспомнил, по какому поводу
Слегка увлажнена подушка.
Мне снилось, что ко мне на провода
Шли по лесу вы друг за дружкой.

Вы шли толпою, врозь и парами,
Вдруг кто-то вспомнил, что сегодня
Шестое августа по-старому,
Преображение Господне.

Обыкновенно свет без пламени
Исходит в этот день с Фавора,
И осень, ясная как знаменье,
К себе приковывает взоры.

И вы прошли сквозь мелкий, нищенский,
Сквозной, трепещущий ольшаник
В имбирно-красный лес кладбищенский,
Горевший, как печатный пряник.

С притихшими его вершинами
Сосествовало небо важно,
И голосами петушиными
Перекликалась даль протяжно.

В лесу казенной землемершею
 Стояла смерть среди погоста,
 Смотря в лицо мое умершее,
 Чтоб вырыть яму мне по росту.

Был всеми ошутим физически
 Спокойный голос чей-то рядом.
 То прежний голос мой провидческий
 Звучал, нетронутый распадом:

«Прощай, лазурь Преображенская
 И золото второго Спаса.
 Смягчи последней лаской женскою
 Мне горечь рокового часа.

Прощайте, годы безвременщины!
 Простимся, бездне унижений
 Бросающая вызов женщина!
 Я – поле твоего сраженья.

Прощай, размах крыла расправленный,
 Полета вольное упорство,
 И образ мира, в слове явленный,
 И творчество, и чудотворство».

Dzejoli par nāvi arī Pasternaks 1953. gadā uzrakstīja, bezmaz vai pravietiski, attēlojot bērū ainu. Viņš nomira Pereelkinā pie Maskavas un tur arī ir apglabāts. Uz viņa bērēm doties aizliedza. Tika aizliegts ziņot avīzēs, t.i., presē. Tie, kuri viņu mīlēja, kuri gribēja, lai cilvēki no viņa atvadītos, rakstīja zīmītes un paši tās izlīmēja ielās, izplatīja paziņu lokā un meta pastkastītēs. Uz Pasternaka bērēm sabrauca milzums ļaužu. Viņu vidū bija daudz „mākslas zinātnieku” civilā, kuri fotografēja drosmīniekus, kas bija uzdrīkstējušies pārkāpt aizliegumu.

Iznāca tā, ka šī paredzamā nāve izrādījās gan tāda, kādu to bija iztēlojies Pasternaks, gan arī skandalozī, skaļi atzīmēta. Viņš nomira pēc baisām vajāšanām, kas bija vērstas pret viņu saistībā ar „Doktora Živago” izdevumu ārzemēs, kā arī pēc neģēlīgās kampaņas, ko daudzi „brāļi rakstnieki” sveica un aktīvi atbalstīja. Tas viss – traģiskais, neparastais un sevišķi pēdējo gadu ārprātīgā situācija, un reizē dzejnieka spēja tādā laikmetā veidot diženus darbus, radīt to, kas ir krievu literatūras slava, – tas vienkārši satric.

Ja jau esmu sākusi runāt par Pasternaku, pateikšu par viņu vēl dažus vārdus. Tas tādēļ, ka viņa dzeja mums būs tiltiņš, lai pārietu pie jaunām tēmām, proti, lai runātu par *poēziju un filosofiju*. Runa būs par Pasternaka dzeju. Par to, ko pieņemts saukt par filosofisko liriku. To pieņemts saukt [arī] par tieksmi izprast esamības dziļāko jēgu. Tā ir dzeja par mīlestību, pasaules skaistumu, draudzību un tā tālāk. Šajos dzejoļos Pasternaks izpaužas kā filosofs, jo pats galvenais ir filosofisks skatījums uz savu darbu, uz sevi kā dzejnieku. Tādējādi zīmīgs ir viens no spilgtākajiem programmatiskajiem Pasternaka dzejoļiem, kuru es gan nekad neesmu lasījusi auditorijā vienkārši tāpēc, ka tas prasa lielu spēku – gan pašu emocionālo spēku, gan spēju to pieņemt un izjust. Man acīmredzot līdz šim tā nebija. Nebija pārliecības, ka būs. Tomēr tagad es to nolasišu.

Во всем мне хочется дойти
До самой сути.
В работе, в поисках пути,
В сердечной смуте.

До сущности протекших дней.
До их причины.
До оснований, до корней,
До сердцевины.

Все время схватывая нить
Судеб, событий,
Жить, думать, чувствовать, любить,
Свершать открытья.

О, если бы я только мог
Хотя отчасти,
Я написал бы восемь строк
О свойствах страсти.

О беззаконьях, о грехах,
Бегах, погонях,
Нечаяниостях впопыхах,
Локтях, ладонях.

Я вывел бы ее закон.
Ее начало,
И повторял ее имен
Инициалы.

Я б разбивал стихи, как сад.
Всей дрожью жилок
Цвели бы липы в них подряд,
Гуськом, в затылок.

В стихи я б внес дыханье роз,
Дыханье мяты,
Луга, осоку, сенокос.
Грозы раскаты.

Так некогда Шопен вложил
Живое чудо
Фольварков, парков, рощ, могил
В свои этюды.

Достигнутого торжества
Игра и мука –
Натянугая тетива
Тугого лука.

Šajā aizgūtnēm ritošajā tekstā ir izteikts Pasternaka *credo* – tāds viņš bija saskaņā ar aprakstiem un fotogrāfijām. Tādu viņu var iedomāties šajā dzejā. Neparasti atvērtu, aizrautīgu un emocionālu cilvēcisku būtņi. Šī viņa spēja, gatavība un prasme „nomākt līdz pašai būtībai” ir visā Pasternaka poēzijā, visā mums atstātajā salīdzinoši nelielajā poētiskajā mantojumā. Tā [ir] izjūta, ka šī spēle – mākslas spēle, kurā viņš piedalās kā līdzīgs, – ir spēle uz dzīvību un nāvi. Viņš to izjūta ne tāpēc, ka gaidīja tādu traģisku galu, kāds viņu piemeklēja, bet tikai tāpēc, ka viņam katrs vārds bija to asiņu svarā, tās iedvesmas, nervu enerģijas un patiesas kaismes svarā, kas kvēloja un dzīvoja viņā.

О, знал бы я, что так бывает,
Когда пускался на дебют,
Что строчки с кровью – убивают,
Нахлынут горлом и убьют!

От шуток с этой подоплекой
Я б отказался наотрез.
Начало было так далеко,
Так робок первый интерес.

Но старость – это Рим, который
Взамен турусов и колес
Не читки требует с актера,
А полной гибели всерьез.

Когда строку диктует чувство,
Оно на сцену шлет раба,
И туг кончается искусство,
И дышат почва и судьба.

Par to es gribēju pastāstīt, runājot par Pasternaka pārņem-
tību ar savu likteni. Tāds viņš bija, tikai tāds viņš varēja būt, un
tādu viņš sevi, par laimi, varēja izpaust.¹³

13 Jautājumi no auditorijas un lektores atbildes uz tiem visos lekciju
pierakstos izlaisti. – Tulk.

Otrā lekcija¹

Turpinot iepriekšējā lekcijā aizsākto tēmu, ievaddaļas noslēgumā gribu minēt dažus vārdus no Annas Ahmatovas sarunas ar Lidiju Čukovsku. Šis vārds ir mazāk zināms. Lidija Čukovska ir Korneja Ivanoviča Čukovska meita, rakstniece un viena no neparasti spožām un stiprām disidentu kustības dalībniecēm, un par Ahmatovu viņa ir atstājusi trīs sējumus tā saucamo „Piezīmju”, kas ir ļoti svarīgs avots, lai iepazītu Annu Ahmatovu kā personību un dzejnieci.²

Vienā no sarunām Ahmatova jautā Lidijai Čukovskai: „Pie mums tagad tā mīl dzeju, kā nekad nav mīlējuši. Kā jūs domājat – kāpēc tā?” – „Es domāju – tāpēc, ka tā mums ir visa

- 1 Lekcija nolasīta 2001. gada 13. martā LU Vēstures un filozofijas fakultātē Brīvības ielā 32.
- 2 Lidija Čukovska (*Лидия Корнеевна Чуковская*, 1907–1996) – rakstniece, dzejniece, publiciste. Kornejs Čukovskis (*Корней Иванович Чуковский*, 1882–1969) – dzejnieks, publicists, kritiķis, tulkotājs. *Записки об Анне Ахматовой*. Pirmo reizi darba 1. sējums izdots 1976. gadā Parīzē (pārstr. – 1984), 2. sējums – 1980. Krievijā šis darbs tiek izdots pēc Čukovskas nāves.

vietā: reliģijas vietā, politikas vietā un sirdsapziņas vietā.” Un tam, par ko runāju iepriekšējā lekcijā, manuprāt, zināmā mērā atbilst šim kopsavilkumam, šim spriedumam. Uzskaitījumam var pievienot arī „filosofijas vietā”, tāpēc ka tas, ko tolaik sauca par filosofiju, lielā mērā bija ceturtnā nodaļa no „VK(b)P īsā vēstures kursa”, kas tika pavairota daudzās variācijās rakstos un monogrāfijās, ko par šo tēmu sacerējuši valstij pakļāvīgi autori. Tās iespējas, kuras pieejamas, lai iepazītos ar filosofiskiem tekstiem³, tolaik bija vienkārši utopija – tādas vienkārši nepastāvēja. Tā kā, neapšaubāmi, dzeja, par kuru runājām iepriekšējā lekcijā, pildīja nozīmīgu lomu arī filosofisko zināšanu jomā un filosofiskas attieksmes veidošanā pret pasauli, dzīvi un cilvēku.

Sākšu ar to, kas jau iezīmēts tēmā „Poēzijā kā balss filosofijas korī”. Šo saistību es speciāli izteicu šādā formā. Poēzija gan nav filosofija un nav iekļauta šajā filosofiskajā korī, taču pati pārstāv kādu ļoti tuvu un smalku saistību ar to, ko sauc par filosofiju. Saistībā ar šo pieeju mums ir svarīgi saprast, ko izprotam ar filosofiju; mums ir svarīgi ievērot, ar ko jārēķinās, runājot par to, ka poēzija ir balss filosofijas korī. Lielākā daļa klātesošo ir filosofi, kuri beiguši studijas vai mācās filosofijas fakultātē, un viņiem nav nepieciešams īpaši skaidrot, ar ko filosofija nodarbojas. Tā ir pilnīgi nesavtīga, varbūt pat pirmā neieinteresētā attieksme pret īstenību – attieksme, kas ir brīva no praktiskiem secinājumiem, praktiskas jēgas un praktiskas informācijas. Tieši tāda veida attieksme pret dzīvi, cilvēka attieksme pret sevi, pret paša spēju domāt radās Senajā Grieķijā. No šā skatpunkta viens no komponentiem Eiropas kultūras pamatā ir tieši *tā* izprasta filosofija. Par to jūs varat izlasīt milzumdaudz filosofisku tekstu, bet man īpaši gribas atsaukties uz filosofijas raksturojumu, ko

3 Runa ir par krievu un Rietumu autoru tekstiem, kas nebija apguves objekts marksistiskās filosofijasursos. – Aut.

sniedzis fenomenoloģijas pamatlicējs Edmunds Huserls⁴, īpaši pieminot viņa slaveno darbu „Eiropas zinātņu krīze un fenomenoloģiskā filosofija”, kurā viņš izceļ un uzsver tieši šo aspektu. Filosofija, protams, nav viena domātāja, vienas skolas vai viena virziena darbības rezultāts. Tas bezgalīgi papildinās; tajā katrs filosofs parādās ar savu izpratni, savu ideju, savu skatījumu uz vieniem un tiem pašiem jautājumiem. No jauna tos uzdodot, tie gūst citu risinājumu vai variantu citā skolā, cita domātāja darbos. Tāpēc šis process ir un paliek pilnīgi neierobežots, un prasa jaunu spēku un svaigu domu piesaisti. Tātad tas ir viens no aspektiem, kam vēlos pievērst uzmanību. Tomēr, kas tieši šajā filosofiskajā procesā ir īpaši nozīmīgs mūsu tēmas sakarā un problēmas apskatā par poēzijas dzimšanu un poēzijas kā specifiska pasaules skatījuma attīstību ar tās specifisko pasaules izjūtu? Domāju, ka, raksturojot filosofiju kā īpašu skatījumu uz pasauli – teorētisku, neieinteresētu –, uzmanības centrā dabiski izvirzās *vārds, valoda*. Tātad tas ir galvenais līdzeklis, ar kura palīdzību filosofija sevi realizē, izteic savu nostāju, savas domas un to, bez kā nevar notikt domāšana un nevar rasties neviens teksts. Taču par kādu vārdu šajā gadījumā būtu jārunā? Pats vārda jēdziens ir neparasti daudzšķautņains. Ir vārds cilvēku saziņai un vārds, ar kura palīdzību domājam, izpaužam sevi, savu attieksmi pret apkārtējo realitāti; lai pilnībā šo realitāti izteiktu, vārdam ir vēl citas nozīmes, tātad vārda funkcijas diezin vai ir pilnībā izsakāmas. Es runāju par vārdu, kuru jau senie grieķi sauca *logos*. Šis „logosa” jēdziens ir bezgaldaudz plašāks un nozīmīgāks nekā vispārējs priekšstats par vārdu kā polifunkcionālu instrumentu ar tā daudzveidīgajām funkcijām, kas tiek lietotas dažādās variācijās. Domātājs, kas ieviesa šo

4 Edmunds Huserls (1859–1938) – filosofs, fenomenoloģijas pamatlicējs; runa ir par 1936. gadā publicēto darbu „Eiropisko zinātņu krīze un transcendentālā fenomenoloģija”.

jēdzienu, bija Hērakleits.⁵ Viņa tekstos par „logosu” tiek runāts kā par esamības likumu izteikumu, ar kuru tā itin kā „uzsauc” cilvēkiem, un ar šīs uzsaukšanas palīdzību cilvēki jūtas aicināti iekļauties kādā procesā. Tomēr tas ir tāds likums, kas realizējas un piepildās neatkarīgi no cilvēkiem. Tas bieži ir ne tikai pilnībā atsvešināts no cilvēka, no sabiedrības, bet dažkārt pat it kā spītējot tai. Precīzāk sakot, cilvēks, kas uztver neadekvāti šo likumu, rīkojas pavisam nepareizi, nejēdzīgi, pretēji tam, ko šis likums prasa. Uz to vērs uzmanību S. Averincevs⁶, skaidrojot Hērakleita „logosa” izpratni. Viņš runā par savdabīgu ironisku zemtekstu, kas ir [sastopams] Hērakleita tekstos, kur viņš šo terminu izmanto *vienkārši* kā *vārdu*, bet reizē arī kā *likumu*, pret kura prasībām cilvēks var būt pilnīgi neadekvāts un neatbilstīgs. Ko ir svarīgi saprast turpmāk? Izmantojot „logosa” jēdzienu, pasaule parādās kā sakārtots veselums. Pati kārtības, harmonijas un saskaņotības ideja, kuras ietvaros „viss plūst un mainās”. Turklāt pastāv savdabīga paradoksāla saistība: ir kārtība, struktūra un harmonija, bet tās iekšienē bieži notiek katastrofāli procesi, kurus Hērakleits izteic terminos: *karš*, *pretstatu cīņa* un citos. Tātad harmonijas iekšējo procesu ritmi itin kā ļauj novērot to, kā notiek šo jēgveidojumu plūstošās pārejas veseluma iekšienē, un līdz ar to izjust stabilitātes saglabāšanos.

No šāda skatpunkta varbūt arī var pievērsties *poētiskā vārda* jēdzienam. Tieši tādā saistībā mēs varam sākt runāt par to, ka vārds poēzijā semantiski ir neparasti noslogots. Tas nes sevī visus sarežģītos jēgveidojumus, kas mijiedarbojas harmoniski stabilā veselumā, un līdz ar to arī ir šo jēgveidojumu izpausmes vienība. Jāatzīst gan, ka šādā nozīmē, kā izklāstīju, „logosu” izprata Hērakleits; vēlīno pirmssokratiķu tekstos tas nav sastopams. Tātad nebūt ne visi to uztvēra un pieņēma. Vēl vairāk: ar sofistu parādīšanos un vēlāk – Sokrata, Platona un Aristoteļa

5 Hērakleits (apt. 544–apt.483) – sengrieķu domātājs.

6 Plašāk par viņu sk. šā izdevuma 85. lpp. un tālāk.

darbos⁷ – pats šis saturs, kas ir neparasti daudzšķautnains un sarežģīts, zaudēja Hērakleita noteikto nozīmi. Vārds ar tādu „logosa” izpratni tika atgriezts stoīķu skolās. Tiesa, Stojas [skolas] parakstītais „logoss” mazliet atšķiras no Hērakleita izpratnes. Stoīķiem „logosa” [izpratnē] parādās ēteriski ugunīgas kosmosa dvēseles raksturojums; šo jēdzienu apvienojums – *ēters* un *uguns* – nebūt nav nejaušs. Šādā skatījumā „logoss”, kas caurvij kosmisko veselumu, izpaužas tāpat kā Hērakleitam – kā sakārtojošs pirmcēlonis. Stoīķiem parādās jauni jēdzieni, kas skan ne visai pierasti: *logos spermaticos*, tas ir, aizmetņi, „sēklas logosi”. Tie ir aizmetņi, kas aizsāk lietas. Vēl daudz smalkākā formā „logosa” jēdzienu skaidro neoplatoniķi. Tiem smalki izteiktā uguns un ētera matērija tiek aizstāta ar jēdzienu *dvēseles emanācija*. Un tomēr „logoss” kā emanācija ir prātam aptverams Vienais. Tas veido, formulē un regulē juteklisko pasauli. Šī neoplatoniķu shēma visiem ir labi zināma: Vienais – prāts („logoss”) – dvēsele – matērija. „Vienā” emanācija jutekliskajā pasaulē mirst. Šādā izpratnē, kas pausta sengrieķu filosofijā vairāku gadsimtu gaitā, redzams ļoti savdabīgs raksturojums: „logosa” īpašā pazīme, proti, „logoss” tiek izprasts kā *substancionāls*, nevis personisks sākums. „Logoss” parādās kā tas, kas atklāj formu, nevis gribu. Šie „logosa” personības un gribas aspektu momenti vai šo īpašību piešķiršana „logosam” saistās ar pavisam citu darbības jomu – reliģisko – un realizējas kristietībā. Par kuru reliģiju ir runa? Te jāaplūko jūdaiski kristietiskā tradīcija, kurā arī radās šāda „logosa” izpratne. Tieši tajā „logoss” izpaužas savā poētiskajā formā, tieši tādā variantā, ar tādu jēgu, kas tuva poēzijai. Ar to es domāju, ka „logoss” parādās kā [Dieva] pavēle⁸, kā pavēle visā tās poētiskajā varenumā.

7 Sokrats (469–399), Platons (427–347), Aristotelis (394–322) – sengrieķu domātāji.

8 Šeit un turpmāk notiek atsaukšanās uz pareizticīgo Bībeles tulkojuma variantu, tāpēc tiešas jēdzieniskas atbilstības ar jebkuru no Bībeles

[Dieva] Pavēle ir forma („Lai top...”). Jāņem vērā, ka šis „lai top...” parādās sakrālajos tekstos – visupirms Torā. Un pirmajā Toras grāmatā – Radišanas grāmatā jeb Esamības grāmatā (Bībeles krievu tulkojumā) – tieši ir izmantota šī klasiskā [Dieva] pavēle: „Lai top...” Ar šiem desmit izteicieniem „lai top...” arī *realizējas* visa turpmākā pasaules pastāvēšana. Vēl vairāk, ne vien Radišanas grāmatā, bet arī Iziešanas grāmatā (Otrajā Toras grāmatā) itin kā tiek atkārtotas, piešķirot tām īpašu nozīmi, šīs [Dieva] pavēles. Tas attiecas uz Iziešanas grāmatas 20. nodaļu, Dekalogu, slavenajiem desmit baušļiem, kuri joprojām noteic mūsu dzīvi, izņemot varbūt pirmos četrus, kas ir sakrāli. Tās ir Dieva prasības viņam „uzticīgajiem”: „Neturēt citus dievus manā priekšā” un tā tālāk, beidzot ar prasību nevalkāt veltīgi viņa vārdu. Pēc šīm četrām prasībām seko tās, kuras mēs uz-tveram kā klasiskas morāles normas un vēl joprojām lietojam, sākot ar „godā savus vecākus”, „nezodz”, „nenogalini” un tā tālāk. Tas viss katrā konkrētā gadījumā jēgpilni piesātināts un gan pēc satura, gan paplašinātā nozīmē „logoss”. Tas ir Bībeles „logoss”, kas, protams, bija nozīmīgs pamats visai pasaules un arī krievu poēzijai.

Kur gan satikās grieķu doma, Hērakleita un stoiķu „logoss” ar šo [Dieva] pavēles vārdu Vecajā Derībā? Šī tikšanās notika hellēnisma pasaulē. Tā notika konkrētā laika periodā, un to realizēja konkrēti cilvēki gan laikā, gan telpā. Lai tā varētu notikt, bija nepieciešams noteikts sagatavošanās darbs. Vecās Derības grāmatas taču bija sarakstītas aramiešu valodā un ivritā, tātad valodās, ko trešā gadsimta vidū pirms mūsu ēras, hellēnisma periodā, zināja vienīgi ebreji. Tajā laikā (Ēģiptē 3.gs. vidū p.m.ē.) grāmatas tika pārtulkotas grieķu valodā (Septuaginta⁹); tulkojums padarīja šos tekstus grieķiski runājošajiem lasāmus

latviskojuma variantiem nav atrodamas. Tāpēc lietoti tieši kalki no autores izmantotajiem Bībeles citātiem krievu valodā. – Tulk.

9 Grieķu apzīmējums skaitlīm 70, saistībā ar tulkotāju skaitu. – Aut.

un saprotamus. Tajā pašā gadsimtā vai nedaudz agrāk, kad radās Aleksandrija kā hellēņu pasaules galvaspilsēta, tieši tur radās reāls pamats, lai Aleksandrijas domātāji apvienotu grieķu un ebreju reliģiskās kultūras tradīcijas.

Aleksandrijas Filons¹⁰ bija tieši tā persona, pateicoties kurai radās iespēja no jauna interpretēt Biblii, kā arī saturiski pilnīgi jauna „logosa” izpratne. Tieši Filons, kas, protams, neko nezināja par kristietību. Viņš bija vecākais Kristus laikabiedrs; piedzima aptuveni 25. gadā pirms Kristus dzimšanas un nomira jau pēc Kristus krustā sišanas četrdesmitajā gadā vai nedaudz vēlāk. Lai gan viņš bija šo notikumu laikabiedrs, taču ne viņa paša, ne arī viņa laikabiedru darbos Kristus parādīšanās nekādu atbalsi nav radusi. Tomēr viņa „logosa” filosofija atstāja milzīgu ietekmi uz visu turpmāko kristietības tradīciju, ieskaitot pat isihasmu¹¹, kas itin kā atteicās no skanīgā vārda, tomēr Filona priekšstatu būtība par „logosu” bija tik dziļa, ka tā varēja saglabāt savu nozīmi līdz 9.–14. gadsimtam.

Filons tika audzināts grieķu tradīcijā, grieķu filosofijā, un viņa dzimtā valoda bija grieķu; tiesa, viņš zināja ebreju valodu, bet ne pietiekami labi, tādēļ svētos tekstus lasīja grieķiski. Jeruzalemē viņš ir bijis tikai vienu reizi, lai parādītu godu svētumam – Templim.

Tieši grieķu tradīcija ir tā, kas skaidri izpaužas Filona tekstos. Viņa mācība par „logosu” vispirms ir mācība par saprātu, par izvēles brīvību starp labo un ļauno, tā ir dievišķā dāvana – *charis*, harisma –; tas, ko cilvēks spēj realizēt savā dzīvē. Izmantojot prasmi analizēt un spriest, Filons pārlasīja un komentēja Toras tekstus. Tomēr viņš to darīja tik rūpīgi un skrupulozi, ka visā savas ilgās dzīves laikā viņam izdevās pabeigt komentārus

10 Aleksandrijas Filons (apt. 25. p. m. ē. –50) – ebreju izcelsmes grieķu domātājs.

11 Sākotnēji: hēsihiasms; attīstības gaitā (krievu) pareizticībā veidojas isihasms.

tikai par pusotru grāmatu no piecām, proti, par Radišanas grāmatu un daļu no Iziešanas grāmatas. Viņš sāka ar tekstu komentāriem, itin kā censtos atrast tajos slēpto dziļāko jēgu. Viņš ieviesa to, ko arī tagad apzīmē par alegoriskās izpratnes jēdzienu – vienkāršāko no skaidrojumu veidiem, kas tomēr ir ļoti svarīgs kā pirmais šāda veida pieejas variants. Jāpiebilst, ka priekšstatus par visu galveno atziņu dziļāko nozīmi Torā (Esamības grāmata) viņš attīstīja, uzstājoties kā zinātnieks, kā rabīns Aleksandrijas sinagogā savu mācekļu priekšā. Tādējādi tika ielikti visas turpmākās skaidrošanas pamati, turklāt kristīgās baznīcas tēvi, izmantojot to par pamatu, protams, attīstīja, mainīja un padziļināja šo pieeju. Man interesantākais viņa skaidrojumos šķiet priekšstats par *epifānijām*; tātad stāsts no slavenās, labi zināmās Bībeles Pirmās Esamības grāmatas divpadsmitās nodaļas, kurā runa ir par Abramam un viņa ceļu no Ūras zemes uz Palestīnu, kura laikā Abrams satiekas ar Dievu. Filons runā par *dievišķo* epifāniju, tātad par Dieva parādīšanos; veidu, kā to uztvēra Abrams un kādā Dievs Abramam ļāva Sevi ieraudzīt. Jāatgādina, ka Vecās Derības tradīcijā Dievam nav tēla; Dievu nevar ieraudzīt. Tomēr šajā gadījumā Dievs it kā īpašā veidā sevi parāda, un tā arī ir epifānija. Attīstot savu interpretāciju, Filons vērsās pēc palīdzības pie rabīniskās tradīcijas. Midrašās – speciālos skaidrojumos par šo [Bībeles] vietu – viņš atrod noteiktas norādes. Midrašās eņģeļi tiek interpretēti kā labuma un varenības spēki; tie ir bezmiesiski Dieva priekšstatījumi. Viņš raksta: „Tieši šajos spēkos ir ietverts gara bezmiesiskais tēls, parādību pasaules pirmtēls, kas sastāv no neredzamiem eidosiem.” Tie patiešām ir pilnīgi stoiskā garā izteikti spriedumi, kaut arī Filona domu pamatā ir idejas no judaistiskās teoloģiskās literatūras. Tomēr tas, ka Filons savā izpratnē satuvināja šos spēkus – *enerģijas*, kā viņš tos nosauca, – ar Platona ideālo kosmosu, ar Stojas *logos spermatikos*, bija tiešs viņa ieguldījums poētiskās valodas tapšanā. Enerģiju

valstības prātam aptveramajā daļā priekšstatam par „logosu” ir galvenā loma. Tieši tas, kā raksta Filons, ir „starpnieks starp divām galējībām”, kas pieder debesīm un zemei. Runājot par to, ka „logoss” ir starpnieks starp šiem diviem galējiem punktiem, viņš it kā jūt, ka ir izsmēlis tīri loģisko, prātā balstīto iespēju skaidrot „logosu”, un pāriet pie poētiskiem salīdzinājumiem, izmantojot daudznozīmīgus vārdus, metaforas, tādējādi bezgalīgi – dziļumā un plašumā – izvēršot izpratni par izpētes objektu. Izmantojot metaforu, viņš, piemēram, teica tā – un tas jau skan kā gluži poētisks teksts: „Visuma stūrmanis vada visu, turoties pie „logosa” kā pie stūres. Izmanto radības (radītās pasaules un tostarp cilvēka) labā to pašu instrumentu, ar kura palīdzību viņš pasauli radīja.” Tātad „logoss” ir tas, ar ko kā ar stūri pasaule tiek vadīta, un ar tā palīdzību tā tika arī radīta. Ar šo atziņu es gribētu noslēgt stāstu par Filonu un piebilst, ka no šā brīža runa par „logosu” kļūst visnotaļ konkrēta.

Kas gan vēl ir obligāta attīstībā esošas poētiskās domāšanas sastāvdaļa? Poēzija, protams, jau pastāvēja. Tā pastāvēja vismaz no piektā gadsimta pirms mūsu ēras kā liriskā poēzija Grieķijā; poētika atrodama arī Bībelē – „Dziesmu dziesma” ir lieliska Vecās Derības poēma. Protams, jo tālāk, jo tiešāk jau var runāt par liriskās tradīcijas attīstību. Tas jau ir poēzijas pastāvēšanas un aktīvas funkcionēšanas laiks. Taču, runājot par pirmsākumiem, kas ļauj salīdzināt poēziju ar filosofiju, jāpievērš uzmanība vēl vienam aspektam, vēl vienai sastāvdaļai bez kā poēzija ir neiedomājama, nevar pastāvēt. Tā ir mūzika. Studenti, kas kādreiz ir klausījušies manas lekcijas, īpaši par Nīči, zina, ka es noteikti un daudz runāju par slaveno Nīces darbu „Traģēdijas dzimšana no mūzikas gara”.¹² Taču no mūzikas gara radās ne tikai traģēdija. Arī poēzijai ir tieša saistība

12 Frīdrihs Nīče (1844–1900) – vācu domātājs, komponists. Runa ir par viņa 1883.–1885. gados publicēto darbu. Sk.: Nīče F. *Traģēdijas dzimšana no mūzikas gara*. Rīga, 2005.

ar mūzikas garu. Tomēr, ja runājam par mūziku un poēziju, piemēram, sengrieķu mākslā, uzmanību saista dažas īpatnības. No estētikas vēstures kursa jābūt zināmam „trīsvienīgās horejas” jēdzienam. Kas ir „trīsvienīgā horeja”? Runa ir par vārda skanējuma saistību ar žestiem un kustību. Tikai šo trīs sastāvdaļu vienībā atklājas dziedamais un dejojamais teksts. Tieši tā sākotnēji pastāvēja poēzija. Tieši šī forma – trīsvienīgā horeja – bija ne tikai mākslas attīstības forma, bet vienlaikus arī ļoti svarīga audzināšanas sastāvdaļa. Ar to es domāju pamataudzināšanu – bērnu audzināšanu. Visas trīs horejas sastāvdaļas bija ritmiskas darbības. *Ritma* ideja – sakārtotības ideja, kad atkārtotā it kā iekļauj samērotā, stabilizējošā un harmonizējošā kārtībā visus, kas tajā piedalās; *euritmijas process* bija uztverams ne vien estētiski, bet arī ētiski. Šajā nozīmē jārunā par pazīstamajiem antīkās estētikas *kalokagathos* principiem; kalokagatija – skaistais labais (sengr. val. *kalos* – skaistais, *agathos* – labais) pastāv tikai euritmijas ietvaros; tā var realizēties tikai ritmiskajā kustībā. Šajā sakarībā var atgādināt augstāko Pitagora ētikas maksimu – *pareizs ritms it visā*.

Pati trīsvienīgās horejas izpratne, praktizējot to jaunatnes audzināšanā, bija ar noteiktu mērķi. No sākotnējo it kā neorganizēta materiāla bija jāizaug veselai un pareizi noskaņotai būtnei. Veselam un pareizi noskaņotam pilsonim, kas pakļaujas pārpersoniskam mūzikas ritmam. Cilvēks ieiet polisas labturības likumu ritmā. Visbeidzot arī pasaules veseluma mūzikā. Šajā gadījumā virstoņu var būt, cik vien vēlamies. Jāpiemin, ka uz to atsaucas Nīče slavenajā darbā par traģēdijas dzimšanu, uzbrūkot sofistiem un Sokrātam, kuri sagrava šo aspektu, šo pārpersonīgo formu sistēmu, izceļot tajā vien retorikas mākslu, vārdu. Nīče vairākkārt atkārtoto sakrālo frāzi: „Sokrāts nemīlēja mūziku.” Sokrāts nemīlēja mūziku – tā arī ir visa nelaime. Iespējams, es pārāk iedziļinos šajā aspektā, tomēr man tas ir svarīgi, lai pamatotu pašu lekciju tēmas nosaukumu. Tas arī ir

pamats, kas ļauj runāt par to, kā poēzijai izdodas realizēt savu sūtību. Poēzija nekādā ziņā neaizstāj filosofiju. Poēzija nepilda tos uzdevumus, kuri ir filosofijai. Poēzijā nav nekāda analītiskā diskursa, nav mēģinājumu secīgi, konkrēti aplūkot katru notiekošā procesa detaļu. Nē, poēzijai dažkārt pietiek nedaudzu dzejnieka izvēlētu vārdu, lai ar apbrīnojamu spēku izpaustu to, kam dažkārt tiek veltīts apjomīgs teksts. Tātad dzejnieks izmanto to valodas intensitāti, to skaņas sugestiju, to vārdu spēku, kuru viņš lieto, un it kā izvēlēdamies tos vārdus ar īpašu piesātinātību, lielu jēgveidojumu intensitāti, viņš sasniedz vēlamo efektu un reizē iekļauj to visu ritmu sistēmā, ievērojot virkni *poētiskās valodas normu*: atskaņas, aliterācijas, atkārtojumus, un metaforas. Tas iezīmē pāreju pie poēzijas īpašām iespējām un nozīmes. Es vairākas reizes pieminēju metaforas jēdzienu kā nozīmīgāko poētiskās valodas līdzekli. Apsverot kādēļ tā ir tieši metafora, metaforisms, atsauksos uz autoru, kura tiesības uz tādu domu gaitu nerada nekādu šaubu. Es runāju par Borisu Leonidoviču Pasternaku. Piezīmēs par Šekspīra tulkojumiem (ļoti interesants darbs krājumā par mākslu; tas atrodams arī jebkurā citā Pasternaka Kopoto rakstu izdevumā) viņš raksta: „Metaforisms ir cilvēka mūža īslaicīguma un ilglaicīgi iecerēto milzumapjoma dabiskās sekas.” Mūsu neilgais dzīves laiks neatbilst uzdevumiem, kurus sev izvirzām. Saistībā ar šo neatbilstību cilvēkam jāredz skaidri kā vanagam un jāizpaužas acumirklīgākās un uzreiz saprotamās atklāsmēs. Tā arī ir poēzija. Metaforisms ir lielas personības *stenogrāfisks pieraksts*, viņa gara *ātrraksts*. Tā ir cilvēka gara bagātības izpausme, kas plūst pāri viņa nolemtības ietvariem. Tieši tas, ko teicis Pasternaks: lieli uzdevumi īsam mūžam. Iepriekš. Mākslinieks attēlo Visumu; viņam nav laika to darīt citādi. Tātad šajā gadījumā metafora izpaužas ne tikai kā poētikas līdzeklis, tīri formāli kaut tā tāda tomēr ir. Pasternaks sniedz filosofisku pamatojumu, kāpēc tā ir tieši *metafora*, un dara to pilnīgi skaidri. Šajā sakarībā – dzejolis.

Ko gribu pateikt ar šo dzejoli? Runa ir par to, ka dzejisko tekstu rada viss *fonoloģiskais* dzejoļa veidojums. Dzejoli svarīgi ir ne vien nozīmes ziņā bagātīe vārdi, kuros daudz semantiski piesātinātu virstoņu, bet arī pauzes, saskaņas, svarīga atskaņu saistība un tā tālāk. Tāpēc dzeju jāmacās saprast, uztvert to, ko dzejnieks gribējis pateikt. Par to arī dzejnieki runā; es sāku ar Pasternaku, bet tagad – pavisam cita autora teksts, Nikolaja Gumiļova dzejolis „Sestā maņa”, kurā viņš raksta, ka mēs it kā neesam pietiekami apbruņoti, lai saprastu dzejoli, kaut arī pēc tā tiecamies.

Прекрасно в нас влюбленное вино,
И добрый хлеб, что в печь для нас садится,
И женщина, которою дано,
Сперва измучившись, нам насладиться.

Но что нам делать с розовой зарей
Под холодеющими небесами,
Где тишина и неземной покой,
Что делать нам с бессмертными стихами?

Ни съесть, ни выпить, ни поцеловать.
Мгновение бежит неудержимо,
И мы ломаем руки, но опять
Осуждены идти все мимо, мимо,

Как мальчик, игры позабыв свои,
Следит порой за девичьим купаньем
И, ничего не зная о любви,
Все ж мучится таинственным желаньем.

Как некогда в разросшихся хвощах
Ревела от сознания бессилья
Тварь скользкая, но чуя на плечах
Еще не появившиеся крылья, –

Так век за веком – скоро ли, Господь? –
 Под скальпелем природы и искусства
 Кричит наш дух, изнемогает плоть,
 Рождая орган для шестого чувства.

Mums ir jāiemācās to visu uztvert. Nepieciešams saprast vārdu tā, kā to saprata Gumiļovs. Viņš sarakstījis daudz dzejoļu par šo tēmu – par poētisko vārdu. Viņš runā par to kā par „logosu”. Vēl viens neliels fragments no viņa dzejoļa „Vārds”:

 ... Но забыли мы, что осиянно
 Только слово средь земных тревог
 И в Евангелии от Иоанна
 Сказано, что слово – это Бог.

Мы ему поставили пределом
 Скучные пределы естества,
 И, как пчелы в улье опустелом,
 Дурно пахнут мертвые слова.

Mirušie vārdi ir mūsu kopdzīves vārdi, mūsu pastāvīgās saziņas vārdi, kas nodiluši kā tramvaja kapeika. Šie vārdi ir zaudējuši to brīnišķo, kādreiz šķīta, pilnīgi neizsmejamo piesātinātību ar nozīmēm, kas bija „logosam”. Ak, ja varētu pie tā atgriezties! Tieši tādēļ ir vajadzīgs dzejnieks. Un tagad, runājot filosofu publikai, es nevaru apiet slaveno Martina Heidegera rakstu „Wozu Dichter?” no krājuma „Holzwege”.¹³ Kāpēc tā? Nebūt ne visu es varu tagad pārstāstīt. Pieskaršos tikai vienai domai, kas tur ir pausta. Viņš runā par „nabadzīgā” laikmeta (*dürftige Zeit*) dzejnieku, kas spējis izteikt šo nabadzības izjūtu.

13 Martins Heidegers (1889–1976) – vācu domātājs. Runa ir par 1950. gadā publicēto krājumu, kurā iekļauts raksts „Kam dzejniekam būt?” (1946). Sk.: Heidegers M. *Malkasceļi*. Rīga, 1998. 181.–216. lpp.

Tāpēc arī ir vajadzīgs dzejnieks; vajadzīgs, lai pilnībā izprastu cilvēka neaizsargātību pasaulē. Heidegers rakstā atsaucas uz dzejniekiem no Hēlderlina līdz Rilke, īpaši tādēļ, lai parādītu, kā dzejnieki, atdodot vārdiem to patieso, dziļo jēgietilpību un saturīgumu, pārvarēja šo pasaulīgo nabadzību.¹⁴ Viņi prata uziet izzudušo dievu pēdas. Tam viņiem bija vajadzīga drosmē. Bija vajadzīga uzdrošināšanās *realizēt* šo jēgas noturēšanu, šo jēgas piešķiršanu. Tomēr – kas tam nepieciešams? Heidegers citē¹⁵ fragmentu no Rilkes dzejoļa:

Нам хочется (быть может и
не ради нас)
Отважней жизни стать,
Хотя на вздох единый
отважнее. И там, у середины,
Где сила тяжести так, как
нигде чиста,
Мы обречем защиту без щита,
Незащищенность будет нам спасеньем.

Tātad mēs varam palikt šajā pasaulē – pasaulē, kas pa-
zaudējusi dievus, no kuriem palikuši vien pēdu nospiedumi.
Mums tikai jāiemācās tajā dzīvot, uztvert šos nospiedumus,
mums jāiemācās tos nosaukt. Citu dzejoli, pārķāpjot savu
principu runāt tikai par krievu poēziju, pieminēšu tā vien-
kāršā iemesla dēļ, ka šis Rilkes dzejoļa tulkojums – to veicis

14 Frīdrihs Hēlderlins (1770–1843) – dzejnieks. Rainers Marija Rilke (1875–1926) – dzejnieks, rakstnieks.

15 ... un dažreiz arī drosmīgāki (ne pašlabuma dēļ)
par pašu dzīvi esam, par kādu dvesmu
drosmīgāki ... Tas rada ārpus katra sargājuma
mums drošību, kur tīrie spēki kļūs
par smagumspēku; tas, kas paglābs mūs,
būs mūsu neaizsargātība... (Heidegers M. *Norād. sac.* 186.–187. lpp.)

Pasternaks – ir kļuvis par krievu poēzijas faktu un skan kā brīnišķīgs krievu dzejolis.

Как мелки с жизнью наши споры,
 Как крупно то, что против нас!
 Когда б мы поддались напору
 Стихии, ищущей простора,
 Мы выросли бы во сто раз.

Все, что мы побеждаем – малость,
 Нас унижает наш успех.
 Необычайность, небывалость
 Зовет борцов совсем не тех.

Так ангел Ветхого Завета
 Нашел соперника под стать.
 Как арфу, он сжимал атлета,
 Которого любая жила
 Струною ангелу служила,
 Чтоб схваткой гимн на нем сыграть.

Кого тот ангел победил,
 Тот правым, не гордясь собою,
 Выходит из такого боя
 В сознании и расцвете сил.
 Не станет он искать побед.
 Он ждет, чтоб высшее начало
 Его все чаще побеждало,
 Чтобы расти ему в ответ.

Šī doma ir par drosmi, bet īpaša veida drosmi – mēcēt pakļauties patiesajam, nozīmīgajam dzīvē, neiesaistoties kaut kādās sīkos primitīvos strīdos un nesaskaņās ar dzīvi. Un pateikt savu vārdu, tādējādi ar to it kā paužot savas tiesības pastāvēt

šajā neaizsargātajā pasaulē. Pasternakam pašam ir dzejolis, kurā viņš brīnišķi vēstī par aktrises drosmi: it kā cīkstēties ar pasauli, ar dzīvi un ar savu mākslu radīt pašas pasauli, kas nebūt nav mazāk nozīmīga par pasaules dzīvi.

Сколько надо отваги,
Чтоб играть на века,
Как играют овраги,
Как играет река,
Как играют алмазы,
Как играет вино,
Как играть без отказа
Иногда суждено.

Šis ir Pasternakam raksturīgs salīdzinājums ar dabu: kā spēlē gravas, kā spēlē upe, kā spēlē dimanti... Viņš it kā uzsver cilvēka līdztiesību dabas pasaulē, viņa tiesības radīt savu pasauli, kas līdzvērtīga tai, kas viņu apņēm un vienlaikus ir viņa paša.

Trešā lekcija¹

Poēzijas uzdevumi nav tādi, kādi ir filosofijas uzdevumi. Runājot par abu jomu tuvumu, ir nepieciešams pietiekami skaidri nodalīt vienu no otras. Nav šaubu, ka tieši poēzija vienīgā no visām kultūras izpausmēm var pretendēt uz maksimālu tuvumu filosofijai, jo, pirmkārt, tikai poēzijai, tāpat kā filosofijai, ir mērķis sevī. Tā nekalpo nekam. Otrkārt, tāpat kā filosofija, poēzija tver pasauli tās veselumā. Poēzija spēj maksimāli pilnīgi un neparasti dziļi ietiekties lietu būtībā, „sniegt pasaules tēlu”, lietojot Pasternaka vārdus. Un tas arī maksimāli satuvina to ar filosofiju, jo filosofija visā savas attīstības gaitā ir darījusi to pašu tikai ar citiem līdzekļiem. Ar to es domāju, ka tas tiek panākts arī ar citiem valodas līdzekļiem un citām jēdzieniskām formām, tātad – izmantojot savu specifisko pieeju. Tomēr, uzsverot šo principiāli tuvo saistību, jāievēro, ka poēzija veic savus uzdevumus un nekādā ziņā nerisina tās problēmas, kuras risina filosofija,

1   Lekcija nolasīta 2001. gada 20. martā LU Vēstures un filozofijas fakultātē Brīvības ielā 32. – Tulk.

pat necenšas tās risināt. Taču ļoti bieži tā ir tik tuvu [filosofijai], tik ļoti tver problemātiku, kuru risina pavisam citādi, ka šķiet, ir pamats runāt par *filosofisku* poēziju, par filosofisku liriku. Šādi jēdzieni pastāv. Šī iezīme – it kā filosofisko ideju neatkārtošana, taču to uztaustīšana, intuitīva iedziļināšanās tajās pašās problēmās – ļauj runāt par to, ka lielā mērā poēzija izpaužas kā filosofiska, pēc savas būtības valodiska, pasaules izteikšana. No šī viedokļa ir saskatāma virkne aspektu, kas ļauj par poēziju runāt kā filosofisku poēziju. Piemēram, par natūrfilosofisko poēziju: poēziju kā sevis apzināšanos, dzejnieka pašapziņu. Rodas priekšstats par to, ka poēzija laikam gan dziļāk, gan agrāk un spēcīgāk nekā filosofija un psiholoģija – te jāpiemin, piemēram, psihoanalīze – spēj iekļūt cilvēka iekšējā pasaulē, spēj parādīt cilvēka jūtu pretrunīgumu un vienlaikus veselumu, cilvēka pārdzīvojumu neparasto sarežģītību, kā to nezina, vai teorētiski vai analītiski nespēj izteikt abstraktā filosofiskā un psiholoģiskā pieeja. Šī poēzijas spēja krievu poēzijā izpaužas jau no brīža, kad tā sāka pastāvēt: kopš laika, kad rakstīja Lomonosovs un Deržavins, kopš deviņpadsmitā gadsimta poēzijas „zelta” laikmeta – Puškina, Tjutčeva, Ļermontova un citiem.² Kādas gan spilgtākās rindas šajos krievu poēzijas slāņos var izcelt, runājot, piemēram, par skatu uz pasauli kā kosmisku veselumu? Jau kopš skolas laikiem ir labi pazīstamas Lomonosova rindas:

 Открылась бездна, звезд полна;
 Звездам числа нет, бездне – дна.

- 2 Mihails Lomonosovs (*Михаил Васильевич Ломоносов*, 1711–1765) – dabaszinātnieks, enciklopēdistis, literāts. Gavriils Deržavins (*Гавриил Романович Державин*, 1743–1816) – dzejnieks, dramaturgs, valstsvīrs. Aleksandrs Puškins (*Александр Сергеевич Пушкин*, 1799–1837) – dzejnieks. Fjodors Tjutčevs (*Федор Иванович Тютчев*, 1803–1873) – dzejnieks. Mihails Ļermontovs (*Михаил Юрьевич Лермонтов*, 1814–1841) – dzejnieks, rakstnieks, dramaturgs.

Tā ir pasaules veseluma izjūta, kuras izteikšanai bija vaja-
dzīgi, burtiski, daži vārdi. Lomonosova dzeja sarakstīta grūti
uztveramā pirms Puškina laika valodā. Viņu var uzskatīt par šī
virziena aizsācēju krievu poēzijā. Visai atšķirīgo, pēc pasaules
izjūtas neparasti dziļo, optimistisko un vienlaikus traģisko
skatu uz pasauli visīsākajā un precīzākajā veidā atklāj viņa pē-
dējais dzejolis. Tas uzrakstīts dažas stundas pirms nāves. Kad
dzejnieks juta spēku izsīkumu un palika viens istabā, viņam
bija tikai šifera tāfele un grifele; vēlāk līdzās mirstošajam dzej-
niekam atrada tāfeli ar šādu dzejoli:

Река времен в своем стремленьи
Уносит все дела людей
И топит в пропасти забвенья
Народы, царства и царей.

А если что и остается
Чрез звуки лиры и трубы,
То вечности жерлом пожрется
И общей не уйдет судьбы!

Šīs astoņas rindas atstājušas būtisku ietekmi uz daudziem
krievu poēzijas motīviem. Viens no pēdējiem Mandelštama
dzejoļiem saistībā ar Deržavinu tā arī saucas – „Grifeles oda”.
Pirmajās četrās Deržavina dzejoļa rindās ir runa par cilvēka
darbuniecību laika priekšā. Laiks visu pārvar, visu pakļauj,
galu galā visu nodod aizmirstībai: „tautas, valstis un valdnie-
kus”. Turpinājumā teikta doma, kas bija raksturīga visai viņa
daiļradei, – doma par to, ka radošs darbs apņem cilvēka esību
un pasargā viņu, it kā saglabā cilvēku, konservē no nebūtības.
Marsels Prusts³ šādu domu izteicis sava slavenā romāna septī-
tajā daļā, kur runā par to, ko galu galā vēlējies visiem parādīt

3 Marsels Prusts (1871–1922) – rakstnieks, kritiķis.

un pie kā noved visas viņa iepriekšējās pārdomas, proti, ka radošs darbs ir tā pašrealizācijas laime, kura saglabā pasauli un sevi pasaulē, un Radītāju pasaulē, un ka caur to cilvēks it kā izvairās no nebūtības. Atgriezoties pie Deržavina, jāuzsver, ka daudzos viņa iepriekšējos dzejoļos – visā daiļradē – izskan tās pašas domas; viņš vairākkārt tik aizrautīgi, jautri runāja par to, ka viņa – dzejnieka – amats saglabās viņu uz laiku laikiem. Četrās noslēguma rindiņās no pēdējā astoņrindu dzejoļa viņš it kā atsakās no šīs pēdējās cerības. „Un ja vēl paliek kas ar liras un taures skaņām”, tā tad ar dzejnieka radošā darba palīdzību tas „tiks mūžības mutes apēsts un neizbēgs kopīga likteņa”. Mūžība ir tas, ar ko laikā ierobežota pastāvēšana nevar cīnīties. Šis visa pastāvošā zudības izjūtas dziļums – par to viņš, protams, runājis arī iepriekš (nāves problēma, nāves tēma, tāpat kā dzīves tēma, mīlestības tēma katra diža dzejnieka daiļradē ir bezmaz vai svarīgākā). Deržavinam agrāk rakstījis ļoti traģiskus šai tēmai velētus dzejoļus, tomēr tajos viņš izpaudivs drīzāk bībeliskos ietvaros. Dažas rindiņas gandrīz burtiski ir Vecās Derības Ījaba grāmatas pārstāsts. Tās ir no odas „Par kņaza Meščerska nāvi” ar paša Deržavina epigrāfu.

 Где стол был яств, там гроб стоит.

 Смерть, трепет естества и страх!
 Мы – гордость с бедностью совместна:
 Сегодня бог, а завтра прах;
 Сегодня льстит надежда лестна,
 А завтра: где ты, человек?
 Едва часы протечь успели,
 Хаоса в бездну улетели,
 И весь, как сон, прошел твой век.

Deržavins, protams, nebūt nav saistāms tikai ar šādām tik traģiskām noskaņām. Vienkārši viņš bija raksturīgākais šīs tēmas izteicējs savā laikā. Viņš bija dzejnieks, kas apdziedāja arī dzīves priekus – gan mīlestības laimi, gan vienkāršas jutekliskas baudas –, un darīja to ļoti spilgti. Viņu nevajag uzskatīt par vienas tēmas dzejnieku. Vienkārši šajā gadījumā viņa piemērs visvairāk atbilst tēmai par dabas un cilvēka pasaules uztveršanu gana vispārīgās formās, savdabīgā mēģinājumā vispār runāt par cilvēka nostāju. Ne par personīgo, bet tieši par vispārcilvēcisko. Tāda pieeja raksturīga 19. gadsimta vidus dzejniekam, Puškina laikabiedram, kurš viņu pārdzīvoja, Fjodoram Ivanovičam Tjutčevam, kuru visbiežāk piemin, runājot par filosofisko liriku, filosofisko poēziju vispār. Tjutčevs varbūt tiešām bija viens no tiem dzejniekiem, kuri centās poētiski parādīt tieši savas filosofiskās noskaņas, priekšstatus par pasauli. Viņu neparasti spēcīgi ietekmēja Šellinga⁴ dabas filosofija. Tā bija pasaules neparastās sarežģītības un dziļuma izjūta, kas bija aizgūta no Jākoba Bēmes, no viņa „Auroras”.⁵ Kā šī tēma izskanēja Tjutčeva daiļradē? Vispirms neliela četrinde, kurā visnotaļ precīzi tverta radītā izjūta un vienlaikus pasaules nolemtība, vēlreiz apdziedātā bibeliskā Radīšanas tēma, un tam viņam bija nepieciešamas tikai četras rindiņas.

Когда пробьет последний час природы,
Состав частей разрушится земных:
Все сущее опять объемяют воды,
И божий лик отобразится в них!

Turpinājumā Tjutčevs jau pauž Šellinga idejas:

4 Frīdrihs Vilhelms Jozefs Šellings (1775–1854) – filosofs.

5 Jākobs Bēme (1575–1624) – domātājs. Darbs „Aurora” tapis 1612. gadā, publicēts 1634. gadā.

О чем ты воешь, ветер ночной?
 О чем так сетуешь безумно?..
 Что значит странный голос твой,
 То глухо жалобный, то шумно?
 Понятным сердцу языком
 Ты говоришь о непонятной муке –
 И роешь, и взрываешь в нем
 Порой неистовые звуки!..

О, страшных песен сих не пой
 Про древний хаос, про родимый!
 Как жадно мир души ночной
 Внимает повести любимой!
 Из смертной рвется он груди,
 Он с беспредельным жаждет слиться!..
 О, бурь заснувших не буди –
 Под ними хаос шевелится!..

Vai arī tajā pašā noskaņā:

Как океан объемлет шар земной,
 Земная жизнь кругом объята снами;
 Настанет ночь и звучными волнами
     Стихия бьет о берег свой.

То глас ее: он нудит нас и просит..
 Уж в пристани волшебный ожил чёлн;
 Прилив растет и быстро нас уносит
     В неизмеримость темных волн.

Небесный свод, горящий славой звездной,
 Таинственно глядит из глубины,
 И мы плывем, пылающею бездной
     Со всех сторон окружены.

Tātad tā patiešām ir bez komentāriem saprotama dzejnieka izjūtās sakņota pasaules uztvere, dzejnieka kā pasaules daļas, tās dalībnieka, tai piesaistītas būtnes uztvere un vienlaikus arī it kā visu pasaules daudzveidību aptverošu raksturojumu kopums, sākot no ieskatīšanās dziļā haosā apraktīšanas un noslēdzot ar kosmiskas dailes aprakstu, kas tik skaidri parādās šajās rindās. Tāpat kā visiem dzejniekiem, arī Tjutčevam pati galvenā bija valodas tēma un cīņa ar valodu, tiekšanās pārvarēt ar to iespējamo un neiespējamo. No šā skatpunkta pazīstamākais no Tjutčeva dzejoļiem un vēl daudz dziļāks ir viņa slavenais „*Silentium!*” – klusēšana.

Молчи, скрывайся и таи
И чувства и мечты свои –
Пусть в душевной глубине
Встают и заходят оне
Безмолвно, как звезды в ночи, –
Любуйся ими и молчи.

Как сердцу высказать себя?
Другому как понять тебя?
Поймет ли он, чем ты живешь?
Мысль изреченная есть ложь.
Взрывая, возмутишь ключи,
Питайся ими – и молчи.

Лишь жить в себе самом умей –
Есть целый мир в душе твоей
Таинственно-волшебных дум;
Их оглушит наружный шум,
Дневные разгонят лучи,
Внимай их пенью – и молчи!..

Te, protams, skaidri izpausta ne tikai konfrontācija ar valodu, bet arī pasaules harmonijas izjūta un mēģinājums šo pasauli pasargāt no apkārtējiem trokšņiem, ārējiem traucēkļiem.

Neparasti varenu, joprojām vēl nepārspētu, krievu dzejas slāni – gluži kā sauli krievu poēzijas „zelta laikmetā” – veido Aleksandra Sergejeviča Puškina daiļrade. Arī viņa daiļradē atrodami diezgan daudzi natūrfilosofiski motīvi un ne mazāk bijīga, dziļa un spilgta attieksme pret pasauli kā iepriekš minētajiem dzejniekiem. Tomēr es, pirmkārt, gribu runāt par Puškinu kā par dzejnieku, kas spēja izteikt savu paša – un caur to, protams, arī visu cilvēku – pasauli, vēršoties pie pašām dziļākajām, pašām slēptākajām, pašām noslēpumainākām tās pastāvēšanas formām. Dzejoli „Atmiņas”, kas, man šķiet, ir pamatā daudzu viņa turpmākās daiļrades izpausmju izpratnei, Puškina uzrakstīja 28 gadu vecumā.

Когда для смертного умолкнет шумный день
 И на немые стогны града
 Полупрозрачная наляжет ночи тень
 И сон, дневных трудов награда,
 В то время для меня влачатся в тишине
 Часы томительного бденья:
 В бездействии ночном живей горят во мне
 Змеи сердечной угрызенья;
 Мечты кипят; в уме, подавленном тоской,
 Теснится тяжких дум избыток;
 Воспоминание безмолвно предо мной
 Свой длинный развивает свиток;
 И с отвращением читая жизнь мою,
 Я трепещу и проклинаю,
 И горько жалуясь, и горько слезы лью,
 Но строк печальных не смываю.

Īpaši svarīgas cilvēkam ir šīs pēdējās rindiņas: „nenoskalot” pašus traģiskākos, pašus rūgtākos, pašus apkaunojošākos pārdzīvojumus, kas palikuši dvēselē, apziņā un kopā ar citiem veido mūsu pastāvēšanu, mūsu dzīvi. Šai pašai tēmai – dzīves un pasaules traģiskās uztveres tēmai – piederīgs dzejolis, kas apbrīnojamā kārtā iekļaujas šajā optimistiskā, dzīvespriecīgā, dzīvi mīlošā Puškina dzejas daļā.

Дар напрасный, дар случайный,
Жизнь, зачем ты мне дана?
Иль зачем судьбою тайной
Ты на казнь осуждена?

Кто меня враждебной властью
Из ничтожества воззвал,
Душу мне наполнил страстью,
Ум сомненным взволновал?..

Цели нет передо мною:
Сердце пусто, празден ум,
И томит меня тоскою
Однозвучный жизни шум.

Šo dzejoli Puškinam joprojām nevar piedot mūsu pareizticīgie filologi, kas uzskata, ka tās ir pilnīgi nejaušas rindas un ka Puškina, kurš patiešām runāja par dzīvi kā par dāvanu, nevarēja šaubīties par tās jēgu.

Gandrīz tajā pašā laikā, trīsdesmitajā gadā, ir tapis nākamais dzejolis.

Мне не спится, нет огня;
Всюду мрак и сон докучный.
Код часов лишь однозвучный
Раздается близ меня,
Парки бабье лепетанье,

Спящей ночи трепетанье,
 Жизни мышья беготня...
 Что тревожишь ты меня?
 Что ты значишь, скучный шепот?
 Укоризна или ропот
 Мной утраченного дня?
 От меня чего ты хочешь?
 Ты зовешь или пророчишь?
 Я понять тебя хочу,
 Смысла я в тебе ищу...

Viens no tā paša trīsdesmitā gada pašiem izjustākiem dzejoļiem ir „Elēģija”, ar kuru ir saistīti visdažādākie pasaules uztveres motīvi – gan traģiski, gan aktīvi, gan dzīvīgi.

Безумных дней угасшее веселье
 Мне тяжело, как смутное похмелье.
 Но, как вино – печаль минувших дней
 В моей душе чем старше, тем сильней.
 Мой путь уныл. Сулит мне труд и горе
 Грядущего волнуемое море.

Но не хочу, о други, умирать;
 Я жить хочу, чтоб мыслить и страдать;
 И ведаю, мне будут наслажденья
 Меж горестей, забот и тревоженья:
 Порой опять гармонией упьюсь,
 Над вымыслом слезами обольюсь,
 И может быть на мой закат печальный
 Блеснет любовь улыбкою прощальной.

It kā mēģinot priekšstatam par Puškinu pievienot ne gluži ierastu aspektu, jāatzīst, ka viņš bija dzejnieks, kas neparasti spilgti un spēcīgi apdziedāja brīvību. Viņš uzstājās kopā ar

dekabristiem un to idejām tuviem cilvēkiem, taču šī brīvības izpratne nebūt nebija vienkārša. Vienā no saviem pēdējiem dzejoļiem divdesmitajā vai divdesmit pirmajā gadā Aleksandrs Bloks rakstīja šādi.

Пушкин! Тайную свободу
 Пели мы вослед тебе!
 Дай нам руку в непогоду,
 Помоги в немой борьбе!

Īpaši mūsdienīgi skan tādas ievirzes dzejoļi, kuros jūtams, kāds ir viņa skatījums uz brīvību – skatījums, kas stipri ietekmējies no iepazīšanās ar Krievijas vēsturi, īpaši ar dumpjiem: ar Pugačova dumpi.⁶ Hrestomātiski pazīstami ir viņa vārdi: „Nedod Dievs, redzēt krievu dumpi – bezjēdzīgu un nesaudzīgu.” Saistībā ar šo noskaņu un domu loku viņa skatījums uz brīvību ir gana neparasts. Divdesmit trešajā gadā, tātad vēl pirms dekabristu sacelšanās (varbūt tas arī izskaidro, kāpēc dekabristi Puškinu, droši vien viņu sargājot, nepieņēma savā pulciņā):

Свободы сеятель пустынный,
 Я вышел рано, до звезды;
 Рукою чистой и безвинной
 В порабощенные бразды
 Бросал живительное семя –
 Но потерял я только время,
 Благие мысли и труды...

Паситесь, мирные народы!
 Вас не разбудит чести клич.
 К чему стадам дары свободы?

6 Donas kazaka Jemeljana Pugačova (*Емельян Иванович Пугачёв*, 1742–1775) vadītā zemnieku sacelšanās (1773–1775).

Их должно резать или стричь.
 Наследство их из рода в роды
 Ярмо с гремушками и бич.

Ar šo dzejoli sasauca daudz vēlāks, trīsdesmit sestā gada, dzejolis; viens no tiem, kuri cenzūras dēļ deviņpadsmitajā gadsimtā netika publicēti. Dzejolis („No Pindemontes”), it kā tulkojums:

Не дорого ценю я громкие права,
 От коих не одна кружится голова.
 Я не ропщу о том, что отказали боги
 Мне в сладкой участи оспоривать налоги
 Или мешать царям друг с другом воевать;
 И мало горя мне, свободно ли печать
 Морочит олухов, иль чуткая цензура
 В журнальных замыслах стесняет балагура.
 Всё это, видите ль, *слова, слова, слова*.
 Иные, лучшие, мне дороги права;
 Иная, лучшая, потребна мне свобода:
 Зависеть от царя, зависеть от народа –
 Не всё ли нам равно? Бог с ними.

Никому

Отчёта не давать, себе лишь самому
 Служить и угождать; для власти, для ливреи
 Не гнуть ни совести, ни помыслов, ни шеи;
 По прихоти своей скитаться здесь и там,
 Дивясь божественным природы красотам,
 И пред созданными искусств и вдохновенья
 Трепеща радостно в восторгах умиленья.

– Вот счастье! вот права...

Šajos dzejoļos izpaužas neparasta daudznozīmība, dziļums un vienlaikus īsi un precīzi izteikta doma, turklāt izteikta

nevainojami pilnīgā dzejiskajā formā, kas ļauj spriest par dzejnieka mērogu.

Pārejot pie mūsdienīgākiem dzejniekiem un domātājiem, jāatsaucas uz dažām literatūrzinātnē un filosofiskajā skatījumā uz mākslu un estētikā jau sen izstrādātām pieejām, precīzāk, uz pazīstamo Bahtina⁷ tēmu un nostāju jautājumā par „lielo laiku”, kurā dzīvo dzejnieks, un to, kā šī lielā laika ietvaros iespējama sasaukšanās. Un ne tikai iespējama, tā vienmēr ir. Tā pastāv vienkārši tādēļ, ka dzejnieks, radīdams pats savu pasauli – savu valodu, savu domu, savu jūtu pasauli –, vienmēr ir atvērts saziņai ar citām pasaulēm – poētiskajām pasaulēm un cilvēku pasauli kā tādu. Šo atvērtību, šo poēziju kā saziņas tēmu, sasaukšanos cauri laikmetiem, caur gadu desmitiem un simtiem noteikti var sākt ar vienu no Puškina dzejoļiem, kas varētu iezīmēt pāreju pie cita dzejnieka daiļrades – pie Borisa Leonidoviča Pasternaka.

Kad bija sakauta traģiskā un dižā dekabristu sacelšanās, un viņi – daži jau ieslodzīti cietumos, daži vēl gaidot savu likteņa lemšanu pirms soda, proti, piecu dekabristu pakāršanas –, Puškina raksta tā saucamās stances jeb pārdomas, kurās vēršas pie Nikolaja I, kas tikko kļuvis par caru, atgādinot viņam, kā būtu jārikojas, ja viņš ietu sava dižā priekšteča ceļu (domāts Pēteris I).

В надежде славы и добра
Гляжу вперед я без боязни:
Начала славных дней Петра
Мрачили мятежи и казни.

Но правдой он привлек сердца,
Но нравы укротил наукой,
И был от буйного стрельца
Пред ним отличен Долгорукий.

7 Mihails Bahtins (*Михаил Михайлович Бахтин*, 1895–1975) – literatūrzinātnieks, domātājs.

Самодержавною рукой
Он смело сеял просвещение,
Не презирал страны родной:
Он знал ее предназначенье.

То академик, то герой,
То мореплаватель, то плотник,
Он всеобъемлющей душой
На троне вечный был работник.

Семейным сходством будь же горд;
Во всем будь пращурю подобен:
Как он, неутомим и тверд,
И памятью, как он, незлобен.

Šis Puškina aicinājums izskanēja tukšumā. Pieci dekabristi tika pakārti, citi faktiski līdz mūža galam izsūtīti katorgā. Taču pēc vairāk nekā simt gadiem Padomju Savienībā periodā, kad tikai sākās lielā terora laikposms (terors sākās jau tūlīt pēc revolūcijas, bet lielā terora laikposms – no trīsdesmitā gada), Pasternaks raksta dzeju „Stances”, izmantojot par epigrāfu „Slavas un labā cerības vārdā / Es raugos uz priekšu bez baiļu”⁸, kas skan šādi:

Столетье с лишним – не вчера,
А сила прежняя в соблазне
В надежде славы и добра
Глядеть на вещи без боязни.

Хотеть, в отличие от хлыща
В его существованьи кратком,
Труда со всеми сообща
И заодно с правопорядком.

8 В надежде славы и добра
Гляжу вперед я без боязни

И тот же тотчас же тупик
При встрече с умственной ленью,
И те же выписки из книг,
И тех же эр сопоставленья.

Но лишь сейчас сказать пора
Величьем дня сравненья разня:
Начало славных дней Петра
Мрачили мятежи и казни.

Итак, вперед, не трепеща
И утешаясь параллелью,
Пока ты жив, и не моща,
И о тебе не пожалели.

Jāuzsver – šis dzejolis radies periodā, kad Pasternaks gribēja izprast savu laiku, izprast to saistībā ar likumu un kārtību, nevis kā dīki klaiņojošs frants. Viņš gribēja dzīvot kopā ar savu valsti.

Kļuva skaidrs, ka uz to vairs nav iespējams tiekties. Atieksmi pret poēziju B. Pasternaks skaidri formulējis poēmā „Augstā slimība”, kas savulaik kļuva par savdabīgu poētisko manifestu. Poēma netika pabeigta gan politisku iemeslu dēļ, gan tādēļ, ka dzejnieks acīmredzot pat tīri loģiski tajā laikā nevarēja rast izeju un savu meklējumu atrisinājumu. Katrā ziņā par „augsto slimību” viņš sauc poēzijas mākslu. Tajā laikā, kad valsts mutuļojošā darba entuziasma aizrautībā nodevās jauncelsmei un apvērša iesakņojušos dzīves kārtību, dzejnieks sevi izjuta kā no vēstures nomaļus stāvošu un gribēja izprast, kur ir viņa vieta, kā teica Majakovskis, „dzejnieka vieta strādnieku ierindā”. Un Pasternaks, kas bija ļoti tuvs Majakovskim daudzās pasaules izjūtas problēmās, tomēr nevarēja pieņemt to pozīciju, kuru

pieņēma Majakovskis, kad tika dibināta KMF [Kreisā mākslas fronte], un visādos veidos centās norobežoties no šīs pozīcijas. Tomēr jau poēmas sākumā ir rindas, kas it kā uzdod toni.

Мне стыдно и день ото дня стыдней,
 Что в век таких теней
 Высокая одна болезнь
 Еще зовется песнь.

Tātad visu šo veikumu laikmetā pēkšņi paliek kas tāds, ar ko viņš nevar nenodarboties. Un seko ļoti personiskas un smalkas rindas, kas atklāj, kā viņš tajā laikā izjūt sevi pasaulē.

Мы были музыкой во льду.
 Я говорю про ту среду,
 С которой я имел в виду
 Сойти со сцены, и сойду.
 Здесь места нет стыду.
 Я не рожден, чтоб три раза
 Смотреть по-разному в глаза.
 Еще двусмысленней, чем песнь,
 Тупое слово «враг».

Гошу. – Гостит во всех мирах
 Высокая болезнь.
 Всю жизнь я быть хотел, как все,
 Но век в своей красе
 Сильнее моего нытья
 И хочет быть, как я.

Šī Pasternaka doma, kuru viņš tolaik tā arī nespēja novest līdz loģiskam galam, tika iespiesta, nosaucot par ievadījumu, poēmas fragmentu, un daudz vēlāk noteica viņa dzīves pozīciju. Neraugoties uz visiem mēģinājumiem saplūst ar laikmetu – tiesa, nekad nepārkāpjot pieklājības robežas, tieši pretēji, vienmēr uzverot tā īpašo nozīmi –, viņš galu galā palika tas izstumtais, padēls, tas atkritējs, kurš tika burtiski vajāts un novests līdz nāvei.

Saistībā ar viņa vēlīno daiļradi tā pāriet pie dzejoļiem no romāna „Doktors Živago”. Tajā ar vislielāko spēku izpaudās dzejnieka patiesā pasaulizjūta, kas brieda un veidojās pēdējās pusotrās divās viņa dzīves desmitgadēs. Bez filosofijas tās izpausmēs, piemēram, antīkās filosofiskās domas ar „logosa” tēmas izstrādi milzīga loma poētiskās pasaulizjūtas un daiļrades attīstībā bija reliģijai, piemēram, kristietībai, tās bībeliskajiem tekstiem, gan Vecās Derības tekstiem, kas iekļauti kristiešu Svētajos Rakstos, gan arī Jaunās Derībās, kas joprojām ir kristieša pasaulizjūtas kvintesence. Savulaik Pasternaks par Bibliu teica, ka tā ir „cilvēces piezīmju grāmatiņa”, kur ir viss un itin kā visiem dzīves gadījumiem, katram brīdim. Taču, kā tas redzams romāna dzejoļos, visdziļāk viņš pārdomāja varoņa likteni – Jēzus likteni, kuru viņš uztvēra kā savdabīgu modeli, kādu viņš cilvēku gribētu redzēt. Šo dzejoļu komplekss sākas ar vienu no pašiem pazīstamākajiem dzejoļiem – „Hamlets”. Kāpēc tieši Hamlets? Šis tēls Pasternakam ir it kā savdabīgs prototips tajās Platona dzīrēs, par kurām viņš rakstīja, pats juzdamies kā „Platona dzīrēs mēra laikā”. Viens no tiem pasaules prototipiem, kuros lokalizējās un realizējās cilvēka problēmas, cilvēka vajadzības un sapņi, bija Hamlets. Hamlets ar viņa izjūtu, ka jāatjauno sarautā laikmetu saistība. Un viņam – gan Šekspīra, gan Pasternaka tēlam – tieši poēzija bija līdzeklis, lai atjaunotu šo sarauto saistību. Tāpat kā Mandelštama dzejolī par laikmetu, kurā

ar flautu jāsasien izkaisītie, saplīsušie laikmeta skriemeļi. Tātad Hamlets šajā gadījumā ir ievadījums tēmai un uzreiz arī projekcija uz galveno varoni.

Гул затих. Я вышел на подмости.
 Прислонясь к дверному косяку,
 Я ловлю в далеком отголоске,
 Что случится на моем веку.

На меня наставлен сумрак ночи
 Тысячью биноклей на оси.
 Если только можно, Авва Отче,
 Чашу эту мимо пронеси

Я люблю твой замысел упрямый
 И играть согласен эту роль.
 Но сейчас идет другая драма,
 И на этот раз меня уволь.

Но продуман распорядок действий,
 И неотвратим конец пути.
 Я один, все тонет в фарисействе.
 Жизнь прожить – не поле перейти.

Šajā vientulības, pamestības izjūtā, protams, skaidri iekšā Jaunās Derības motīvs no slavenās lūgšanas par biķeri. „Lai šis biķeris iet Man garām...” Līdz ar to arī pamestības, vientulības [motīvs], jo apustuļi, kurus Jēzus lūdza būt līdzās, būt nomodā kopā ar Viņu, aizgāja un aizmiga pie sienas. Viņš palika viens. Šī savdabīgā, jau te izteiktā saistība – Hamlets un Jēzus –; Jēzus kā tas prototips šajā pasaules darbībā, kurš ar sevi izteic visdziļākās cilvēciskās, vēlamās un svarīgās iezīmes. Pasternaka iezīme, kas arī šajos dzejoļos parādās ļoti spilgti, ir spēja uztvert cilvēku kā neatņemamas dabas daļu un reizē arī

pašas dabas līdzdalību cilvēka drāmā. Tas redzams fragmentā no dzejoļa „Strastnajā”.

Еще кругом ночная мгла.
 Еще так рано в мире,
 Что звездам в небе нет числа,
 И каждая, как день, светла,
 И если бы земля могла,
 Она бы Пасху проспала
 Под чтение псалтыри.

Еще кругом ночная мгла.
 Такая рань на свете,
 Что площадь вечностью легла
 От перекрестка до угла,
 И до рассвета и тепла
 Еще тысячелетье.

Еще земля голым-гола.
 И ей ночами не в чем
 Раскачивать колокола
 И вторить с воли певчим.

Tā ir it kā laika, cilvēka, pasaules vēl negatavības izjūta. Kādā no „Doktora Živago” fragmentiem Pasternaks ar sava varoņa Vedenjapina (tā prototips ir Berdjajevs⁹) vārdiem runā par to, ka patiešām cilvēce (Eiropas vēstures nozīmē runa ir par noteiktu reģionu) sākās vēlāk, pēc „marmora un zelta cūcības”. Ar to viņš domāja Romas impērijas dzīvi. Atnāca vienkāršs cilvēks, cilvēks no Galilejas, cilvēks galdnieks, cilvēks gans, kas priekšstatus par to, kādam jābūt cilvēkam un kādai jābūt sabiedrībai no šā laika, savā vienkāršībā noteica tūkstošgades

9 Nikolajs Berdjajevs (*Николай Александрович Бердяев*, 1874–1948) – filsofs.

uz priekšu. Viņš (Vedenjapins – Berdjajevs) saka: „No šā brīža sākās jauna cilvēce, sākās jauna ēra.” Tā mēs parasti par to sakām – par jauno ēru. Un Pasternaka dzejoļos it kā turpinās šī tēma, ka no tā laika sākusies visa turpmākā Eiropas vēsture un kultūra. Romānā „Doktora Živago” ir arī „Ziemsvētku zvaigzne”. Tajā iekļauti un mērķtiecīgi darbojas Pasternaka motīvi, kas tiešām raksturīgi visai Eiropas kultūrai, poēzijai, glezniecībai.

Стояла зима.
 Дул ветер из степи.
 И холодно было младенцу в вертепе
 На склоне холма.

Его согревало дыхание вола,
 Домашние звери
 Стояли в пещере,
 Над яслями теплая дымка плыла.

Доху отряхнув от постельной трухи
 И зернышек проса,
 Смотрели с утеса
 Спросонья в полночную даль пастухи.

Вдали было поле в снегу и погост,
 Ограды, надгробья,
 Оглобля в сугробе,
 И небо над кладбищем, полное звезд.

А рядом, неведомая перед тем,
 Застенчивей плошки
 В оконце сторожки
 Мерцала звезда по пути в Вифлеем.

Она пламенела, как стог, в стороне
От неба и Бога,
Как отблеск поджога,
Как хутор в огне и пожар на гумне.

Она возвышалась горящей скирдой
Соломы и сена
Средь целой вселенной,
Встревоженной этою новой звездой.

Растущее зарево рдело над ней
И значило что-то,
И три звездочета
Спешили на зов небывалых огней.

За ними везли на верблюдах дары.
И ослики в сбруе, один малорослей
Другого, шажками спускались с горы.

И странным виденьем грядущей поры
Вставало вдали все пришедшее после.

Все мысли веков, все мечты, все миры,
Все будущее галерей и музеев,
Все шалости фей, все дела чародеев,
Все елки на свете, все сны детворы.

Весь трепет затепленных свечек, все цепи,
Все великалепье цветной мишуры...
...Все злей и свирепей дул ветер из степи...
...Все яблоки, все золотые шары.

Часть пруда скрывали верхушки ольхи,
Но часть было видно отлично отсюда
Сквозь гнезда грачей и деревьев верхи.
Как шли вдоль запруды ослы и верблюды,
Могли хорошо разглядеть пастухи.

– Пойдемте со всеми, поклонимся чуду, –
Сказали они, запахнув кожану.

Морозная ночь походила на сказку,
И кто-то с навьюженной снежной гряды
Все время незримо входил в их ряды.
Собаки брели, озираясь с опаской,
И жались к подпаску, и ждали беды.

По той же дороге, чрез эту же местность
Шло несколько ангелов в гуще толпы.
Незримыми делала их бестелесность,
Но шаг оставлял отпечаток стопы.

У камня толпилась орава народу.
Светало. Означились кедров стволы.
– А кто вы такие? – спросила Мария.
– Мы племя пастушье и неба послы,
Пришли вознести вам обоим хвалы.
– Всем вместе нельзя. Подождите у входа.

Средь серой, как пепел, предутренной мглы
Топтались погонщики и овцеводы,
Ругались со всадниками пешеходы,
У выдолбленной водопойной колоды
Ревели верблюды, лягались ослы.

Светало. Рассвет, как пылинки золы,
Последние звезды сметал с небосвода.
И только волхов из несметного сброда
Впустила Мария в отверстие скалы.

Он спал, весь сияющий, в яслях из дуба,
Как месяца луч в углубленья дупла.
Ему заменяли овчинную шубу
Ослиные губы и ноздри вола.

Стояли в тени, словно в сумраке хлева,
Шептались, едва подбирая слова.
Вдруг кто-то в потемках ;немного налево
От яслей рукой отодвинул волхва,
И тот оглянувся: с порога на деву,
Как гостя, смотрела звезда Рождества.

Šajā dzejā, kas ir visnotaļ sarežģīta pēc konstrukcijas, pēc tonalitātes un tēlainības, var uztvert neparasti daudz. To var uztvert kā burtisku Brēgela gleznas pārstāstu par gudro pielūgsmi, tas ir [arī] Koredžo: „viņš gulēja viss spīgojošs silītē no ozola”.¹⁰ Un vienlaikus arī kāda neparasta vienkāršība, tiekšanās ar vienkāršās tautas vidi piešķirt šai ainai tieši bībelisku pilnību. Pasternakam bija svarīgi sākt savu priekšstatījumu par cilvēces īsto vēsturi. To vēsturi, kuru viņš uztvēra kā savu vēsturi. Tagad var pārmet tiltiņu starp šiem Pasternaka dzejoļiem un Josifa Brodskā dzejoļiem. Brodskim pēdējos mūža gados daudzkārt par to jautāja. Ir daudzas intervijas, kurās viņš bija spiests stāstīt vienu un to pašu: par savu attieksmi pret kristietību, par attieksmi pret kultūru – arī kristīgo kultūru–; tomēr savu attieksmi pret kristietību, kā arī par tām problēmām, kas iezīmējās Pasternaka daiļradē, Brodskis formulēja jau pirms aizbraukšanas no

10 Pīters Brēgels Vecākais (1525/1530–1569) – flāmu gleznotājs. Koredžo (1489–1534) – itāliešu gleznotājs.

Padomju Savienības, jau sešdesmito gadu beigās. Viņš teica, ka gandrīz katru gadu uz Ziemsvētkiem rakstījis dzejoli. Rakstījis tāpēc, ka gribējis godāt to vienīgo dzimšanas dienu, kas viņam bijusi svarīga, un tā nebija viņa paša dzimšanas diena. Septiņdesmit pirmajā gadā Brodskis sarakstīja dzejoli „Ziemassvētki” un emigrēja nākamajā, septiņdesmit otrajā gadā:

В Рождество все немного волхвы.
 В продовольственных слякоть и давка.
 Из-за банки кофейной халвы
 производит осаду прилавка
 грудой свертков навьюченный люд:
 каждый сам себе царь и верблюд.

Сетки, сумки, авоськи, кульки, шапки,
 галстуки, сбитые набок.
 Запах водки, хвои и трески,
 мандаринов, корицы и яблук.
 Хаос лиц, и не видно тропы
 В Вифлеем из-за снежной крупы.

И разносчики скромных даров
 в транспорт прыгают, ломятся в двери,
 исчезают в провалах дворов,
 даже зная, что пусто в пещере:
 ни животных, ни яслей, ни Той,
 над которою – нимб золотой.

Пустота. Но при мысли о ней
 видишь вдруг как бы свет ниоткуда.
 Знал бы Ирод, что чем он сильней,
 тем верней, неизбежнее чудо.
 Постоянство такого родства –
 основной механизм Рождества.

То и празднуют нынче везде,
 что Его приближенье, сдвигая
 все столы. Не потребность в звезде
 пусть еще, но уж воля благая
 в человеках видна издали,
 и костры пастухи разожгли.

Валит снег; не дымят, но трубят
 трубы кровель. Все лица, как пятна.
 Ирод пьет. Бабы прячут ребят.
 Кто грядет – никому непонятно:
 мы не знаем примет, и сердца
 могут вдруг не признать пришлеца.

Но, когда на дверном сквозняке
 из тумана ночного густого
 возникает фигура в платке,
 и Младенца, и духа Святого
 ощущаешь в себе без стыда;
 смотришь в небо и видишь – звезда.

Domāju, ka viss līdzekļu spektrs, ko var izteikt vārdiem, visa šī leksika un rakstības veids parāda Brodski visā pilnībā; tajā ir pilnīgi jaunas valodas sākums krievu poēzijā, kur sastopams apbrīnojams vienkāršrunas, žargona un augstās poēzijas sajaukums. Un tas viss brīnišķi sadzīvo un tas viss strādā, lai izteiktu svarīgu, būtisku domu. Poēzijas valodai piemīt vienmēr neparasta koncentrācija, intensitāte, suģestija, kurā katrs vārds ir zelta vērts. Pols Valerī¹¹ teicis, ka dzejnieks ņem valodu no parastās sarunu valodas, bet atdod ar zelta vārdiem. Šajā dzejolī tas ir brīnišķi jūtams. Tas izskan arī turpmākajos emigrācijas perioda dzejoļos. Un Brodskis laikā, kad viņam vajadzēja apsvērt kāda dzīves posma kopsavilkumu, tas ir, sagaidot četrdesmito

11 Pols Valerī (1871–1945) – franču dzejnieks, filosofs.

dzimšanas dienu, tieši ar šiem valodas līdzekļiem veidoja savu pašportretu? Tas lasāms 1980. gada 24. maija dzejolī.

Я входил вместо дикого зверя в клетку,
выжигал свой срок и кликуху в бараке,
жил у моря, играл в рулетку,
обедал черт знает с кем во фраке.
С высоты ледника я озираю полмира,
трижды тонул, дважды бывал распорот.
Бросил страну, что меня вскормила.
Из забывших меня можно составить город.
Я слонялся в степях, помнящих вопли гунна,
надевал на себя, что сызнова входит в моду,
сеял рожь, покрывал черной толью гумна
и не пил только сухую воду.
Я впустил в свои сны вороненный зрачок конвоя,
жрал хлеб изгнания, не оставляя корок.
Позволял своим связкам все звуки, помимо воя;
перешел на шепот. Теперь мне сорок.
Что сказать мне о жизни? Что оказалась длинной.
Только с горем я чувствую солидарность.
Но пока мне рот не забили глиной,
из него раздаваться будет лишь благодарность.

Lielā mērā te sniegts kopsavilkums par to, kas izdarīts, un paredzēts tas, ko izdarīs. Pēc četrdesmitās dzimšanas dienas viņš nodzīvos vēl sešpadsmit gadu un rakstīs neparasti daudz un neparasti spilgti. Taču jaunā valoda, pasaules izjūtas un pasaules sapratnes dziļums, tāpat tas, kas raksturo poēzijas valodu, visizteiktāk parādās tieši šajā dzejolī.

Sarunas

Oksana Vilnīte
2–3 gadu vecumā

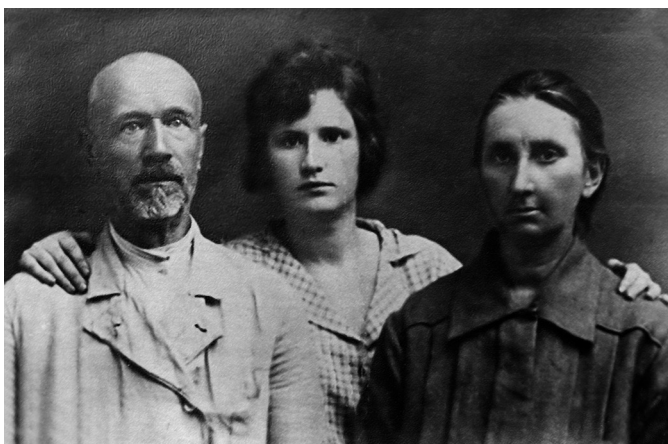

Oksana Vilnīte

Oksanas Vilnītes vecāki: Jeļizaveta Grigorjevna
un Timofejs Semjonovičs Paka

Oksanas Vilnītes māte Jeļizaveta ar vecākiem:
Aleksandra Ivanovna un Grigorijs Merkurjevičs Korobko

Мошеја пѣц земестрѣс Ашхадѣ

Бахѣишу темплис Ашхадѣ

Suhumi

Oksana Vilmīte
ar vīru Jūrmalā

Oksana Vilnīte
ar dēlu Valtu

Oksana Vilnīte

Oksana Vilnīte

Romā

Oksana Vilnīte

Viesistaba

Ar ko mēs sāksim, ar kuru?

Ar sākumu, ar pašu sākumu. Oksana Timofejevna, domāju, ka saruna varētu būt Jūsu stāsts, atmiņas, tas ir, mani jautājumi būtu vien kā atgādinājums, un tikai retumis būs tieši jautājumi. Sākšu ar vienu jautājumu: kāpēc Jūs tā mīl studenti un ne tikai studenti? Šīs frāzes sākums...

Es jau visu esmu aizmirsusi, kad tas bija...

Šo jautājumu jums uzdeva Motrošilova.¹

Kādreiz viņa mani ar šo jautājumu izsita no sliedēm, jo viņa man nerimstoši, burtiski nerimstoši, jau ar pirmo tikšanos man to jautāja. Es teicu, Dieva vārds, nezinu; Nellija Vasiļjevna, kur jūs to esat dzirdējusi? Viņa saka: man visi tā teica. Pirmkārt, viņa atsaucās uz Andri Rubeni, es teicu, ka nezinu; varbūt tā ir visnotaļ tāda individuāla attieksme – vieni mīl, bet citi nemīl, – vai mazums, kā gadās. Tā tas parasti ar pasniedzējiem gadās: kādu izceļ, bet kāds, tieši pretēji, kaitina. Tā, ka teicu, ka es jau neko... Nē, nē, tomēr es gribu, jo esmu to daudzreiz dzirdējusi un ne tikai no viņa, bet arī no citiem. Un tā viņa mani burtiski mocīja, jo man vajadzēja kaut ko izdomāt; es nevarēju pateikt neko sakarīgu, lai tas viņu kaut kā apmierinātu. Vairs neatceros, ar ko galu galā mēs noslēdzām šo sarunu, jo es viņai neko jēdzīgu tā arī pateikt nevarēju. Piedāvāju variantu,

1 Nellija Motrošilova (*Нелли Васильевна Мотрошилова*, 1934) – padomju, krievu filosofe.

jo tad modē bija prakses tēma; tā nāca no Prāgas skolas², un pie mums tai tika atvēlēta liela loma; bija daudz jautājumu par praksi, daudz runu. Viņa saka: nē, nē, tas ir pavisam kas cits. Tātad runa bija par kādu personisku attieksmi, kam nebija saistības ar saturu, problēmām un lekciju tēmām. Par šo tēmu mēs tā arī nevienojāmies, jo es nemācēju viņai pateikt ko tādu, kas viņu apmierinātu; es nemācēju izdomāt, kā to paskaidrot; vienkārši personīga attieksme un viss.

Oksana Timofejevna, bet šī saruna, kad Nellija Vasiljevna Jūs izsīta no sliedēm, notika Rīgā.

Jā.

Kādā sakarā Motrošilova bija Rīgā?

Viņa bija atbraukusi pēc mana uzaicinājuma. Jāteic, ka tā bija ideja, kas radās tad, kad Pičs Laizāns³ bija katedras vadītājs. Manuprāt, tas bija viņš, jo ar viņu vienmēr bija viegli runāt un vienoties par jebkuru jautājumu; un tad es atsaucos uz to, ko esmu dzirdējusi lekcijā, būdama Maskavā, un pastāstīju, bet klausījās, burtiski mutes paplētuši, cik tas ir interesanti. Teicu, galu galā, kāpēc man jāpārstāsta, mums ir vieglāk šos lektoros uzaicināt šurp, jo tas galu galā neko nemaksā. Nu, maksā viņu komandējuma apmaksā, bet tā nav mūsu darīšana. Un tā jūs paši viņus dzirdēsiet šeit, dzīvajā, bez kāda pārstāsta. Un tad arī runāju ar Laizānu, ka pati aizbraukšu un pati viņus aicināšu.

Vēl Motrošilovas saistībā: vai viņa ir tā persona, ar kuras vieglu roku pēc tam runāja par Rīgas fenomenoloģijas skolu?

- 2 Pārteikšanās. Runa ir par Dienvidslāvijas filosofu un sociālo zinātni pārstāvju grupu, kas iestājās par humānistisko marksismu. Pirmo reizi viņi pulcējās 1963. gadā, turpmāk Korčulas salā notika tā sauktās vasaras skolas un tika izdots žurnāls „Praxis”.
- 3 Pēteris Laizāns (1930–2005) – latviešu filosofs. Draugi viņu sauca un sauc mīļvārdā par Piču.

Ir, jo viņa tiešām ļoti aktīvi, burtiski savervēja loku mūsu tālaika jaunos cilvēkus, kas bija beiguši, daži nebija pabeiguši, bija jaunie pasniedzēji, kurus viņa aizrāva ar fenomenoloģijas tēmu. Patiesībā, sevišķi Rihards Kūlis un Maija Kūle, viņi itin kā bija šā virziena galvgalī, un viņai bija izšķirīga nozīme, es tieši tajā nepiedalījos.

Vēl viena brīnišķīga sieviete un filosofe – Piama Pavlovna Gaidenko.⁴

Neatceros, vai esmu jums paguvusi pateikt, bet, kad ar viņu devāmies pie manis uz mājām, gājām gar to kinoteātri „Pionieris”, izgājām uz Skolas ielu, un tieši tad viņa man arī jautāja par to studentu mīlestību, bet pēc tam es kaut kā tā uzvedināju uz tēmu, ko studenti gribētu klausīties un ko vairumā gadījumu no maniem stāstiem pazīst no Maskavas pasniedzējiem. Un viņa jautā: nu, tad kuru? Un te, saprotiet, tas pat bija netaktiski, jo man taču vajadzēja teikt: jo īpaši Jūs, Nellija Vasiļjeva. Bet kaut kā tas man uzreiz neienāca prātā, es tikai pēc tam sevi rāju un vainoju sevi, ka tik muļķīgi... Es teicu, ka, protams, tā ir Piama Pavlovna Gaidenko. Ak, un tad viņa man uzreiz teica, ka tā ir mežonīgi talantīga sieviete. Atceros šo viņas epitetu: viņa teica „mežonīgi talantīga sieviete”. Atceros, ka uz mani viņa atstāja neizdzēšamu iespaidu, bet Nellija Vasiļjeva bija vismaz otrais numurs; pirmā bija Piama Pavlovna. Tāpēc viņu arī uzaicināju. Neatceros, kura no viņām un kādā kārtībā atbrauca. Bet viņa pie mums bija un lasīja daudz. Atceros, ka personīgajā saziņā viņa bija brīnišķa. Atceros, ka viņa kaut kā prasmīgi veidoja kontaktu ar visiem, un vispār viņa bija, nu, tāda, kā lai to precīzāk apzīmē? Gandrīz vai gogolisks apzīmējums: „Brīnišķīgs cilvēks visās nozīmēs.” Lūk, viņa bija tieši tāda – neparasti radot pret sevi simpātijas, un arī kaut kā prata saprast, ko no viņas gribēja dzirdēt. Viņa, starp citu, ļoti drīz

4 Piama Gaidenko (*Пи́ама Па́вловна Га́йденко*, 1934) – krievu, padomju filosofe.

teica, ka – runa aizsākās par viņas inteliģentumu un lielisko valodu –, ziniet, es taču esmu no lauku bērniem, esmu dzimusi un uzaugusi laukos. Aizbraucu, kaut kā iekļāvos pilsētas vidē tikai pēc 10. klases, nokārtojusi eksāmenus – vairs neatceros, vai viņa beidza ar medaļu vai kārtoja konkursa kārtībā. Katrā ziņā viņa nokļuva Filosofijas fakultātē Maskavas valsts universitātē (MVU) un atbrauca uz turieni no lauku skolas. Tā ka viņai nebija tās inteliģentiskās ģimenes, kurā viņa jau būtu izveidojusies, viņa visu to... *self made man*, klasiski.

Domāju, ka tas, ko teikšu, būs nepieklājīgi, bet es par Motrošilovu teiktu, ka viņu raksturoja tāds dzelzains tvēriens, savukārt Gaidenko – labvēlība, simpātiju izraisīšana.

Jā, tā ir viņu galvenā atšķirība. Jums taisnība, tieši tas man bija prātā, kad runāju un vispār sāku slavēt Gaidenko, jo viņa pievilka, vispirms jau studentus, ar tādu dvēselisku attieksmi. Viņa, protams, bija brīnišķīga. Diemžēl es esmu dzirdējusi ne reizi vien, ka viņa ir nopietni slima, tāpēc, kad Motrošilovu redzēju vairākas reizes televīzijā, kur viņa uzstājās ar lekcijām – viņiem programmā „Kultūra” ir tāds raidījums „Akadēmija”, uz kuru aicina savas jomas galvenos speciālistus. Tur ir bijuši matemātiķi, fiziķi, biologi; nu, es visus neesmu klausījusies, jo klausīties matemātiku man ir vienaldzīgi, es to nesaprotu. Bet visus pārējos es kopumā klausījos; kaut ko uztvēru, kaut ko ne. Vairākas reizes viņi bija uzaicinājuši filosofus; no filosofiem viņi uzreiz uzaicināja Motrošilovu, jo viņa ir labi pazīstama – viņa ir sektora vadītāja Filosofijas institūtā.⁵ Tomēr neatceros, kādā veidā kāds cits, vai nu es pajautāju vai Piama Pavlovna uzstājas ar publiskām lekcijām. Viņa teica, ka ne, ka viņai ir paaugstināts spiediens, tāpēc tam vienmēr stingri jāseko, un tas ir bīstami, ja viņa kaut kur var nonākt tādā stāvoklī. Tā, ka es to dzirdēju

5 Motrošilova Krievijas ZA Filosofijas institūtā vada Rietumu filosofijas vēstures sektoru.

no viņas, un tāpēc viņu nekad šajās uzaicināto lekcijās diemžēl nedzirdēju. Toties Motrošilova uzstājās vairākkārt.

*Oksana Timofejevna, droši vien jāparunā par kādu fenomenu, kas jau ir mīts, – tas ir Merabs Mamardašvili.*⁶

Nu, tas ir fenomens, bet kāpēc mīts?

Tāpēc, ka ir dažādas runas. Kā viņš ieradās Rīgā un kas notika?

Arī pēc mana ielūguma, tāpēc lūdzu ar viņu iepriekš to pārrunāt Andri Rubeni, kurš tajā laikā bija uz pusgadu MVU. Jūs zināt, mums bija tādi braucieni – sešu mēnešu stažēšanās MVU, Kijevas Universitātē. Teiksim, Kijevas Universitāte pamatā tika uzskatīta par izsūtījuma vietu. Tur no speciālistiem bija Igors Valentīnovičs Bičko⁷; citu tādu slavenu figūru nebija. Bet mani uz turieni aizsūtīja pēc dažiem maniem pārdrošiem pasākumiem šeit; mani aizsūtīja tieši uz Kijevu. Bet tā es biju gan Maskavā, gan Ļeņingradā (tolaik), Pēterburgā. Un tieši tad tas, ko gribēju teikt par Mamardašvili, tieši izmantojot Andra uzturēšanos Maskavā, viņš klausījās Mamardašvili, viņš vienkārši skrēja pakal visur, kur Merabs uzstājās ar lekcijām. Bet viņu nelaida universitātē, tāpēc viņš lasīja visur – jebkurai publikai, kura bija gatava viņu pieņemt un klausīties. Viņš lasīja kinorežisoriem, neatceros, kā to sauca... *kinošņikiem*.⁸ Tāpēc Andris viņam vienkārši staigāja pakal: kur Mamardašvili uzstājās, tur viņš gāja. Un tad es izmantoju šo viņa pazišanos, lai ar Mamardašvili sarunātu par braucieni uz Rīgu; viņš tiks oficiāli uzaicināts, jo tas viss tiek apmaksāts, nevis vienkārši tā – atbrauks un viss. Un es viņam teicu: Jūs vienkārši sarunājiet, lai viņš ņem vērā un zina, ka viņam piezvanīs.

6 Merabs Mamardašvili (1930–1990) – gruzīnu izcelsmes padomju laika domātājs.

7 Igors Bičko (*Игорь Валентинович Бычко, Игор Бичко*, 1931) – Ukrainas filozofs.

8 Runa ir par Vissavienības valsts kinematogrāfijas institūtu (*ВГИК*).

Un es tiešām domāju par šo zvanu, bet tad iznāca kaut kā ļoti smieklīgi. Viņš, uzzinājis no Andra, piezvanīja pirmais, jo viņam bija jāprecizē atbraukšanas datums. Un, kad viņš piezvanīja, es viņa balsi uztvēru kā cita cilvēka balsi. Ļeņingradā bija tāds paziņa Žeņa. Un es viņam saku: „Ā, Žeņa, tas esat Jūs.” Bet viņš saka: „Nē, es neesmu Žeņa, es esmu Merabs, es esmu Merabs Konstantinovičs.” Es biju tik ļoti samulsusi un kaut kā apjukusi, ka pielāvu tādu muļķīgu kļūmi, un teicu: „Jā, protams, vienkārši man bija jums jāpiezvana, bet vēl nepaguvu.” Viņš saka: „Nekas, es tikai gribu sarunāt par laiku.” Mēs sarunājām uz maija beigām, jūnija sākumu lekcijas, piemēram, nedēļu, sestdienu ieskaitot. Tātad lasīt lekcijas visas sešas dienas. Viņš teica jā, to viņš var, turklāt pa četrām stundām katru dienu. Tātad viņam kaut kas būs sagatavots jau iepriekš, bet papildus viņš gatavosies jau uz vietas. Es, protams, nodomāju, ka tas ir katorgas darbs saistībā ar to, kas jau ir un kas ir jāpagatavo. Bet viņš katru dienu jeb četras stundas to darīja neparasti godprātīgi, jo gadījās, ka viņš nolasīja nevis četras stundas, bet pat trīs lekcijas pēc kārtas. Viņam kaut kas pietrūka, un viņš izmantoja vēl vienu lekciju. Par to visu viņš saņēma tādus grašus no mūsu universitātes, ka es pēc tam burtiski nezināju, kur likties, jo formāli taču es ar viņu vienojos. Un, saprotiet, mums pēc visiem tiem izcenojumiem sanāca, ka maksā par lekcijas stundu, vairs neatceros, vai 2,40 vai 1,20, nu tāda nauda. Tāpēc kopumā viņam bija jāsaņem 64 rubļi par šo nedēļas darbu: katru dienu vismaz četras stundas. Un kad aizskrēju uz grāmatvedību saņemt viņam šo naudu un saņēmu šos 64 rubļus, es aiztraucos pie Laizāna un teicu, ka tas vienkārši ir kauns, mums nav tiesību tā, tā nedrīkst – ņemt un cilvēku aizvainot ar tādu honorāru. Sacīju, ka varbūt vismaz savāksim no pasniedzējiem, mēs taču visi gājām klausīties, visi pasniedzēji. Saku: savāksim no pasniedzējiem pa pieciem rubļiem. Īsāk sakot, es viņam maksāju simt latus [protams, rubļus – tulk. piez.], savācot papildu naudu

no mums. Tā ka man pašas smagākās atmiņas ir palikušas šo aprēķinu dēļ, jo viņš neapšaubāmi bija pelnījis daudz lielāku honorāru saistībā ar visiem aspektiem, gan kvalitātes, gan viņa patērētās enerģijas ziņā. Tā ka tas man bija tāds pārdzīvojums. Tomēr lekcijas patiešām bija ļoti interesantas; viņš nolasīja šīs savas četras stundas, gāja pusdienās – viņi ar Andri sākumā kaut kur gāja, vēlāk viņš gāja viens pats. Un tad viņš sēdēja līdz vēlai naktij, gatavojot lekcijas nākamajai dienai.⁹ Tā ka tas bija fenomens. Diemžēl tajā laikā kaut kādā veidā pazaudēju Andra labo attieksmi pret mani, tāpēc ka... Ak, nē, tas nebija sakarā ar viņu... Tas bija, kad atbrauca Averincevs.¹⁰

Klausīties Averincevu saskrēja visa Rīga. Turklāt, es pat nezinu, pēc pirmās lekcijas... viņš radīja tādu... viņa pirmā uzstāšanās bija... izsauca tādu neadekvātu reakciju. Tātad viņš sāka runāt, bet tauta sāka smieties, tāpēc ka viņam ir augsta balss; pats viņš ir tāds garš un kalsns, un, kad viņš sāka runāt tādā smalkā balstiņā, tauta vienkārši uzjautrinājās, kamēr nepierada, tāpēc ka vajadzēja ieklausīties tajā, ko viņš teica. Kad ieklausījās, visa ķiķināšana beidzās un visi klausījās neparasti uzmanīgi. Un tad pa Rīgu izplatījās baumas, ka lektors ir unikāls, un īpaši skrēja no Mākslas Akadēmijas, no Konservatorijas; tātad ar mākslas pasauli kaut kā saistītie cilvēki skrēja viņu klausīties. Un viņš man reiz pateica, ka viņu ļoti nogurdina publika. Es viņu parasti pavadīju, viņš nāca pie manis pasēdēt un atpūsties, jo es dzīvoju Skolas ielā – pāri Esplanādei un viss. Un viņš teica, ka ļoti nogurstot. Un tad es pateicu Andrim: pasakiet māksliniekiem, lai viņi tik ļoti neaizpilda auditoriju. Un Andris briesmīgi apvainojās, tas ir, viņš uztvēra itin kā vērstu pret sevi, ka viņam tiek pārmests. Un tiešām mākslinieki pārstāja nākt

9 Šo lekciju rezultātā (lielā mērā ar Andra Rubeņa gādību) ir tapusi Mamardašvili grāmata: *Классический и неклассический идеалы рациональности*. Тбилиси, 1984.

10 Sergejs Averincevs (*Сергей Сергеевич Аверинцев*, 1937–2004) – krievu literatūrzinātnieks, kultūrvēsturnieks, tulkotājs un dzejnieks.

šajos homēriskajos daudzumos, bet Andris neparādījās ne reizi. Ar mani pēc tam viņš knapi sveicinājās. Tā ka viņš jutās ļoti aizskarts, bet Dies' redz, ka tajā nav manas vainas.

Oksana Timofejevna, varbūt vēl nedaudz atgriezīsimies pie Mamardašvili. Kas, jūsuprāt, ir viņa fenomena pamatā?

Saprotiet, viņš domāja jūsu acu priekšā – tas atstāja patiesi aizraujošu iespaidu, lūk. Nevar teikt, ka viņš atnāca pilnīgi nesagatavojies, noteikti gatavošanās bija, un arī viņam priekšā bija kāds papīrītis. Bet varēja just, ka katrs atzinums viņam ir kā uzdots tēma, par kuru viņam tagad ļoti uzmanīgi, skrupulozi un pārdomāti jāizsakās. Un tas viss notika mūsu Lielajā aulā, kas bija cilvēku pilna. Es domāju, ka tieši tas radīja vislielāko iespaidu – izjūta, ka tavu acu priekšā notiek domas dzimšana, kas uzreiz realizējas. Nevaru teikt, ka vienmēr ļoti skaidri, jo viņš pie tās pašas tēmas atgriezās, viņš to atkārtoja, piegāja tai no citas puses, tātad viņš to apdomāja no visām pusēm. Un tas viss notika visas šīs daudzskaitlīgās publikas priekšā. Neatceros, cik tur vietu; tur ir daudz, turklāt sēdēja un stāvēja arī uz palodžēm: visur, kur varēja iedomāties; tas ir, tauta visu aizpildīja godprātīgi. Un šī izjūta, ka tavu acu priekšā notiek šī dzimšana. Pēc tam tas parādījās viņa grāmatiņā par racionalitāti un iracionalitāti. Tas ir, viņš šīs savas lekcijas realizēja šajā grāmatiņā.

Tas bija 1980. gadā, bet lieta tāda, ka Mamardašvili jau bija pabijis Rīgā, turklāt vairākkārt.

Bija, taču viņš nebija pie mums. Viņam te bija tāda personīga saikne. Un kad es viņam pajautāju – var teikt, ka mācēju runāt ar visiem šiem viesiem, es jutu, ja jau uzaicinu, tad man jāparūpējas par viņu brīvo laiku vai kaut ko jāpiedāvā. Es viņam teicu: „Merab Konstantinovič, atvainojiet, ka es Jūs nekādi neizklaidēju pēc lekcijām, jo vienkārši nezinu, kas Jūs varētu interesēt. Varu uzaicināt uz mājām, kur mamma vāra boršču, bet šaubos, ka Jūs tas varētu interesēt; varbūt pateiksiet, kas Jūs interesē.” Pavisam bērnišķīgi uzdevu šos jautājumus. Viņš

teica, ka, nē, Oksana Timofejevna, es taču pazīstu Rīgu, esmu te bijis, te man ir draugi un paziņas, lūk, tieši no *kinošņiku* vides, kā jūs sakāt.

Varbūt tagad mēs varam pāriet pie jau pieminētā Sergeja Sergejeviča Averinceva – brīnišķīga cilvēka, kuru Jūs ļoti labi pazināt.

Jā.

Kā viņš nokļuva Rīgā, Jūs teicāt, ka viņam arī bija saistība ar Rīgu?

Viņa saistība bija sadzīviska, ja tā var teikt. Tātad viņš brauca kādus divus vai trīs gadus iepriekš atpūsties Jūrmalā. Esmu pazīstama, pēc tam iepazīnos, ar to sievieti, Marutu Maslovsku, pie kuras viņš irēja; tas bija Asaros vai Vaivaros, katrā ziņā aiz Asariem. Un tur viņš dzīvoja; viņš bija viens, pēc tam, kad apprecējās ar Natašu, ar sievu, viņš brauca. Tā ka viņam tiešām bija iepriekšēja pazīšanās ar Rīgu. Tomēr tad es to nezināju, un no šās puses viņam nevarēju tuvoties. Bet ar viņu, būdama Maskavā, iepazīnās Tamāra Zālīte.¹¹ Un tad es ar viņu praktiski vienojos ar Tamāras palīdzību. Es palūdzu Tamāru, lai viņa noskaidro, vai viņš var mums apsolīt kādas lekcijas, kas tam nepieciešams. Un viņš atbildēja, ka nekas īpašs – jāatsūta ielūgums uz viņa darba vietu. Tagad vairs neatceros, manuprāt, tā bija Pasaules literatūras institūtā.¹² Un tad man bija jāuzzina, atceros, ka Tamāra iedeva viņa telefona numuru, ar viņu no Rīgas vienojos pa telefonu par jautājumu, kā pie viņa vērsties, kā noformēt šo pieteikumu formāli, lai varētu nosūtīt. Viņš teica: o, jānoformē ļoti cienījami, jo nevarat pat iedomāties – esmu Ļeņina komjaunatnes prēmijas laureāts.¹³ Es tiešām ļoti

11 Tamāra Zālīte (1918–1990) – literatūrzinātniece, tulkotāja.

12 Pasaules literatūras institūtā (ИМЛИ) Averincevs strādāja laikā no 1971. gada līdz 1991. gadam kā vecākais zinātniskais līdzstrādnieks.

13 Šī prēmija viņam tika piešķirta 1968. gadā par gadu iepriekš aizstāvēto disertāciju „Plūtārhs un antīkā biogrāfija”, sk.: *Плутарх и античная биография*. Москва, 1973.

nobrīnījos, bet pēc tam uzzināju, ka ar šo prēmiju viņš tika apbalvots par savu disertāciju.

Manuprāt, tā bija grāmatiņa par Plūtarhu.

Pēc tam to pārtulkoja latviešu valodā. Krieviski tai ir cits nosaukums; man tā ir, var paskatīties, ja vajadzēs.

Manuprāt, tā ir „Agrīnās Bizantijas...”

Lūk, „Agrīnās Bizantijas literatūra”.¹⁴

Bet pirms tam arī bija grāmatiņa...

Tas ir iespējams, bet domāju, ka tieši par šo „Agrīnās Bizantijas literatūru” viņš saņēma to Ļeņina komjaunatnes prēmiju. Un tad mēs viņam izveidojām tādu tiešām grandiozu pieteikumu ar visiem tituliem, vēl vairāk – tad jau viņš bija kļuvis par zinātņu doktoru, turklāt doktora grādu viņam piešķīra aizstāvēšanā, kur oponents bija slavenais Ļeņingradas Ļihačovs.¹⁵ Un, kad Ļihačovs uzstājās, atceros, kā viņš runāja – viņš teica, ka, protams, tā nav nekāda kandidāta disertācija, bet tā ir doktora disertācija, un es jau tagad varu uzstāties kā doktora disertācijas oponents. Tā viņš pats tai pacēla kvalitāti. Un tad arī, manuprāt, viņš dabūja, ja ne uzreiz, tad nākamajā piegājienā viņš dabūja doktora grādu. Tāpēc ir visi iespējamie tituli, pēc tam viņš kļuva par profesoru, vecāko zinātnisko līdzstrādnieku un tā tālāk... Un tad viņu sāka uzaicināt arī uz ārzemēm, bet tad vēl nebija tādas brīvas izbraukšanas iespējas. Manuprāt, viņš sāka braukt tikai pēc 1988. gada, kad pie mums te iezīmējās kāds gaismas stars un sāka laist vismaz komandējumos. Atceros, ka vienīgo reizi lūdzu mani palaist uz kādu konferenci ārzemēs; ne jau

14 Agrīnās Bizantijas literatūras poētika, sk.: *Поэтика ранневизантийской литературы*. Москва, 1977. Latviski: **Averincevs S.** *Cilvēks un sabiedrība*. Rīga, 1998.

15 Par filoloģijas zinātņu doktoru Averincevs kļuva 1977. gadā. Dmitrijs Ļihačovs (*Дмитрий Сергеевич Лихачёв*, 1906–1999) – krievu, padomju filologs, literatūrzinātnieks.

kaut kur, bet uz Bulgāriju, un man atteica, mūsu universitāte man atteica. Es tiešām nekur neizbraucu līdz šim laikam. Tā ka viņš tad aizbrauca uz ārzemēm pirmo reizi. Turklāt viņš ļoti interesanti un smieklīgi stāstīja, kā viņš ieobrauca Romā, pazīstot Romu pēc literatūras. Un tūdaļ pat palūkojies apkārt, dzirdot itāliešu valodu, bet viņš zināja latīņu valodu, viņš uzreiz sāka apgūt saziņas izteicienus. Un tāpēc, kad viņam sāka jautāt, viņš teica: „Man sāka vaicāt, jo es tur pa ielām gāju kā savs cilvēks.” Viņš teica: „Es kļuva tik ļoti nekaunīgs, ka sāku tur rādīt, kurp jāiet.” Turklāt mēs vienmēr kaut kā pasmaidījām par viņa nespēju orientēties Rīgā, bet ļoti drīz arī Rīgā viņš iemācījās orientēties.

Viņš vienmēr izskatījās kā ne no šīs pasaules, saprotiet, ar savu garo augumu, tuvredzīgo skatienu viņš burtiski izsauca par sevi tādu smaīdu, ironisku attieksmi, kura acumirkļi pārgāja pēc nedaudz tuvākas iepazīšanās. Tā ka viņš mani pastāvīgi sajūsmināja. Tad viņš stāstīja, kā Romā viņš devās uz Vatikānu. Un tiešām, es pati tur dzīvoju un atceros, kad mēs vienīgo reizi ieradāmies Romā; Valts mani aizveda, mēs dzīvojām ielā, kas ir pretī Vatikānam, un aiziet uz Vatikānu bija ļoti viegli – vajadzēja tikai uzdrošināties to darīt. Un, protams, neviens – ne es, ne no ģimenes – par to pat nedomāja, tas pat nebija prātā. Bet viņš aizgāja un pieklauvēja pie viņu vārtiem. Kad vārtu sargs pavēra un palūkojās, kas atnācis, un palūdza dokumentus, viņš izvilka šo savu sarkanādas paseli, šo sarkano pasi, un, par lielām šausmām vārtu sargam, to viņam pasniedza. Tas ļoti apjuka, bet pase ir pase, viņam nebija nekāda pamata nelaist, viņš ielaida. Kopš tās reizes viņš tur kļuva par pastāvīgu viesi, tas ir, viņu aicināja uz Vatikāna konferencēm. Starp citu, pēdējā konference, kurā viņš bija un kad viņam sākās tas pirsmnāves process, slimība, – tā bija konference Vatikānā. Man stāstīja jau tad viņa sieva Nataša (ar kuru es pilnīgi nejausi satikos Vīnē), ka viņi sēdējuši blakus. Teica, ka viņš uzmanīgi klausījies

kādu priekšlasījumu, un tad, saka, pēkšņi, es arī biju novērsusi uzmanību no viņa, bet tad tā nejauši paskatījies, bet viņš sēž, acis aizvērtas un galva atmesta atpakaļ, sēdēja jau bezsamaņā. Tur viņš zaudēja samaņu; viņa uzreiz sarunāja, ka viņu aizveda, turklāt nekur viņu nevarēja ielikt slimnīcā, tas ir, viņus aizveda turp, kur viņi irēja numuru vai uz viesnīcu. Un viņš praktiski šādā stāvoklī starp dzīvību un nāvi pēc diviem mēnešiem nomira. Kas tur bija, nav zināms; vai tas bija kādas viņa senas slimības rezultāts, bet tas ir fakts, ka tas sākās konferencē Vatikānā un tur arī beidzās.

Tad labāk no Vatikāna atgriezīsimies Rīgā.

Jā, darīsim tā.

Jo Rīgā Jūs rādījāt viņam...

Jā, tas bija ļoti... neparasti, interesanti, jau visa viņa klātbūtne šeit, jo stundām sēdēja pie manis, tad atbrauca viņa laba paziņa – tāda dāma gados, Irina Ivanovna –, ar kuru viņš bija pazīstams. Irina Ivanovna Sofronicka. Bija tāds slavens pianists Sofronickis¹⁶, un viņa bija precējusies ar viņa dēlu vai krustdēlu, tātad no Sofronicku ģimenes. Reiz es pajautāju: Irina Ivanovna, kas jūs esat pēc dzimšanas, ja Sofronicka esat pēc vīra uzvārda? Viņa atbildēja, ka neteikšot, jo tas ir pārāk pazīstams muižnieku uzvārds, tas būšot tā nekautrīgi. Tā arī nepateica, tāpēc nezinu, kāds ir viņas dzimtas uzvārds. Viņas vārds ir Irina Ivanovna Sofronicka. Viņa man stāstīja, ka viņa ļoti mīlēja Averincevu un sauca viņu par Serjožu. Viņš arī mani lūdza, kāpēc mani saucat par Sergeju Sergejeviču. Jo vairāk tāpēc, ka biju teikusi, ka pēc gadiem esmu vecāka par viņu, vairākus gadus vecāka. Sauciet mani par Serjožu. Es teicu, ziniet, nevaru, esmu pieradusi un tādēļ nez vai. Tāpēc viņš mani sauca par Oksanu, bet es viņu

16 Vladimirs Sofronickis (1901–1961) – krievu, padomju pianists, pedagogs. Viņam ir meita Viviāna Sofronicka (*Sofronitsky*), kas patlaban dzīvo Kanādā.

par Sergeju Sergejeviču. Lūk, un tad, kad viņa atbrauca šurp, viņš nāca šurp ar viņu; viņi bieži sēdēja kopā un sarunājās, tad es viņus vedu pie Tamāras. Tamāra dzīvoja pie Teikas, aiz Teikas, netālu no, kā sauca to ielu?

Ļeņina.

Ļeņina, bet pēc tam bija Brīvības... Bet viņu pirms Irinas Ivanovnas atbraukšanas es vienkārši vadāju pa Rīgu, viņš gribēja iepazīties. Vispirms mēs piegājām pie Vecās Ģertrūdes baznīcas. Es taču dzīvoju turpat blakus uz stūra. Es viņam pastāstīju, ka Ģertrūde sākumā bija svēta ar vairākām viņas aizgādnībā esošām jomām, piemēram, viņa veda mirušos uz atdusas vietu – tas bija viņas uzdevums; vēl viņa iznīcināja peles un žurkas, tie arī bija viņas, tā teikt, blakus pienākumi. Es viņam vēl kaut ko teicu, tā ka par Veco Ģertrūdi viņš zināja visu. Starp citu, tā nemaz nav veca, mūsu Vecā Ģertrūde; tā celta kaut kad 1760. gados, tas ir, ne vecāka par 18. gadsimta beigām.¹⁷ Tad es viņu vedu uz Jaunās Ģertrūdes baznīcu, mēs gājām garām Dailes teātrim, gājām pa Baznīcas ielu. Bet es jau viņam biju teikusi, ka agrāk Ģertrūdes ielu sauca par Kārļa Marksa ielu. Un Jauno Ģertrūdes baznīcu tādi vietējie latviešu asprāši sauc par Jauno Kārļa Marksa baznīcu. Viņš ļoti uzjautrinājās šajā sakarā, ka tā ir Vecā Svētās Ģertrūdes vai Kārļa Marksa baznīca, bet tā – jaunā. Un, protams, pēc šīs otrās Ģertrūdes baznīcas mēs gājām uz Pāvila baznīcu, tur pa labi; tā ka pastaigājāmieš tādu gabaliņu. Gājām iekšā arī baznīcās, jo viņš tolaik luterāņu baznīcas neko daudz nepārzināja, pamatā – katoļu un pareizticīgās. Protams, iegājām mūsu katedrālē; tā mums ir klasiska, tika uzcelta... Aleksandra III laikā.¹⁸ Tad pilnīgi vienādas katedrāles tika uzceltas Rīgā, Igaunijā Tallinā, Lietuvā, un Somijā; turklāt

17 Rīgas Vecā Sv. Ģertrūdes Evaņģēliski luteriskā baznīca ir uzcelta 1864.–1896. gados.

18 Rīgas Kristus Piedzimšanas pareizticīgo katedrāle ir uzcelta 1876.–1884. gados. Aleksandrs II (1818–1881) tai uzdāvināja 12 Maskavā lietus zvanus,

pilnīgi vienādas, tādas kā mūsu ... kā viņu sauc? Dievmātes katedrāle, tieši tādas bija arī tās ar tādām zvaigznēm.

Droši vien stāstījāt, ka tur bija planetārijs ar „Dieva ausi”.¹⁹

Jā, „Dieva auss”, stāstīju, bet es pat neatceros, kurā viņa atbraukšanas reizē tas bija un kas tajā laikā tur bija. Es ļoti bieži biju šajā katedrālē, pirms tai tika atdots katedrāles statuss. Ziniet, ko es tur pirmoreiz klausījos? Lekciju. Jūs tādu darboni nezinājāt – ... Pēteris Pečerskis.²⁰ Pēteris Pečerskis bija mūzikas tematikas lektors. Un viņš bija pirmais, kurš, atbraucis no Anglijas, no Londonas, atveda *Bitlu* disku. Vēl vairāk, viņš pārveda ne vienu vien stāstu, atceros, pati biju, jo sekoju aīšai „Pēteris Pečerskis: *Beatles* – jaunā grupa”. Kur viņi tad bija – Liverpoolē vai Mančestrā? Es tās vienmēr jaucu; visi jau jauc, tās ir divas pilsētas – lasām Mančestra, bet atrodamies Liverpoolē. Lūk, tā tad viņš tur pirmoreiz stāstīja par Bitliem, turklāt stāstu papildināja ar pirmo ierakstu. Un tad vēl magnetofons, ziniet, tas vecais ar spolēm, tika uzlikta tā lente un pirmais ieraksts. Kā tur bija? ... Nē, tā bija pati pirmā. *Let it be...*, man šķiet. Sākot ar *Let it be* un tālāk ar pārējiem, man šķiet, tie bija astoņi šlāgeri. Un mēs tad tos pirmoreiz dzirdējām. Tas viss notika „Dieva ausī”, tā ka ar to man saistās interesanti jaunumi. Un tas bija Pēteris Pečerskis; viņš pēc tam gan nodzīvoja diezgan neilgi, tā ka pēc tam nekādu citu tādu graujošu lietu es vairs neatceros, bet *Bitli* tad bija neparasta bumba.

Deviņdesmitajos gados Averincevs strādāja Vīnē, kur viņš bija pasniedzējs.

Jā.

mainot iecerēto plānu, tāpēc to pabeidza Aleksandra III (1845–1894) laikā.

19 Katedrāle tika slēgta 1963. gadā, kupolā tika ierīkots planetārijs, bet sānu altārtelpā – kafejnīca.

20 Pēteris (Pjotrs) Pečerskis (1914–1974) – pianists, koncertmeistars, muzikologs.

Jūs pieminējāt, ka satikāties ar viņa sievu.

Jā, tā bija, diemžēl tas nebija tajos gados. Viņš vienkārši aizbrauca uz turieni, zaudējis iespēju strādāt Maskavā. Vairs neatceros, ar ko tas bija saistīts, bet viņa iespējas sevi realizēt kā lektoram, kā pasniedzējam krasi samazinājās, vēl vairāk – profesoram, doktoram, tātad augsti apmaksātai personai. Tā ka viņam vajadzēja barot ģimeni, tolaik viņam bez sievas ģimenē bija arī divi bērni – puisītis un meitenīte, Ivans un Marja – pirmā bija Maša, tad piedzima Vaņa. Tātad vajadzēja barot ģimeni, bet par to naudu tad nevarēja eksistēt. Tad viņu uzaicināja gan no Itālijas, gan no Anglijas; kas gan viņu neaicināja, un, protams, maksā pēc ārzemju taksas. Un tad uz dažiem gadiem viņš kļuva par profesoru Vīnes Universitātes Filosofijas katedrā²¹, un no turienes brauca, bija arī Oksfordā. To es atceros, tas vēl bija manā laikā. Kad viņš pirmoreiz brauca uz Angliju, tad vēl ne ar lekcijām, bet pēc uzaicinājuma. Tad viņš ļoti interesanti stāstīja, kā pirmoreiz Kembridžā apgāja apkārt tam ēku kompleksam un aiz stūra, aiz auditorijām, uzgāja publisko namu; tas viņu nedaudz pārsteidza. Lūk, bet tomēr tas tā bija. Tā ka, dzīvodams Vīnē, viņš izmantoja iespēju praktizēt un lasīt tur lekcijas. Tad viņš atkal varēja atgriezties Maskavā, kad tur mainījās apstākļi. Viņš atbrauca, jo vairāk tāpēc, ka dzīvot divās mājās bija grūti, taču viņiem palika dzīvoklis Vīnē. Un tad viņš ļoti drīz nomira. Es, protams, par to tikai lasīju, piezvanīju Natašai uz Maskavu, izteicu līdzjūtību un tā tālāk.

Pēc tam pagāja jau vairāki gadi, un tad jau Valts, mans dēls, sāka pēc paša izpratnes mani „izvēdināt” un izklaidēt. Nomira Aivars, un es, protams, paliku te viena – un, dabiski, Valts uzņēmas atbildību par manu brīvo laiku. Kamēr vēl strādāju, biju

21 Averincevs bija profesors Maskavas valsts universitātes Filosofijas fakultātes Kultūras vēstures un teorijas katedrā (1989–1994), no 1994. gada līdz mūža beigām viņš bija profesors Vīnes Universitātes Slavistikas institūtā.

aizņemta ar darbu, bet tad krasi visu to samazināju. Laikam vēl, manuprāt, turpināju strādāt, tikai aizgāju no universitātes. Bet te mani „pārķēra” Laķis²², un es aizgāju uz Kultūras Akadēmiju. Pēc tā visa Valts nolēma, ka man jāapbraukā visas galvaspilsētas. Nu, Parīzē jau biju agrāk pēc savas draudzenes ielūguma, un tad viņš nolēma, ka Vīne, – teicu, ka gribu aplūkot Brēgela²³ darbus, bet Vīnes Mākslas vēstures muzejā ir lielākā Brēgela gleznu daļa, kādas četrpadsmit, varbūt ne lielākā daļa, bet daudz no trīsdesmit vai četrdesmit septiņām, es neatceros. Labi, brauksim uz Vīni, aplūkosi Brēgelu, slaveno „Mednieki sniegā”. Es vienmēr skatos uz Esplanādi, ne Esplanādi, bet uz Bastejkalnu, kad tas ir apsnidzis, un vienmēr atceros Brēgelu. Šie „Mednieki sniegā” ir ļoti līdzīgi pēc formas, pēc visa. Es, protams, ar sajūsmu skatījos uz visu to lielo akadēmisko izstādi. Tur vēl ir Secesijas muzejs; otrs tāds ļoti interesants muzejs. Tur ir viņu cienītais, man viņš nepatīk, tas sieviešu skaistuma apdziedātājs, kā viņu sauc? Ak Dies, vēl nesen bija viņa simtgade... nu, tādas pilnīgas dāmas...
Tas ir gleznotājs Klimts.

Protams, Klimts.²⁴ Secesijā bija Klimta izstāde, bet jau teicu, ka mana attieksme pret viņu nav tāda kā pret Brēgelu, bet tomēr to visu apskatīju. Un tad es atcerējos, ka man taču ir Averinceva Vīnes dzīvokļa telefona numurs. Un katram gadījumam, burtiski bez cerībām, ka kāds atsauksies, jo Sergejs Sergejevičs bija sen miris, bija pagājuši vairāki gadi, es piezva-

22 Pēteris Laķis (1952–2003) – latviešu sociologs, politiķis.

23 Pīters Brēgels Vecākais (1525/1530–1569) – nīderlandiešu gleznotājs. 40 gleznu autorība netiek apšaubīta. Glezna „Mednieki sniegā” (arī „Mednieku atgriešanās”, 1565) tiek uzskatīta par savulaik lielāko (117 x 162 cm) atainoto sniega klajumu.

24 Gustavs Klimts (1862–1918) – austriešu mākslinieks, ievērojamākais Austrijas jūgendstila pārstāvis, kas tiek dēvēta arī par Vīnes secēsiju. Secesija tika nodibināta 1897. gada 3. aprīlī kā „atšķelšanās” (*secession*) no Vīnes Mākslinieku nama ieturētās programmas. Šajā gadā tika uzbūvēts arī jaunais izstāžu nams, ko Vīnē vienkārši dēvē par Secēsiju.

nīju, un atbildēja Nataša. Viņa bija atbraukusi un šajās dienās bija tur iegriezusies; viņa teica, ka Vīnē iebraukusi uz dažām dienām. Mēs uzreiz sarunājām, ka tūlīt es pie viņas aiziešu. Noskaidroju adresi – tas bija man pieejams rajons, un Valts ar sievu Viju mani pavadīja līdz viņai. Tā ka es pie viņas aizgāju, un viņa man pastāstīja un deva veselu kaudzi ar Averincevu saistītu lietu. Pirmkārt, viņa tulkojumu, piemēram, Psalmu tulkojumu, redzat, tas ir tur augšā – tā baltā grāmatiņa, un vēl vairākas tādas grāmatiņas, kuras pie mums vai nu netika izdotas vai tika uztvertas kā liela raritāte; un viņa fotogrāfijas, un pastāstīja par viņa pēdējām dienām, kad viņi tur dzīvoja. Viņa pastāstīja arī par to konferenci, kad viņam palika slikti un pēc tam jau viņš... Jā, un tad vēl es pajautāju par dēlu, saku: kāds ir izaudzis Vaņa; bet es Vaņu biju turējusi uz ceļiem, sēžot pie viņiem virtuvē, kad viņam bija pieci gadi, pats ierāpās. Es viņu nesaucu, pats apsēdās man uz ceļiem. Uzlika plati, atceros, tas bija Bahs²⁵, koncerts klavierēm ar orķestri. Un viņš mani cītīgi izvaicāja: vai tu zini, kas tā ir par mūziku? Par laimi, es zināju, pateicu, un tāpēc viņa acīs tiku itin kā pieņemta par savējo. Mēs sēdējām un sarunājāmies, mūs tur ar kaut ko cienāja; jā, arī Tamāra toreiz bija ar mani. Un vēl kaut kas interesants tur bija, viņš mani izvadāja pa dzīvokli, kas mani pārsteidza ar savu šaurību un nekārtību – tādu „sadzīvi biežā slānī”. Tā tas bija; nezinu, ja šo istabu sadalītu uz vismaz divām, tad tās būtu divas istabiņas un vēl kaut kas, tas arī bija viss dzīvoklis. Tā ka atcerējos šo mūsu Maskavas tikšanos; vairāk pie viņiem neesmu bijusi. Bet Vīnē, kad ar viņu tikāmies, viņa man pastāstīja par viņa pēdējām dienām, un es jautāju, vai jums izdevās... kur viņu apglabāja? Viņa teica, iedomājieties, man nācās viņu tur kremēt, jo tas bija vasarā, un nebija, kur likties, nekādā morgā, nekādas naudas tam nepietika ...

25 Johans Sebastians Bahs (1685–1750) – vācu komponists un ērģelnieks.

* * *

Turpinām, Oksana Timofejevna.

Ar prieku.

Turpinām no tās vietas, kad Jūs teicāt, ka Sergeju Sergejeviču nācās kremēt.

Jā. Un, protams, tādēļ uz Maskavu viņa atveda to urnu ar pīšļiem, kuru apglabāja ģimenes kapos. Viņa man pat teica, kuros, bet es neatceros.²⁶ Maskavas kapsētas pilnīgi nepārzinu, tā ka arī nevarētu uz turieni aiziet. Tātad ar to arī viss. Sergeja Sergejeviča stāsts beidzās, izņemot to, ka palika liels daudzums viņa draugu un pielūdzejū ārzemēs. Un kad Nataša aizbrauca uz Vīni, tad tieši no turienes viņai bija jābrauc uz Šveici, kur viņu gaidīja viņu bijušie un viņas tagadējie draugi. Tā ka viņas dzīves loks neparasti plašinājās, salīdzinot ar iepriekšējo. Starp citu, tad es par to arī pajautāju, kad un kur savulaik viņi ar Sergeju Sergejeviču iepazinās. Vārdu sakot, kā tāds dīvains, nedaudz neparasts pāris varēja apvienoties. Izrādījās, ka viņš taču mācījās universitātē Klasiskās filoloģijas katedrā, tā ka galvenās viņam bija grieķu un latīņu valoda. Bet, tā kā viņš bija neparasti talantīgs un, tā teikt, ļoti daudzdimensionāls cilvēks, viņš paralēli apguva visu filosofijas vēsturi. Taču galvenā viņam bija klasika. Un, kad viņš bija piektajā kursā, viņam bija jāstājas aspirantūrā, Nataša iestājās pirmajā kursā tajā pašā Klasiskās filoloģijas katedrā. Tā ka arī viņa ir latīņu un grieķu valodas speciāliste, ar to arī viņa nodarbojās, pasniedza šīs valodas. Atceros, ka reiz man kaut ko vajadzēja noskaidrot saistībā ar grieķu tekstiem, un Sergeja Sergejeviča nebija mājās, tad mani konsultēja viņa, tā ka es pārbaudīju viņas *pudding and eating*²⁷. Tas viss bija ļoti labi.

26 Averinceva pīšļi ir apbedīti Daņilova kapsētā (*Даниловское кладбище*).

27 Idiomātisks izteiciens: pārbaudīt zināšanas praksē (kamēr neesi pagāršojis, tikmēr nevari par to runāt).

Tā ka, lūk, mēs nedaudz parunājām par viņas dzīvi tur, un viņa teica, ka Vīnes dzīvokli viņa sev atstās, jo nav jāmaksā tik daudz, pretī saņemot ērtības, ko tas dod; tā ka tas palika. Un tad es pajautāju par bērniem. Kas attiecas uz vecāko meitu Mašu, tad viņa bija apprecējusies ar kādu vācu inženieri. Viņai ir divi bērni, dzīvo Vācijā; tā ka te ir tāds gana standarta liktenis. Es teicu: „Bet kā Vaņa, vai un kādā ziņā viņš ir kaut ko man-tojis no Sergeja Sergejeviča?” Viņa teica: „Viņš ir ārēja kopija, absolūta kopija, tāds garš, nedaudz sakumpis, melnmatains ar zilām acīm – ļoti tādas skaistas, pievilcīgas acis –” un saka, ar to līdzība beidzas. Nav absolūti ne dzirksts no tā intelekta, kas viņam, protams, bija apbrīnojams. Ļoti žēl, bet tomēr... Es teicu, ka varbūt pēcteči, nākamās paaudzes... tā jau jānotiek, varbūt mazbērni... Tad viņa teica tā (viņš grasījās precēties, un pēcteči bija paredzami), bet viņš pats... kaut kā viņš... Vispār par viņu viņa runāja bez entuziasma, izņemot to, ka uzsvēra viņa neparasto ārējo līdzību. Viņa teica: burtiski Serjoža.

Līdz šim Jūs stāstījāt par nerīdziniekiem, bet par tiem, kuri ir bijuši cieši ar Rīgu saistīti. Varbūt tagad pāriesim pie rīdziniekiem. Un kā pirmo es gribētu Jums pieminēt Larisu Čuhinu.

Jā, viņa, protams, Rīgai bija neparasta vērtība, atradums, un, pirmkārt, no intelekta skatupunkta un tām zināšanām, kas viņai bija ļoti dziļi un, es teiktu, profesionāli nostādīti, kas pie mums nebija pietiekami. Man jau noteikti nē, es, piemēram, dzīvē nebiju nodarbojusies ar filosofiju, kamēr pati nesāku ar to nodarboties, tas ir, šo procesu no manas apkārtnes nekas nestimulēja. Vienīgais filosofijas profesors, ko es redzēju dzīvu, bija Ivans Mihailovičs, filosofijas vēstures pasniedzējs, profesors, kas tika izdzīts no Ļeņingradas publikāciju dēļ žurnālos *Zvezda* un *Ļeņingrad*, ja jūs atceraties.²⁸ Viņš bija ideoloģijas sekretārs, tieši viņš cieta, un Rīga viņam bija izsūtījums, paldies Dievam,

28 Ivans Širokovs (*Иван Михайлович Широков*, 1899–1984) – padomju funkcionārs un pasniedzējs, 1946. gadā viņš Ļeņingradā bija propagandas

ne Sahalīna vai vēl kas, bet tieši Rīga. Un tā arī bija vienīgā itin kā profesionālā persona man blakus.

Cik lielā mērā viņu interesēja filosofija ārpus marksisma ietvariem? Absolūti neinteresēja, pat ne tik lielā mērā, ka..., atceros, skraidīju un vispirms centos izlasīt visu saistībā ar ārzemju filosofiju, ko varēja un ko bija iespējams nopirkt vai pasūtīt, tas ir, spēcīgi izglītojos. Un, kad ieraudzīju kādu retu grāmatiņu par ārzemju filosofiju, kas parādījās Rīgā, es uzreiz pieskrēju pie viņa un pajautāju: „Ivan Mihailovič, vai jūs tas interesē?” „Nē, kāpēc, man tā galīgi nav vajadzīga.” Es biju tik ļoti izbrīnīta, ka, protams, nesāku neko teikt. Nu, ja neinteresē, tad neinteresē. Taču tas ir fakts, ka, izņemot to, ko viņš man parādīja, kā lasīt lekcijas, ko nozīmē filosofijas vēsture no marksisma skatupunkta, tātad neko citu es no viņa... nu, tāpēc es arī sāku braukāt gan uz Maskavu, gan Pēterburgu, lai klausītos tur.

Lūk, tur arī es uzgāju Gaidenko kā pirmo... Tūlīt es jums parādīšu, starp citu, pirmā grāmatiņa... Kad mani izsūtīja uz Kijevu, tur, tas bija 1969./70. mācību gads, tieši tur 1970. gadā iznāca grāmatiņa, pirmā Gaidenko grāmatiņa, kura mani vienkārši satrieca... Te viņa man kaut kur ir, lūk, „Estētisma traģēdija”, 1970. gads.²⁹ Es tieši toreiz to nopirku Kijevā, uzreiz to izlasīju. Tātad tā tik ļoti atšķīrās... Pirmkārt, tā bija veltīta Kirkegoram, tad es pirmo reizi par viņu lasīju; otrkārt, tā bija uzrakstīta, teiksim, nevis sākot ar Kirkegoru vai ar viņa dāņu priekštečiem, bet sākās, protams, ar Kantu, Hēgeli un tā tālāk; tātad, ar pilnīgu filosofijas vēstures *profound*, pamatojumu, uz ko es arī uzreiz „uzpirkos”.³⁰ Tātad es sapratu, kā tas ir jādara,

sekretārs. Runa ir par 1946. gadā pieņemto lēmumu (*Постановление Оргбюро ЦК ВКП(б) от 14.08.1946 № 274*) izformēt šos žurnālus.

29 Sk.: *Трагедия эстетизма. Опыт характеристики мирозерцания С. Киркегора*. Москва, 1970.

30 Sērens Kirkegors (Kjērkegors, 1813–1855) – dāņu reliģiskais domātājs. Georgs Vilhelms Frīdrihs Hēgelis (1770–1831) – vācu filosofs.

un man tā vienkārši bija pirmā mācību grāmata, kā jāstrādā šajā jomā. Un pēc tam, protams, arī citas viņas grāmatīņas, es sāku tās „medīt”. Pēc tam es viņu uzaicināju, pēc tam es jau sarunājos ar viņu, un bija tāda gana laba saskarsme.

No viņas ļoti atšķiras viņas vīrs, Sergejs Nikolajevičs vai Nikolajs Sergejevičs Davidovs.³¹ Viņš ir tik ļoti savās interesēs iegrimis cilvēks. Jūs taču ziniet, ka esmu gana aktīvs cilvēks; katram, kuram tas nepieciešams, esmu gatava palīdzēt, cik nu daudz tas iespējams, cik man pietiek zināšanu vai pašas priekšstatu. Un tāpēc es tā iztuos arī pret tādiem, sevišķi pret tādiem nopelniem bagātiem, kolēģiem. Es neatceros, bet, manuprāt, Uldis Tīrons toreiz bija atbraucis uz Maskavu, un, protams, mana adrese bija visiem mūsu studentiem. Un tāpēc visi, kas bija tur atbraukuši, vērsās pie manis, sevišķi mūsu filosofi. Un, tā kā viņš arī nodarbojās ar filosofijas vēsturi, es nodomāju, ka viņam palīdzēs šis Davidovs Jurijs Nikolajevičs. Un viņu uzreiz pārsūtīju, piezvanīju Piamai Pavlovnai un teicu, ka aizsūtīju pie jums vienu no mūsu studentiem, kuru arī interesē tā pati tēma, problēmas, kas – Davidovu. Bet viņa ir ļoti atsaucīga, viņa tūdaļ pat, jā, labi. Tad kaut kad pēc dienas atnāca Uldis, un es jautāju, kā noritēja tikšanās, vai jūs kaut ko ieguvāt. Viņš saka, viņš mani izstaidzināja par dažiem Maskavas kvartāliem, tas ir, viņš neuzaicināja, lai apsēstos un parunātu, bet tā – izstaidzināja, pa ceļam kaut ko pajautāja. Es pastaigas gaitā, ne pārāk labi saprazdams, kaut ko pateicu, pēc kā viņš atvadījās un viss. Tātad viņu tāda apgaismotāja darbība absolūti neinteresēja, un viņš šķaudīja virsū, no kurienes cilvēks atbraucis; nu nezinu, varbūt, ja būtu atbraucis no Honolulu, tas tolaik bija daudz interesantāk, bet tā – nemaz. Tā ka ne visi mani „izgājieni” vainagojās ar panākumiem, šajā gadījumā ne. Bet, kad atbrauca Piamā Pavlovna, kad viņa te bija, tad, protams,

31 Jurijs Davidovs (*Юрий Николаевич Давыдов, 1929–2007*) – padomju, krievu filosofs, sociologs.

tas pats Andris, es neatceros, manuprāt, Rihards... Viņa kļuva par vadītāju kandidāta disertācijai kādam no mūsējiem³², tā tad viņu varēja tā pierunāt atšķirībā no viņas savos augstumos dzīvojošā dzīvesbiedra.

Larisa Aleksejevna šaja ziņā ir īpaša; viņa mācījās, kā jau teicu, ieguva ļoti labu profesionālo izglītību Varšavas, nē, Viļņas Universitātē, bet poļu valodā, jo tolaik arī pasniedza poļu valodā.³³ Viņai poļu valoda bija viņas otrā valoda, kuru viņa mīlēja un kurā ļoti labprāt sarunājās. Un ļoti daudz lasīja poliski, tas ir, daudz no literatūras, kas man bija, teiksim, nepieejama. Tas, ko lasīju tulkojumos krievu valodā, – tas viss viņai bija poliski. Viņa, atbraukusi šurp, apprecējās Rīgā ar virsnieku, kurš bija atvaļinājies un pilnīgi tāls no filosofijas, absolūti neinteresējās par viņas lietām. Tātad viņai te izveidojās ģimene. Un viņai vajadzēja kaut kā atgriezties pie savām profesionālajām lietām, jo ārpus tām viņa sevi kaut kā nespēja iedomāties, taču viņai viens pēc otra radās bērni – dēls un meitiņa. Tāpēc viņai uzreiz neizdevās, bet tiklīdz viņai radās pirmā iespēja aizbraukt uz Pēterburgu, viņa aizbrauca. Tur viņa satikās ar Kiselu³⁴, te aizsākās pastāvīga saziņa ar Kiselu, viņš sāka braukt uz Rīgu, un vispār mums bija gana daudz tikšanos un sarunu ar viņu. Viņa pati izvēlējās tēmu³⁵, es tagad precīzi neatceros, ko tieši, kā tēma

32 Gaidenko bija Maijas Kūles zinātniskā darba vadītāja. Riharda Kūļa zinātniskais darba vadītājs bija Aleksejs Bogomolovs, bet Andra Rubeņa – Tamāra Kuzmina. Motrošilova vadīja Juri Rozenvaldu un Ellu Buceneci.

33 Larisa Čuhina (1913–2002) studēja Stefana Batora Viļņas universitātē.

34 Mihails Kisels (*Михаил Иванович Кисель*, 1934) – krievu, padomju filosofs. No Ļeņingradas viņš pārcēlās uz Maskavu, patlaban strādā Krievijas ZA Filosofijas institūta Antikās un viduslaiku filosofijas un zinātnes sektorā.

35 Čuhinas filosofijas zinātņu kandidātes disertācija ir „Макс Шелер и феноменологическая аксиология”. Sk. viņas rakstus: *Феноменологическая аксиология Макса Шелера // Проблема ценности в философии*. Москва, 1966; *Проблема личности в аксиологии Макса Шелера // Учен.*

tika nosaukta, taču tā bija ārzemju filosofija. Un, lūk... es kaut kā to neesmu atcerējies, kas bija tas, ar ko viņa nodarbojās.

Viens no Čuhinas mīļuljiem bija Šēlers.

Šēlers, protams, un, manuprāt, no paša sākuma, pēc tam tas bija galvenais intereses objekts, bet arī pirms tam. Turklāt Šēlers pie mums praktiski bija nezināms, un faktiski tikai viņa sāka to ieviest mūsu zināšanu lokā. Un es atceros, ka, pirmkārt, viņa uzrakstīja disertāciju, kuru aizstāvēja, aizstāvēja turpat Pēterburgā, un tur tieši Kisels oponenta un vēl kāds no Pēterburgas profesūras. Un pēc tam viņa turpināja nodarboties ar Šēleru, vienkārši iedziļinoties tēmā un pilnībā to apgūstot. Ar viņas palīdzību pēc tam, vēlāk, es vienkārši ar viņu iepazīnos – man te bija aspirante meitene, kuru es arī ievirzīju Šēlera izpētē un iepazīstināju ar Larisu Aleksejevnu, tad viņa pati itin kā kļuva ieinteresēta, bet no viņas tā arī nekas neiznāca, man pat bija kaut kur viņas iesniegtie uzmetumi par šo tēmu, bet, tā kā tas prasīja diezgan nopietnu iedziļināšanos tēmā, viņa kaut kā tālāk negāja un vienkārši aizgāja no fakultātes. Lūk, Larisa Aleksejevna nodarbojās ar to, un viņa izdeva grāmatiņu.

„Cilvēks un viņa vērtību pasaule...”³⁶

Jā, jā, kurā tieši vērtības jēdzienu, kā to saprata Šēlers, viņa arī sniedza. Bet galvenais ir ne tik daudz šajā viņas tematikā, cik vispārējā zināšanu lokā un izpratnē, un ne tikai šajā reliģiski filosofiskajā tematā, cik iedziļināšanās spējā; saprotiet, tas, ar ko viņa atšķīrās no izveidojušās pieejas. Jo pie mums, nu, nebija; es pati tur rākos, kā varēju, bet te man pat nekādu skolotāju nebija.

зан. Тартус. Гос. Ун-та. Труды по философии. 1968. № 11. Макс Шēлер (1874–1928) – vācu filosofs.

- 36 Monogrāfijas sākotnējais nosaukums ir „Cilvēks un viņa vērtību pasaule reliģiskajā filosofijā” (*Человек и его ценностный мир в религиозной философии*. Рига, 1980). Papildinātais izdevums: *Cilvēks reliģiskajā filosofijā* (1996).

Visi, pie kā es mācījos, bija no Maskavas vai Ļeņingradas, piemēram, Kisels, bet Kisels arī nodarbojās ar angļu-amerikāņu filosofiju... Bogomolovs, lūk, mūsu pirmais – tas bija Bogomolovs; viņš bija arī divu mācību grāmatu autors: atsevišķi par angļu un amerikāņu filosofiju un par angļu-amerikāņu filosofiju krievu valodā.³⁷ Lūk, un bez tā arī attiecīgu disertāciju autors. Zinātņu doktors. Viņš nomira samērā drīz, vēl manos Maskavas laika pirmajos gados. Viņam bija diabēts, reiz viņš vienkārši nokrita, salauza kāju un viss – tas bija gals, jo diabētiķiem ir grūti, ja asiņo, tad to nevar apturēt. Viņam nācās amputēt salauzto kāju, un pēc dažiem mēnešiem viņš nomira. Tā ka viņš ļoti ātri aizgāja, bet viņa skolēni, tas ir, palika daudz aspirantu, viņš bija doktors, pazīstams profesors, ar viņu es kaut kā nepaguvu organizēt...

... Saproties, es biju aizrāvusies ar dzejoļiem, un daudz to zināju, daudz skaitīju no galvas. Kad mēs tikāties, pirmais, ko viņa man teica: „Noskaiti Bloku, noskaiti Pasternaku, noskaiti Mandelštamu.” Un attiecīgi pēc izvēles es viņai to, ko atcerējos, skaitīju no galvas. Es taču nepārtraukti meklēju, pirkto un pārrakstīju, tad ne visu varēja nopirkt, bet man vienkārši – paši vienkāršākie pieraksti. Ja paskatīsieties, ar ko es gāju uz tām lekcijām, tad tā ir lapiņu kaudzīte ar dzejoļu tekstiem. Un vajadzēja, tas ir, ar manu šai ziņā nekaunību iet bez kāda kaut kā uzrakstīta lekcijas teksta, bet tikai ar dzejoļiem.

Tas bija brīnišķīgi.

Nu, vajadzēja, vajadzēja pa laikam ieskatīties šajos tekstos, lai iedvesmotos nākamajai pasāžai. Un ne vairāk. Es šodien

37 Aleksejs Bogomolovs (*Алексей Сергеевич Богомолов, 1927–1983*) – filosofijas vēsturnieks un tulkotājs. Minētās grāmatas: *Англо-американская буржуазная философия эпохи империализма*. Москва, 1964; *Английская буржуазная философия XX века*. Москва, 1973; *Буржуазная философия США XX века*. Москва, 1974. Oficiālajā versijā tiek pausts, ka viņš nomiris 1983. gada 27. februārī lekcijas laikā no diabēta komas.

Es teicu: kā tu tur cerēji izdzīvot? Gan jau būtu kaut kā izgrozījusies. Pirmkārt, angļu valodu viņa mācījās jau šeit, bet tur, protams, viņa bija vidē, valodu var iemācīties, kad tev apkārt runā cilvēki, kuri citā valodā nerunā. Viņa tūdaļ pat apguva valodu, būdama ļoti talantīgai šajā ziņā, un iestājās tur universitātē, nokārtojusi kādus eksāmenus ar tā pašā Džo palīdzību. Bet Džo bija fiziķis, un viņš arī mācījās Fizikas fakultātē Londonā. Un viņa, sekojot viņam, mācījās Valodu vai Filoloģiskajā fakultātē. Es vairs neatceros, kāda viņai bija – Angļu vai vispār Filoloģijas fakultāte. Bet fakts, ka tie bija paši pēdējie gadi pirms kara. Sākās karš. Un Džo uzreiz devās atpakaļ uz PSRS, jo viņš bija PSRS pilsonis un uzskatīja par savu pienākumu būt tur. Viņam uzreiz iedeva ļoti atbildīgu darbu, jo viņš zināja, viņi kopš bērnības zināja, vācu valodu; tā viņu ģimenē bija galvenā, bez tās – latviešu un krievu. Viņš kā vācu valodas zinātnis nodarbojās ar vācu kareivju propagandu, tā tad ruporā viņš teica, ka..., lai viņi padodas un tā tālāk, tas ir, pārraidīja aicinājumus. Tas turpinājās vai nu līdz beigām, vai arī gandrīz līdz kara beigām, kad viņu arestēja; kā jau pie mums vienmēr notika – „piešuva” kādu pantu vai nu par kontrrevolūciju, vai arī par spiegošanu, vienalga par ko. Fakts ir tas, ka viņš tika arestēts; šajā ziņā attaisnoties bija bezjēdzīgi. Bet Tamāra tad, kad viņš aizbrauca, arī viņam sekoja un atbrauca šurp, un tika arestēta diezgan drīz. Nē, vispirms viņa iestājās darbā Pedagoģiskajā institūtā, te tas bija atsevišķi, tad to apvienoja ar universitāti, bet vispirms tas bija atsevišķi. Vairs neatceros, vai Liepājā...

Jelgavā.

Vai Jelgavā, vārdu sakot, sākumā tas bija kaut kur atsevišķi, pēc tam tos kaut kā apvienoja.³⁹ Sākumā viņa tur pasniedza angļu valodu. Lūk, un uzreiz viņu arestēja, vai nu uzreiz aiz

39 Rīgas pedagoģiskais institūts. Sākotnēji: Angļu valodas institūts (1922). Valsts valodas institūts, Valsts pedagoģiskais valodu institūts (1940). Rīgas svešvalodu institūts (1944), LPSR Valodu un literatūras

Eidusa... Bija galvenais jautājums – kāpēc no Anglijas viņi atgriezās PSRS? Tātad neviens no tiem arestējošajiem cilvēkiem nevarēja iedomāties, teiksim, sevi viņu vietā, lai viņi no Anglijas atbrauktu, ar valodu, ar darbu, atbrauktu šurp. Tāpēc visas viņu runas tika uztvertas kā tīrais blefs un tāda pilnīga neļēdžība. Tātad viņi varēja atbraukt tikai kā spiegi, kas šurp iesūtīti. Tikai tā. Pilnīgi apbrīnojami. Es atceros, ka mēs ar Tamāru tad bezgaldaudz smējāmies šajā sakarā. Es viņai saku: „Tu pati iedomājies.” Viņa saka: „Tagad es varu iedomāties, bet tad pilnīgi...” Viņa nesaprata, viņa vēl tad jauca spiegu, viņa teica: *spy*, un viņai visu laiku tie angļu vārdi nāca laukā, kas arī viņus darīja aizdomīgus, ka viņa nepārtraukti melo. Tad tas bija murgs.

Viņa nosēdēja trīs gadus Ziemeļos, līdzīgi kā Džo; viņi abi tur bija, tie ir Urāla ziemeļi, tur pašā... aiz polārā loka.⁴⁰ Lūk, bet, tā kā Džo bija cilvēks ar plašu sirdi, viņam uz to laiku bija vismaz trīs sievas, kas pie viņa uz turieni braukāja pēc kārtas, atsevišķi un kopā, un tāpēc tur smējās, ka pie viņa atbraukusi kārtējā sieva. Turklāt viņas visas sevi tā arī nosauca par sievietēm, kaut arī es neticu, ka visas bija formāli sarakstījušās, bet fakts ir... Tāpēc tad, kad viņš beidzot apprecēja Inesi; Inese nav no tām, kura ir gatava... kaut kā tā skatīties uz visiem viņa kreisajiem gājieniem, tāpēc ar viņu nekas tāds negāja cauri. Kad viņš pirmoreiz pamēģināja kaut kā tā izšmakt no mājas, viņa to tūdaļ pat atveda atpakaļ un piedraudēja bezmaz vai ar partijas biroju; es vairs neatceros, kā to pieklājās darīt kārtīgai partijas sievai. Fakts ir tas, ka tas beidzās, un viņš jau līdz sava mūža beigām, paldies Dievam, bija „piesiets” pie mājām. Viņam sekoja, viņu pieskatīja, aprūpēja un darīja visu, kas vajadzīgs. Lūk,

pedagoģiskais institūts (1945). Valsts pedagoģiskais institūts (1946). Rīgas pedagoģiskais institūts (1954). 1958. gadā institūts tika slēgts.

40 Tamāra bija izsūtīta uz Arhangeļsku, bet Jāzeps Eiduss – uz ogļraktuvēm Halmer-Ju netālu no Vorkutas.

tā tas bija ar viņu. Bet Tamāra, arī viņa, bija gana vienaldzīga pret savām ģimenes izmaiņām, formāli viņa apprecējās ar kādu Zālīti, no kura viņa mantoja uzvārdu.⁴¹ Bet viņai bija arī citas intereses, šajā ziņā viņa, tāpat kā Džo, bija brīva savās simpātijās un antipātijās.

Lūk, kas mani vienmēr šajā ziņā mulsināja, jo es esmu šajā ziņā esmu tik mierīgs un līdzsvarots cilvēks, un man bija, paldies Dievam, Viktors 17 gadus, bez mazākajiem priekšstatiem, ka man vajadzīgs kāds cits. Un kad viņam parādījās simpātija, es tūdaļ pat teicu: lūdzu, dzīvosim atsevišķi. Mēs tiešām sākām dzīvot atsevišķi; pagāja laikam kāds pusotrs gads, jā, laikam pagāja ap diviem gadiem, kad pēkšņi man parādījās precinieki – dažāda veida. Bet es izvēlējos to, kuru līdz tam galīgi nepazinu, savu bijušo studentu Aivaru, fiziķi. Tāpēc, ka visi – vecā kompānija –, es negribēju ne ar vienu no viņiem, jo man tas šķita pilnīgi neiespējami pēc Viktora. Bet te pēkšņi – cita vide, cits cilvēks. Un Viktoram pateicu, lai viņš precas; mēs izšķirāties, tas ir, man jau bija jādzemdē Valts, kad mums notika šķiršanās process. Tas bija ļoti smieklīgi. Man tiesā jautāja, kas ir šķiršanās pamats. Es saku: mans pamats ir ar mani, un parādīju uz topošo bērnu. Tad viņiem vairs nebija jautājumu un mūs mierīgi izšķīra, un ar to lieta beidzās. Pēc mēneša mēs oficiāli apprecējāmies ar Aivaru, un nākamajā dienā piedzima Valts. Tā ka viss bija pareizi, viņš piedzima ar savu uzvārdu. Lūk, tā. Tā tas bija ar mūsu ģimenes lietām.

Tamāra Zālīte arī lasīja lekcijas filosofiem.

Zālīte lasīja ar lieliem panākumiem. Pirmkārt, viņai bija tēma „Mans Šekspīrs”. Viņa ļoti labi, interesanti piedāvāja savu Šekspīra koncepciju, turklāt tādu, kurā Šekspīrs bija ne tikai traģēdiju vai komēdiju autors, bet vispār – viss viņa radītais žanrs kā visa sajaukums. Tā bija jauna parādība teātrī. Zālīte uz tā pamata veidoja savu koncepciju, un tas bija vareni. Un

41 Viņa bija precējusies ar operdziedātāju Varaidoti Zālīti.

grāmatiņa, kas izdota latviski, „Mans Šekspīrs”.⁴² Bez tā viņa vienkārši lasīja lekcijas par angļu literatūru. Viņas disertācija, redzat, tur tā ir, sarkanā grāmata, tā ir disertācija, kuru viņai katedrā neļāva aizstāvēt. Tās ir *country foreign*⁴³ ... Tā ir *for four voices*, viņai tur bija četras dažādas balsis. Visi izcilākie mūsdienu rakstnieki, nevis šā, bet tā laika. Katedrā to neļāva aizstāvēt, manuprāt, tā viņai bija angļiski un no viņas pieprasīja tulkojumu latviski.

Krieviski.

No viņas vispirms prasīja tulkojumu latviski, lai katedrā varētu izlasīt... Tā bija Svešvalodu katedra. Viņi nebija spējīgi to izlasīt, un tas bija (kā viņu sauca?), viņš pēc tam bija arī dekāns... itin kā skaitījās Austrumu speciālists ... Ivbulis. Viņš pēc visa tā atnāca pie manis, pēc tam, kad bija izdzinuši Tamāru, atnāca pie manis, lai es sniedzu recenziju par kaut kādu viņa darbu. Es teicu, ka viņu savā priekšā neredzu un lai es viņu vairs nekad neredzētu. Un ar to viņš arī aizgāja. Tāpēc, ka tas Viktors Ivbulis, manuprāt, bija galvenā figūra, kas viņu iznīdēja.

Oksana Timofejevna, Tamāra Zālīte uzrakstīja grāmatu „Mans Šekspīrs”. Kādu grāmatiņu, ar kādu nosaukumu Jūs gribētu uzrakstīt?

Nekādu. Es tagad neuzrakstītu. Kādu grāmatiņu. Savulaik, ziniet, pēdējais, ko es rakstīju, bija mans varonis – Dītrihs Bonhēfers, bet tas bija mans pēdējais.⁴⁴ Pirms tam man bija visi mani iemīļotie. Jā, Pēterburgā bija tāds pirmais Vissavienības filosofu kongress; es tajā uzstājos, un man tas ir publicēts grāmatiņā, nu, kur ir īsi...

42 Zālīte T. *Mans Šekspīrs*. Rīga, 1989.

43 Ārzemes.

44 Dītrihs Bonhēfers (1906–1945) – vācu luterāņu teologs, kurš gāja bojā koncentrācijas nometnē.

Tēzes, īsie ziņojumi.

Jā, īsie ziņojumi. Tā ka tas ir saglabājies. Turklāt esmu rakstījusi dažus rakstus un devu tos apspriest katedrā. Man ļoti patika šī persona – Bonhēfers, kura tiešām ir izcila. Saprotiet, cilvēks, kurš pēc izglītības bija garīdznieks, teologs, nacisma laikā kļuva par vienu no antinacistiskās kustības organizatoriem. Un tieši vācu – pie mums taču visu laiku runāja, ka paši vācieši tajā nepiedalījās. Lūk, viņš bija no tiem, turklāt sākumā starp saviem draudzes locekļiem, pēc tam tas izplatījās ar viņu starpniecību. Viņš veidoja tādas šūniņas, kas iefiltrējās ar šīm idejām. Pēc tam viņu vācieši – nacisti – noķēra pēc otrā atentāta pret Hitleru 20. jūlijā. Pirmoreiz viņam izdevās izslidēt, paslēpties un aiziet pagrīdē, bet pēc otrā atentāta viņu tomēr notvēra. Bija ļoti īss process – viņam piesprieda nāvessodu pakarot. Bonhēferam bija 39 gadi; tas notika burtiski dažas dienas pirms Vācijas, tas ir, fašisma, kapitulācijas. Viņu pakāra aprīļa pēdējos datumos. Katrā gadījumā – 1945. gada aprīlī.⁴⁵ Tā ka bija ļoti, ļoti traģiski... Tad blakus viņam pakāra admirāli Kanarīsu⁴⁶, bija process par atentātu un viņu. Tad viņi divi..., vēl kāds bija, bet trešo es neatceros, tika pakārti.⁴⁷ Tā kā es runāju par Bonhēferu, savācu visu pieejamo literatūru, pāris reizes, kad biju Vācijā, man daudz ko izdevās nopirkt, vienkārši nopirkt grāmatu veikalos. Bija ļoti interesanti ar to strādāt, es ar lielu aizrautību to darīju. Tas bija brīnišķīgs cilvēks...

* * *

45 Bonhēfers tika sodīts ar nāvi 9. aprīlī.

46 Vilhelms Kanārīss (1887–1945) – vācu militārs darbinieks, admirālis.

47 Šajā nāvessoda izpildē tika pakārti 6 cilvēki.

Oksana Timofejevna, sāksim sarunu, un šoreiz vēlos atgādināt un atgādināt sev: „Un izziņas smaids rotājās / Uz laimīgā muļķa sejas.”⁴⁸

Ak, pagaidiet, no kurienes tas bija: „Un izziņas smaids rotājās...” Jā, to es jums kaut kad citēju.

Jā, un to es atgādināju sev, jo šoreiz runa būs par Jūsu personīgo dzīvi. Domāju ka šis rindas varētu būt labas...

Kā ilustrācija.

Mēs varētu sākt ar 1946. gadu, kad Jūs, pabeigusi vidusskolu ar sudraba medaļu, iestājāties universitātē Maskavā. Taču šoreiz gribētu sākt kaut kā tradicionālāk. Un iesākumā runāt par vecākiem, par bērnību. Tātad Jūs piedzimāt Mariupolē.⁴⁹ Starp citu, tur ir piedzimis arī Čelpanovs.⁵⁰

Ļoti interesanti, to es nezināju. Es ceru, ka tur ir dzimuši arī daudzi citi ļoti labi cilvēki. Es tur pavadīju ļoti īsu laika sprīdi, ja neskaita savu piedzimšanu un pirmos divus gadus, kurus tur mēs ar mammu nodzīvojām. Bet pēc tam pārbraucām uz Piemaskavu, kur bijām līdz maniem pieciem gadiem. Katrā ziņā man bija pieci gadi, kad saņēmām atbildi no Maskavas, ka tēvs beidzot ir saņēmis darbu Turkmēnijā, attiecīgi – kaut kur ellē ratā, kā tas toreiz tika uzskatīts. Un mēs pārbraucām uz Ašhabadu. Ar to zināmā mērā sākas mans apzinīgais vecums, kad sāku sakarīgi kaut ko atcerēties un attiecīgi – arī sakarīgi kaut ko pateikt. Par to laiku atceros sevi, kāda es biju. Ašhabadā es nodzīvoju līdz 14 gadiem. Mēs no turienes aizbraucām 1943. gadā, kara laikā pēc tēva izsaukuma. Tēvs dienēja armijā

48 Rindiņas no krievu dzejnieka Jurija Kuzņecova (*Юрий Поликарпович Кузнецов*, 1941–2003) dzejoļa „Atompasaka”.

49 Mariupole (*Маріуполь*) – pilsēta Ukrainā. Tā ir dibināta 1778. gadā. No 1948. gada līdz 1989. gadam tās nosaukums bija Ždanova.

50 Georgijs Čelpanovs (*Георгий Иванович Челпанов*, 1862–1936) – krievu filozofs un psihologs. Sk.: *Psiholoģija*. Rīga, 1921; *Loģika*. Rīga, 1925; *Loģikas mācību grāmata*. Rīga, 1947.

un, protams, nevarēja mūs izsaukt pie sevis. Bet viņam bija tāda iespēja, kad runa bija jau par demobilizāciju, izsaukt mūs tur, kur viņš izvēlēties apmešanās vietu. Un, pateicoties viena paziņas stāstiem, kurš viņam ar bezgalīgu sajūsmu stāstīja par Rīgu. Šis paziņa – Hanutins, neatceros viņa vārdu un tēva vārdu – stāstīja par Rīgu tāpēc, ka viņš šeit bija bijis, bija atbraucis ar savu ģimeni, un 1940. gadā viņš dzīvoja Rīgā. Un mans tēvs, viņa vārdu dēļ, cik laba ir šī zeme, cik tur ir labi, cik pretimnākoši ir cilvēki, (viņam bija paveicies, ka saglabājās tādas patīkamas atmiņas), kad pienāca viņa demobilizācijas laiks, par dzīvesvietu izvēlējās Rīgu. Tāpēc līdz 1944. gada decembrim mēs dzīvojām Maskavā un Piemaskavā. Piemaskavā tāpēc, ka Maskavā mums vietas nebija. Mēs vienkārši dzīvojām pie mātes māsiņas Klavdijas Petrovnas Vainskas pašā Maskavas centrā, ļoti labā vietā. Bet tur, protams, ilgi dzīvot nevarēja. Mani vēlāk tāpēc arī tur nepierakstīja, jo bija pārāk daudz cilvēku vienā lielā istabā.

Tāpēc mēs pastāvīgi dzīvojām Piemaskavā, Pavlova Posadā.⁵¹ Ir tāda vietīņa; tā ir tāda tekstilrūpniecības pilsētiņa, kas pazīstama ar saviem izrakstītajiem lakatiņiem, kurus izplatīja visā Krievijā. Tie bija tikpat pazīstami kā dažādas lādītes, tikpat pazīstami bija arī šie lakatiņi. Tur mēs dzīvojām, bet man bija jāiet skolā. Skolā mani iekārtoja Maskavā, tieši blakus tantes Klāvas miteklim. Viņa dzīvoja Puškina ielā, tā ir Lielā Dmitrovka, bija un arī tagad tā saucas; manā laikā to pārdēvēja par Puškina ielu. Manuprāt, tā bija 635. skola, kur es gāju 8. klasē. Tieši tādēļ man vienai kopā ar viņiem nācās dzīvot Maskavā, bet mamma kopā ar manu mazo brāli Vadimu dzīvoja Pavlova Posadā. Tā es braukāju uz Pavlova Posadu, kad bija brīvlaiks, kad vispār bija kāda iespēja braukt, parasti kopā ar manu māsiņu. Precīzāk jāsaka ar otrās pakāpes māsiņu, jo

51 Pavlova Posada (*Павловский Посад*) – pilsēta saskaņā ar Nikolaja I (1796–1855) 1844. gada 2. jūnijā pieņemto lēmumu.

viņas māte ir manas mātes māsīca, bet latviešiem laikam skaitās citādi – te vienkārši ir „radi”, radi un viss. Tā ka tā bija mana otrās pakāpes māsīca. Viņa ir pa pusei latviete, tāpēc ka Klāvas tante bija precējusies ar latvieti – Robertu Borinski. Viņš, protams, arī karoja, karoja latviešu korpusa sastāvā, un, kad beidzās karš, viņš pirmoreiz atbrauca uz Rīgu pēc divdesmit gadiem. Kā viņš vispār atradās Krievijā un apprecēja Klāvas tanti? Viņš bija latviešu strēlnieku korpusā, un, kad latviešu strēlnieki bija Krievijas dienvidos, praktiski – Ukrainā, tad viņš tur arī iestrēga. Klāvas tante un arī mana mamma dzīvoja Izjumas pilsētā; tā ir pie Harkovas, aptuveni trīs stundu braucienā no Harkovas, pilsētiņa Izjuma ziemeļu Doņecā. Es, protams, to visu neatcerējos, jo tas viss bija no pārāk agriem laikiem. Uz turieni aizbraucu jau apzinīgā vecumā no šejienes, jau būdama precējusies.

Es apprecējos, kad biju otrajā kursā, tad man bija 19 gadi, nu, vēl nebija palikuši, bet Viktoram, manam dzīvesbiedram, bija 20, tā ka bijām „ļoti pieauguši cilvēki”. Kā jūs noprotat, mēs, protams, dzīvojām pie vecākiem, te pie viņa mātes, te pie maniem vecākiem – Skolas ielā 19 dzīvoklis 3. Tur es dzīvoju līdz tam laikam, kamēr mums Valta precību dēļ nācās no turienes aiziet. Tāpēc ka tad, kad Valtucītis apprecējās pirmo reizi, turklāt tas bija tā, ka viņš apprecējās pirmoreiz, kad viņam palika 18 gadi, un tūlīt iestājās Universitātē Bioloģijas fakultātē, kā viņa sieva Žanna, arī viņa bija Bioloģijas fakultātē. Bet, kad viņam palika 18, – kad viņš iestājās, viņam vēl nebija 18 –, viņu iesauca, protams, armijā, jo viņš bija dzimis 1965. gadā. Un tad bija rīkojums, ka tie, kas dzimuši 1965. gadā, neatkarīgi no tā, ka ir Kara katedra, vienalga ir spiesti iziet obligāto karadienestu. Lūk, tāpēc, ka tad bija karš Afganistānā un bija ļoti nepieciešams padarīt armiju par karotspējīgu. Tāpēc, tikko apprecējies ar Žannu, Valtam uzreiz vajadzēja nākamā gada rudenī otrā kursa sākumā doties armijā. Mēs

visi, protams, baidījāties, ka viņš „iekritīs” Afganistānā, bet viņš no visiem tad iesauktajiem bija vienīgais, kurš pacēla roku, kad pajautāja, kurš ir pabeidzis vidusskolu, kurš māc rakstīt ar rakstāmmašīnu Vārdu sakot, pārbaudīja, cik iesauktie ir izglītoti. Viņš tāds izrādījās vienīgais, tāpēc viņu paņēma pēc sešu mēnešu dienesta. Viņš bija noietnē, ne Ādažos, bet ap-
tuveni tajā pašā rajonā. Jā, tur viņš bija pusgadu, pēc tam viņu pārcēla darbā štābā, vienkārši par štāba rakstvedi. Bet štābs bija uz stūra pie mūsu mājas; tāpēc mēs – Skolas 19, bet štābs – pretī kinoteātrim „Pionieris”. Tā ka viņš diezgan bieži atskrēja mājās, bet Žanna jau bija stāvoklī, uz grūtām kājām, tad viņa dzemdēja meitiņu, un likās, ka viss ir labi. Bet, kad Valtucītis demobilizējās un atgriezās, viņiem sākās visādi sarežģījumi. Žanna izrādījās, nu, viņu es mīlēju, tāda skaista meitene un mīļa. Viņas māte bija liela partijas darbone universitātē; viņa kādreiz bija mana studente, bet tajos gados viņa bija partijas komitejas locekle un partijas organizācijas sekretāre universitātē. Tāda ļoti skaista meiča, ļoti ambicioza. Viņai bija ietekme uz Žannu, sakot ka, lūk, Valts ir atgriezies savā fakultātē, otrajā kursā, kaut viņi visi jau bija ceturtajā. Lūk, tad kāpēc lai viņš neietu strādāt? Viņš var mācīties vakarniekos, bet lai iet strādāt, lai mācās uzturēt ģimeni. Kaut Valtu uzturēja mūsu ģimene, tas ir, mamma un, pagaidiet, tas bija...

1983., 1984. gads.

Jā, tēva man vairs nebija, mans tēvs nomira 1961. gadā, nenodzīvojis mēnesi līdz 61 gadam.⁵² Un tāpēc mamma⁵³ strādāja viena; viņa bija mašīnrakstītāja kinostudijā, arī tepat uz šā stūra. Vispār viņas vienīgā specialitāte bija mašīnrakstīšana, kas ļāva viņai visu mūžu pelnīt, un viņa uzturēja visu mūsu ģimeni Ašhabadā, kad tēvs tika arestēts. Tēvs tika arestēts

52 Timofejs Paka (1901–1961) – Oksanas Vilnītes tēvs.

53 Jeļizaveta Paka (dz, Korobko, 1900–1984) – Oksanas Vilnītes māte.

1938. gadā un izlaists 1940. gadā, manuprāt, maijā, kad Berija⁵⁴ nomainīja iepriekšējo ministru, tolaik tautas komisāru. Berija anulēja to lietas, kuri tika apsūdzēti, ne visus, protams, ... bet vajadzēja pārskatīt tēva lietu un to visu, ar kuriem viņš „sēdēja”. Viņi strādāja *Turkmentorg* un tika izsūtīti uz citu katorgas vietu, nevis uz ziemeļiem, aukstumā, bet tieši pretēji – uz Krasnovodsku.

Bet šis arests bija saistīts ar...?

Ne ar ko.

Tas ir skaidrs, ka ar neko.

Kā visiem.

Bet Jūs reiz stāstījāt, ka no Ašhabadas braucāt uz Krimu.

Tas bija, protams, pirms viņu arestēja. Uz Krimu mēs braucām 1936. gadā. 1936. gada aprīlī piedzima mans brālītis – Vadiks, Vadims –, un viņam bija pusgads, kad mēs braucām uz Krimu, jo tēvam tad tolaik piedāvāja, nu, viņš bija direktora vietnieks *Turkmentorg*. Tātad gana augsts postenis un labi apmaksāts. Turklāt mums bija dzīvoklis, „kroņa”, protams, Ašhabadā. Bet viņam piedāvāja celt kinopilsētu Krimā. Lūk, turp kā vienam no celtniecības vadītājiem viņam piedāvāja braukt.

*Ziniet, tajā laika Goskino vadītājs bija Šumjackis, un Šumjackis tika nošauts 1938. gadā Komunarkā; jāpiebilst, ka tur tika nošauts arī Jeļenas Celmas tēvs.*⁵⁵

Jā, jā. Un vispār šī vieta ir ļoti pazīstama, jo mana tuva draudzene – Ruta Ozoliņa – viņa strādā tajā organizācijā, kas nodarbojas...

54 Lavrentijs Berija (1899–1953) – padomju valsts un politiskais darbinieks. 1938. gadā viņš kļuva par NKVD vadītāju, tolaik pierima tā sauktais Lielais terors.

55 Pagājušā gadsimta trīsdesmitajos gados padomju kinoindustriju vadīja Boriss Šumjackis (1886–1938).

„Pamjātj”?

Ne Rīgas, bet Maskavas, viņa, protams, dzīvo Rīgā, tikai brauc uz Maskavu. Kā gan, ak dies', izskrēja no galvas, bet to es pēc tam..., gan jau kā izskrēja, tā ieskries atpakaļ. Lūk, pie kā es paliku?

Pie tās situācijas, kad Jūsu tēvs...

Nu, jā, un tēvs aizbrauca uz Krimu. Tad pa ceļam uz Krimu mēs ie braucām Mariupolē. Biju apzinīgā vecumā, jo biju astoņgadīga. Tur dzīvoja vecmāmiņa ar vectētiņu, mamma vecāki. Tad es pirmoreiz aizgāju uz Azovas jūru. Tas bija kaut kad vasaras nogalē. Es tur peldējos, vispār pirmoreiz ieraudzīju jūru apzinīgā vecumā. Mēs braucām arī pāri Kaspijas jūrai, es tur peldējos un uz visu mūžu atcerējos; tā bija tāda blāvi zila, caurspīdīgs ūdens un stāv zvejnieku šalandas. Tad Mariupole bija ne tā pilsēta, par kādu tā tapa. Tā jau tad kļuva citādāka – kļuva rūpnieciska, viena no rūpnieciskajiem dienvidu centriem. Tur būvēja gigantisku rūpnīcu *Azovstal*. To cēla Mariupolē; par laimi, celtniecība noritēja citā vietā. Vecmāmiņa ar vectētiņu dzīvoja jūras krastā, tā bija Slobodka. Atceros, kā vecmāmiņa mani veda uz jūru un es peldējos. Uzpūta spilvendrānu, uz tās peldēju, iemācījos peldēt. Bet tur, protams, mēs bijām ļoti neilgu laiku, tikai lai paņemtu vecmāmiņu un vectētiņu, jo mamma gribēja ņemt viņus pie sevis, ņemot vērā to, ka mēs tajos laikos dzīvojām salīdzinoši gana bagātīgi. Vecmāmiņa un vectētiņš iztika ar pensiju un to naudu, ko mamma varēja viņiem nosūtīt. Mēs viņus paņēmām līdzī un kopā ar viņiem mēs ieradāmies Krimā. Tēvs jau bija Krimā; tā tad – mamma, es, mazais Vadiks un vecmāmiņa ar vectētiņu – mēs ieradāmies Krimā. Mēs apmetāmies ciemā Baidari, ja kādreiz esat dzirdējuši, ir Baidaru vārti, tādi slaveni. Tā ir vieta, uz kuru speciāli brauc, lai no turienes caur tiem pirmoreiz skatītos uz jūru. Kad brauc, teiksim, no Simferopoles uz jūru, izbrauc caur Baidaru vārtiem. Baidaru vārti ir

tieši pusceļā starp Sevastopoli un Jaltu. Caur Baidaru vārtiem iet šoseja, tā ir ļoti slavēta vieta. Baidaru apmetne ir tatāru ciems, kur galvenie pamatiedzīvotāji ir tatāri.

Mēs dzīvojām sakļā. Ziniet, kas ir sakļa? Tas ir kleķa mājoklis, uz kura parasti žāvēja aprikozes, melones un tā tālāk. Tāpat kā, starp citu, Ašhabadā. Tur mums, protams, bija normāla māja. Lūk, un tad dzīve Krimā. Pagāja rudens, ziema, es tajos Baidaru kalnos pārlaidu ziemu, ļoti patīkamu, protams, mitru. Bija sniegs, un arī tas man bija kas jauns, jo es Ašhabadā sniegu nebiju redzējusi, tā tur vienkārši nebija. Ja arī kāds mākonis bija, sniegs līdz zemei netika, tas viss kusa gaisā. Tur mēs nodzīvojām aptuveni gadu. Kaut kad pavasarī tēvs atnāca ar bēdīgu ziņu, ka celtniecība ir iekonservēta. Tātad mēs atgriezāties Ašhabadā. Viņam tā vieta tika saglabāta, jo viņš tā bija sarunājis vai arī tur viņam neatrada aizvietotāju. Un tā mēs atgriezāties Ašhabadā.

Es biju tāda aktīva un darbīga meiča, tāpēc atceros, kā mani atgriešanās laikā (mēs braucām kādā kupejas vagonā) veda atpakaļ. Atdeva vecākiem, jo es staigāju pa vagonu un stāstīju visu par celtniecību un vēl vairāk: laikam kaut kur biju dzirdējusi, ka vācieši iecerējuši karu, nē – fašisti iecerējuši karu un tāpēc celtniecība iekonservēta. Un mani kāds paņēma aiz rokas, kāds gudrs onkulis atveda un pateica, ka labāk, lai viņa pasēž ar jums, nelaidiet viņu vaļā. Nu, biju ļoti tāda komunikabla meiča. Ar to arī beidzās šis mūsu izbrauciens, mēs atgriezāties. Jau rudenī, nē, tas vēl bija 1937. gads, bet tēvu arestēja 1938. gadā. Lūk, kaut kad 1938. gada sākumā viņu arestēja. To, protams, es atceros labi, jo atceros to nakti pēc kratīšanas, kad viss, tiešām, kā rāda kino, viss izvilks no skapjiem, izmētātas grāmatas, izmētāti papīri. Sēž apjukusi mamma, tēvu jau ir aizveduši. Bet viņai vēl bija problēma, un te tiešām jāatceras, kas bija tēvs un mamma pirms precībām.

Mani vecāki apprecējās 1924. gadā. Tēvs bija no ogļraču ģimenes, tā bija pilsēta, kuru tagad sauc Doņeckā.⁵⁶ Pirms tam tās nosaukums bija Staļina. Bet vēl pirms tam ... Tas ir slavens nosaukums. Pēc šo šahtu īpašnieku vārda... Juzovka.

* * *

Brālis, kurš tagad dzīvo Kaļiņingradā, ir kaislīgs mednieks. Viņam ir skaidri izteikts šis gēns. Arī man ir tieša saistība ar to, jo es uzpildīju vectēvam patronas, kā atceros, kad dzīvojām Ašhabadā. Viņš man deva čaulītes un visu citu, un es zināju, kā to darīt; tas bija mans darbs. Vectēvs, tā kā mums nebija ēdiena, un tas bija 1940., 1941. gadā, kad Ašhabada bija šausmīgi slikti apgādāta, gāja un šāva cīruļus. Mēs dzīvojām pašā nomalē. Viņš šāva dažādus putnus, no kuriem vecmāmiņā vārīja boršču. Tā ka bija arī tāds ēdiens.

Vadiks, mans brālis, aizbrauca mācīties pēc šeit pabeigtas desmit gadu izglītības 10. skolā uz Maskavas valsts universitāti. Iestājās konkursa kārtībā, jo viņš nebija ne teicamnieks, ne viņam bija medaļa, viņam vienkārši bija labas atzīmes. Viņš konkursa kārtā iestājās Fizikas nodaļā Maskavas Universitātē, kuru pabeidzis dabūja norīkojumu uz Kaļiņingradu, kurp arī aizbrauca. Viņš arī apprecējās Maskavā ar 5. kursa studentu Alliju. Viņš tad bija 2. vai 3. kursā. Viņš vēl turpināja mācīties, kad viņa atbrauca pie mums. Te iestājās darbā, viņa bija ģeofiziķe pēc specialitātes. Bet tā kā viņa saprata visādas tehniskas lietas, viņa rūpnīcā saka strādāt kā inženiere. Un pēc tam, kad Vadims pabeidza studijas, viņi pārbrauca uz Kaļiņingradu. Tur viņi iekārtojās, un tur viņiem viens pēc otra, nē, ne viens pēc otra, pirmais piedzima dēls – Arkaša, bet pēc tam pēc divarpus

56 Doņeckā (*Донецьк*) – pilsēta Ukrainā. Līdz 1923. gadam tā ir Juzovka, par godu Džonam Juzam (*Hughes*, 1814–1889) – uzņēmējam, rūpniekam. No 1924. gada tā ir Staļina, bet 1961. gadā tiek pārdēvēta par Doņecku.

gadiem otrs dēls Marks. Tātad viņam ir divi dēli. Būtu tāda normāla ģimenes dzīve, ja ne Vadika specialitāte. Atšķirībā no Alločkas, kura pabeidza kā ģeofiziķe, viņš bija jūras fiziķis. Un viss viņa darbs bija saistīts ar jūru, jau sākot no šīs pārbraukšanas uz Kaļiņingradu. Tur bija Zinātņu akadēmijas institūta filiāle, tieši Jūras fizikas, kurā viņš bija zinātniskais līdzstrādnieks. Bet viņš tur burtiski nesēdēja ne gadu, jo akadēmijas institūtam bija milzīga flote, tie bija pazīstami kuģi, peldošas laboratorijas: „Akadēmiķis Keldišs”, „Akadēmiķis Jofe”. Vēlāk ar „Jofi” es pati braucu uz Vāciju, kad šis kuģis nodarbojās ar to, ka veda automašīnas pārdošanai. Tā ka es arī to pamēģināju. No tā nenonēma aparatūru, tur bija kolosāls aprīkojums, uz klāja bija visādi jaudīgi aparāti, kuri vienkārši tika apvilkti ar brezentu. Bet tā to pašu vienkāršo publiku – biznesmeņus – no Rīgas veda līdz Lībekai un atpakaļ, pēc astoņām dienām tas peldēja atpakaļ. Es to zinu tāpēc, ka Valts pēc pirmās laulības beigām (ar Žannu) mācījās Holandē un uzaicināja mani ar Aivaru atbraukt pie viņa, jo viņš bija iemīlējies Holandē. Viņš arī tagad Holandi uzskata par savu mīļāko Rietumu valsti. Viņš dzīvoja Leidenē un mācījās Leidenes Universitātē. Tur bija kāda īpaša grupa, kas specializējās ekoloģijā.

Jūs bijāt Ašhabadā, atbraucāt uz Rīgu un no Rīgas stājāties universitātē Maskavā. Kā tas viss notika?

Man bija viegli iestāties, jo mani ar medaļu vienkārši pieņēma pēc pārrunām. Protams, es tur būtu ļoti laimīga, jo, neskatoties uz to, ka mēs šķīrāmies ar Viktoru. Šķiršanās, protams, bija liels zaudējums, jo pirmo nedēļu, nesaņēmusi vēstuli, es nepārtraukti raudāju, un Klāvas tante mani mierināja. Tā ka tas man tomēr bija zaudējums. Tad tā bija vēl vecā universitāte. Hercena ielu es pārzināju vislabāk, jo tur ir konservatorija, uz kurieni es sāku regulāri skriet. Tā kā mēs dzīvojām Puškina ielā, protams, pie Klāvas tantes, tad biju pašā Maskavas centrā. Blakus bija universitāte, blakus bija konservatorija, un es, tā teikt,

biju laimīga. Pirmatnējo vēsturi pasniedza profesors Kosvens⁵⁷; tas vispār bija kas arheoloģiski sens, tāds viņš bija pat priekš manis, šobrīd – jo vairāk. Man ir palikušas tikai viņa grāmatas, bet viņu klausīties, protams, bija ļoti interesanti. PSRS vēsturi tur lasīja profesors Bazilevičs, arī tāda slavenība.⁵⁸ Tagad ne-gribu atcerēties citus, jo man tas droši vien neizdosies. Ak, jā, Avdijevs⁵⁹ lasīja kaut ko no filosofiskiem kursiem par Senajiem Austrumiem. Lūk, visi, ko tikai varēja iedomāties, pie kā varētu mācīties vēsturnieks, tur bija. Tādēļ man tas septembris un oktobris bija viens vienīgs baudījums: dzīve Maskavā, iespēja iet uz koncertiem, jo bez stipendijas, ko tad saņēmām un diezgan pieklājīgu, es vēl saņēmu kādu naudu no mammas. Lūk, tāpēc es varēju gana brīvi organizēt savu brīvo laiku, un, protams, gāju uz koncertiem un biju laimīga. Līdz tam brīdim, kamēr man milicijā pēc dažām nakts pārbaudēm paziņoja: „Jums, mīļo meitenīt, jābrauc mājās, jo šeit mēs jūs nevaram pierakstīt.” Tad jau es raudāju cita iemesla dēļ milicijā. Kā tad tā, es taču mācos? Tas diemžēl uz mums neattiecas... Viss. Sarunas bija beigušās, tas tieši bija novembra svētku laiks, pēc kuriem es atgriezos Rīgā. Rīgā jau apmierinātais Viktors bija nokārtojis manu pārceļšanu uz universitāti. Aizgāju uz savu jauno kursu, tajā pašā Vēstures fakultātē; tas notika 1946. gada rudenī.

Pēc tam Jūs aizbraucāt uz Ļeņingradu.

Kad 1956. gadā⁶⁰ mēs pabeidzām universitāti, saņēmām sarkanos diplomus. Sākumā mums darbu piedāvāja, tā teikt, padomju vara – pavisam cits laiks – visiem vajadzēja saņemt norīkojumu darbā. Man piedāvāja aspirantūru etnogrāfijā. Par

57 Marks Kosvens (*Марк Осипович Косвен*, 1885–1967) – krievu padomju entnogrāfs.

58 Maskavas Valsts universitātē 1953. gadā tika izveidota pirmā PSRS vēstures katedra.

59 Vsevolods Avdijevs (*Всеволод Игоревич Авдиев*, 1899–1978) – padomju orientālists, eģiptologs.

60 Pārteikšanās, 1951. gadā.

etnogrāfiju man nebija priekšstata vairāk kā parastā kursa ietvaros, man pret to nebija ne simpātiju, ne, dabiski, zināšanu. Tāpēc es vienkārši teicu, ka nezinu, kur stāties aspirantūrā. Es to nepārzinu, nesaprotu, un skaidrs, ka mani tas neieinteresēs, tāpēc es atteicos no aspirantūras. Tad man piedāvāja būt par instruktori komjaunatnes CK. Ko nozīmē būt par instruktori? Saņēmu, neatceros, 89 rubļus; es aizgāju uz turieni un noskaidroju, ka viss darba saturs ir sēdēšana uz vietas bez absolūti kāda darba, arī bez jēgas. Domāju, piedāvās kaut ko radīt, sasniegt kādu rezultātu. Nekā tāda nebija, tur sēdēja vēl kādas četras piecas meičas, bet viņas bija absolūti apmierinātas ar šo savu stāvokli, viņas bezgalīgi pļāpāja, skraidīja savās darišanās un uz bufeti, un bija ļoti apmierinātas. Bet es esmu darbīgs cilvēks – tas man vienkārši nav pieņemami. Tāpēc domāju, ka man no turienes ir jāiet prom. Gribēju iet uz skolu, vienkārši uz skolu, būt par vēstures pasniedzēju skolā. Taču tas nenotika, jo skolā jau bija savi cilvēki. Tātad vajadzēja kādu esošo pasniedzēju „novākt”; tas, protams, atkrita. Tā es nokļuvu tādā muļķīgā situācijā.

Tad mani, par laimi, aizsūtīja komandējumā. Uz kurienu? Uz Balviem. Un kas par komandējumu? Pavisam idiotiska veida, kādi tad komandējumi varēja būt no tādas iestādes kā komjaunatnes CK. Turklāt komandējums bija no partijas CK, vadītājs bija kāds partijas ierēdnis. Tātad viņa grupā bija trīs četri cilvēki; mums bija jābrauc uz Balvu rajona kolhoziem interesēties par to, kā viņiem nostādīts partijas un komjaunatnes darbs. Man, protams, saskaņā ar rangu bija jānodarbojas ar komjaunatnes organizācijām. Un, absolūti nezinot, es nekad dzīvē nebiju nodarbojusies ne ar kādu sabiedrisko darbu, es sēdēju sapulcēs un viss man bija „pie kājas”, nemaz neinteresēja. Grupas vadītājs ļoti jauki pret mani izturējās, bet kaut ko skaidri pateikt, kas man jādara, viņš nevarēja. Viņš teica: atrodi komjaunatnes organizācijas sekretāru tādā kolhozā un tādā kolhozā, bet attālums starp tiem bija 12, 15 kilometri, dažādi

attālumi. Lūk, un tur attiecīgi palūdziet protokolus, noskaidrojiet, kad un kā pie viņiem notiek sapulces. Ar šādu bagāžu es arī devos, turklāt pa ceļam, kurp brauca šis priekšnieks, proti, līdz pirmajam kolhozam mani aizveda. Bet pēc tam es gāju kājām. Atceros, ka atpakaļ uz Balviem arī gāju kājām. Man vajadzēja noiет kādus 24 kilometrus. Atceros, kā knapi knapi aizgāju; es, protams, biju jauna: man bija 22 gadi, veselīga meiča, tā ka nekas, gāju un nekritu, bet nomocīta biju briesmīgi.

Atceros, ka pati biju tādā nejdzīgā stāvoklī, un kā es saceriecu to nabaga meiteni, kura bija komjaunatnes organizācijas sekretāre jau pirmajā kolhozā. Vairs neatceros, kurā, jo tad, kad turp aizgāju un pajautāju, kurš ir komjaunatnes organizācijas sekretārs, nu, protams, visa saruna notika latviski, jo tie bija pamatā..., kaut nē, Latgalē bija daudz krievu, tā ka dažādi runājām. Man pateica, ka viņai jābūt linu novākšanā, tātad – ejiet turp – man parādīja ceļu, kur viņa varētu būt. Es gāju uz turieni pa kādiem ceļiem, pa ceļam jautādama, kur tie lini varētu būt. Man parādīja, es aizgāju; tā bija tāda karsta rudens diena, kad patiešām bija tāds zelta rudens – dienā karsti, bet naktī salīgi, vienmēr cēlās tāda migla. Kad es aizgāju, viņa gulēja „nāves miegā” uz kādas ķīpas, jo viņa taču sāka strādāt ap sešiem no rīta, bet ap to laiku, divpadsmitiem dienā, viņai, dabiski, bija jāpaguļ. Lūk, es apsēdos blakus, pagaidīju kādu laiku, kamēr viņa gulēja, tad sāku domāt, cik var gaidīt, man taču jāiet atpakaļ, un es viņai pieskāros. Viņa šausmīgi nobijās, un tad vēl es pateicu, ka esmu atbraukusi no Rīgas. Viņiem kaut kādas komisijas atbraukšana no Rīgas bija kaut kas neiedomājami briesmīgs, un nebija skaidrs, ko no mums var sagaidīt un tā tālāk. Es to nabaga meiteni kaut kā nomierināju, teicu, nu, sacerēsīm kaut ko un uzrakstīsīm, kā un ko jūs darāt. Mēs sacerējām kaut kādas blēņas, un es čāpoju atpakaļ.

Tā tur šajos ceļojumos pagāja trīs vai četras dienas. Atceros vienu no šīm dienām, nekad neaizmirsīšu, jo tā man bija

pilnīga kauna diena, kad mūsu priekšnieks aizveda mūs vai nu uz sviesta fabriku, vai piena fabriku, vispār turp, kur pārstrādāja pienu. Bet viņš laikam bija cilvēks, kurš šajos komandējumos bija jau gana guvis pieredzi un zināja, kas jādara. Lūk, veikt šos muļķīgos pierakstus. Vēl viņš zināja, ka šajā sviesta fabrikā ražo saldo krējumu. Tāpēc viņš mūs aizveda uz cehu un teica: dodiet mums krūzītes. Tad es paskatījos uz viņu ar tādām striktām acīm, un viņš teica: „Nekas, nekas, Oksana Timofejevna, ņemiet, pamēģiniet, ļoti garšīgs!” Es burtiski ar grūtībām noriju. Kāpēc es saku, ka diena bija kaunpilna? Jo man tas bija neiedomājams, šausmīgs notikums; labāk desmit reizes iet uz tiem kolhoziem. Lūk, noriju to pašu saldo krējumu, un, par laimi, viss ar to arī beidzās. Mēs jau vakarā, tajā pašā vai nākamajā, braucām uz Rīgu. Kad es pārbraucu un mājās asarām acīs pateicu, ka man tur nav, ko darīt, un viss; tad atnāk laimīgs Viktors un saka: „Zini, mums piedāvā braukt uz Ļeņingradu, uz sabiedrisko zinātņu pasniedzēju kursiem.” Ja tu spēj tikt galā ar tiem, bet es biju nostrādājusi mēnesi savā CK, tad mēs tūlīt piekritām šim braucienam. No universitātes tur bija pārstāvētas trīs specialitātes, tas ir, ņēma politekonomus, ņēma vēsturniekus, Viktors virzījās kā vēsturnieks, turklāt kā partijas vēsturnieks. Bet es izvēlējos filosofiju. Un tikai tādēļ, lai aizietu no tā..., kas arī tika izdarīts.

Nu, tā ir brīnišķa izvēle.

Jā. Tā bija vienīgā saprātīgā rīcība, tāda apzināta rīcība, ko es par visiem šiem gadiem esmu izdarījusi. Turklāt šajā gadījumā tā bija apzināta izvēle, jo tā nebija ne politekonomija, ne partijas vēsture. Man pat nebija īpašas izvēles, pie tā vienkārši bija jāapstājas. Un mēs devāmies uz Ļeņingradu.

Ar motociklu...

Nē, uz Ļeņingradu mēs devāmies ar vilcienu, kā klājas kārtīgiem ļaudīm. Aizbraucām normāli, ieguvām brīnišķīgu kopmītņi, kas bija paredzēta ārzemju studentiem. Mūs

uztvēra, tā būtu rakstījis Fazils Iskanders⁶¹, pēc tā panta kā ārzemju studentus. Ja nedaudz atceraties Pēterburgu, iedomājieties, kur stāv *Aurora*, jā, tilts gar *Auroru* ved uz Petrogradas pusi, un uzreiz labajā pusē sākas iela, neatceros, kā to dēvēja, iespējams – Petrogradas prospekts. Fakts ir tas, ka bijām pašā šīs ielas sākumā, tieši redzami no Lielās Ņevas. Mēs gājām pār Mazo Ņevku, ēka, kur atradās mūsu kopmītnes, piederēja pie vecām Pēterburgas celtnēm. Tā ka var teikt, ka mēs atkal dzīvojam pašā centrā, blakus Ņevai, Ņevkai.

Ejot tieši pretī pār šo tiltiņu, labajā pusē blakus divām apzeltītām lauvām bija vai nu Krievu vai Pasaulē literatūras institūts, tagad precīzi neatceros. Bet uz universitāti mēs gājām, iziedami uz krastmalu, un tad gājām tieši uz universitātes ēku. Tas ir slavenais Divpadsmit kolēģiju koridors, ko uzcēla Pēteris I, tur mums bija auditorijas.⁶² Tās mainījās, tāpēc mēs bijām dažādās ēkās. Bet es atceros, ka tieši no Divpadsmit kolēģiju koridora bija ieeja vienā no mūsu auditorijām. Lūk, lai izietu pie universitātes ēkas, mēs gājām gar Pētera I Kunstkameru, bet starp Kunstkameru un universitāti ir neliela ieliņa, tur labajā pusē bija universitātes ēdnīca, kurp mēs regulāri gājām, protams, katru dienu pēc lekcijām, pusdienot. Tā ka dzīve pagāja burtiski dažu soļu attālumā no visām labākām vietām, jo bez universitātes mēs, dabiski, visu laiku skraidījām pa muzejiem. Nu, Ermitāža tieši pretī pāri Ņevai, vajadzēja tik pāriet, tiesa, ne pa pirmo tiltu, bet pa nākamo – Dvorcovij – tas veda uz Ermitāžu, bet aiz Ermitāžas, tas ir, aiz Ziemas pils ir Pils laukums. Un visas ēkas ir balti dzeltenas – *над желтизной правительственных зданий*, virs valdības ēku dzeltenīguma, raksta Mandelštams. Mēs gājām caur Galvenā štāba arku, un

61 Fazils Iskanders (*Фазиль Абдулович Искандер*, 1929) – abhāzu izcelsmes padomju, krievu rakstnieks un dzejnieks.

62 Pēteris jeb Pjotrs I (1672–1725) – pēdējais Romanovu dzimtas Krievzemes cars un pirmais Krievijas imperators (1721).

labajā pusē bija telefonu sarunu centrāle, kurp es piestaigāju tikpat regulāri kā uz ēdnīcu. Katrā ziņā bija jārunā ar mammu, bet Viktoram bija jārunā ar savu mammu, tā ka tur mēs bijām regulāri viesi. Protams, šis centrs ar vienu pusi bija pret Ģenerālštāba arku, bet ar otru – uz Ņevas prospektu. Ņevas prospektu mēs izpētījām no viena gala līdz otram – no Admiralitātes līdz Smoļņijam otrā Ņevas prospekta galā. Tā ka tas bija ļoti laimīgs gads. Tur bija labs filosofijas vēsturnieks, kurš mani kopumā kaut kādā ziņā uz to noskaņoja.

Es taču pazinu arī tās vietas, jo no turienes pie mums ieradās Širokovs. Širokovu izsūtīja pēc žurnālu *Zvezda* un *Leņingrad* izformēšanas. Tāpēc es viņu nedaudz pazinu, zināju šo situāciju. Tā kā fakultātes un universitātes bibliotēka bija mūsu rīcībā, mēs izgājām ap 8:30, mums sākums bija 8:30, bet atgriezāmies ap sešiem vakarā, ja negājām uz teātri vai koncertu. Tā ka tas bija brīnišķīgs laiks. Uz Jauno gadu braucām uz Rīgu, tad atkal atpakaļ līdz beigām, līdz vasarai, dzīvojām tur. 1952. gadā, kad mēs atgriezāmies, bija pirmā, jau gaidāmā, aukstā ūdens šalts uz manas galvas no universitātes priekšniecības.

Es pat nesaku, ka Viktors bija, salīdzinājumā ar mani, desmitreiz gudrāks un vienkārši kā vēsturnieks bija stiprāks: vairāk zināja, vairāk interesējās, interesējās par politiku. Tas ir ļoti svarīgi šajā specialitātē. Bet es vairāk interesējos par literatūru un visu, ko var šajā sakarā iedomāties. Katrā ziņā mūsu strīdi, kad tie bija, bija saistībā ar politiku: par notikumiem Dienvidamerikā, Kubā, dies' zin kur. Mēs taču tad visi bijām nodarbināti ar to, kas notiek ar Fidelu Kastro⁶³, un tā tālāk – tā bija galvenā sarunu tēma. Mans stāvoklis universitātē, neskatoties uz to, ka biju teicamniece, – visi zināja, ka esmu gudra meiča, – neskatoties uz to, es biju ļoti nesabiedriskā, es pilnīgi ar to, kas saucās komjaunatnes organizācijas darbs vai kādi citi sabiedriskie darbi, biju... nu, tas man, kaut kur gāja garām. Viktors

63 Fidel Kastro (1926) – Kubas komunistis, politiķis, valstsvīrs.

ne tikai atsaucās uz to, ko viņam uzticēja, viņš vienu laiku bija fakultātes komjaunatnes organizācijas sekretārs, un vadīja, es atceros, komjaunatnes sapulces. Turklāt vienreiz, atceros, arī viņam uz pirksta bija laulības gredzens; kad mēs apprecējāmies, mums šos gredzenus uzdāvināja mani vecāki, viņam tika mātes gredzens. Man tika vienkārši nopirkts gredzens, turklāt, tā kā man bija ļoti tievi pirksti, man no tā daļu vajadzēja izgriezt un tad veidoja savienojumu. Tātad šie gredzeni. Un viņš vada sapulci, un ir redzams, ka viņam uz pirksta ir gredzens. Pie mums atnāca Pugo, viņš bija partijas organizācijas sekretārs, un teica: nu, jūsu darba līmeni es redzu pēc tā, kāds jums vadītājs, kurš spīguļojas ar laulību gredzenu.⁶⁴

Tā bija vienīgā reize, kad Viktors sevi itin kā nolika zem sitiena. Bet es to darīju nepārtraukti, jo nepildīju nekādus tur sabiedriskos pienākumus. Vienmēr biju tāds iemiesojums, itin kā laba studente, bet neko negrib darīt. Tad, kad mēs atgriezāmies, rektors bija Jurgens⁶⁵. Bet Jurgens bija bijušais VDK darbinieks, un vispār cilvēks, kas spicēja ausis uz tādām personām kā es. Viņš vienkārši jūta, ka tur ir kaut kas nepiederīgs. Un viņam vajadzēja mūs, atkal pēc padomju likumiem, paldies Dievam, iekārtot darbā. Viktoru uzreiz ņēma Partijas vēstures katedrā, bez kādām runām. Bet kur lai liek mani? Mani viņš – domāja, domāja – vispār negribēja ņemt universitātē, grasījās aizsūtīt uz Daugavpili. Tomēr mums bija pamats protestēt, jo esam vīrs un sieva, un, ja viņu paņēma, arī mani ir jāņem. Lūk, viņš prātoja, prātoja un galu galā no viņa nāca lēmums – mums bija docenta pusslodze Filosofijas katedrā. Uz docenta pusslodzes vietu mani nosacīti pieņēma, vienkārši es dabūju darbu. Bet tad, kad sāku strādāt, te savu lomu nospēlēja manas zināšanas, intereses un tas, ka studentiem patika, kā es lasīju lekcijas. Mani nosūtīja un fizmatiem, filoloģijas, ekonomikas,

64 Kārlis Pugo – padomju latviešu funkcionārs.

65 Jānis Jurgens (1900–1983) – padomju latviešu funkcionārs, politekonoms.

tas ir, visās fakultātēs es biju vēlāma un interesanta lektore. Tāpēc nebija nekāda pamata mani no turienes aizvākt, kaut arī kadru daļas vadītājs bija Kruzkovs – tāds ļoti raksturīgs tips, protams, arī tās nodaļas darbinieks, kā tas pienācās kadru daļā, un viņš saspicēja ausis manā virzienā. Bija skaidrs, ka es viņam ļoti nepatīku. Bet nekā – bija labas atsauksmes, turklāt paldies toreizējam fakultātes dekānam. Kad vajadzēja iegūt iespaidus, kā pret mani attiecas studenti, no fakultāšu dekāniem vienmēr visas atsauksmes bija teicamas. Tāpēc man ļoti paveicās gan ar manu raksturu, gan ar to, ko zināju un ko pratu, citēju un tā tālāk. Tiesa, vēlāk, kad universitātē tika uzņemti filosofi 1966. gadā, bet es viņiem sāku lasīt 1968. gadā, tad man vajadzēja pa īstam gatavoties, jo ar filosofijas vēsturi es sāku nodarboties pirmoreiz. Lekcijas tiem vienkāršajiem studentiem man nekad nesagādāja rūpes. Tāpēc arī dzīvoju tādu ļoti brīvu dzīvesveidu: lasīju, lasīšana bija mans galvenais darbs, galvenā nodarbe, un risināju politiskas sarunas ar Viktoru. Tas viss bija ļoti amizanti.

* * *

*Oksana Timofejevna, varbūt Jūs varētu kaut ko pateikt par aspirantūru. Kā tagad modīgi saka: Jūsu doktortēvs bija Čaniševs.*⁶⁶

Jā, jā. Ļoti simpātisks cilvēks, ļoti zinošs cilvēks, kaut, tiesa, ne manā jomā. Viņš vienkārši bija profesors un tad vēl nebija doktors, viņš bija zinātņu kandidāts, bet vienalga – no Maskavas. Tāpēc pie mums tika uzskatīts par derīgu kā vadītājs, taču diemžēl... Jā, es viņam pajautāju, kas man būs jādara. Viņš teica: „Vispirms mēģiniet iezīmēt kādu kopējo priekšstatu, kā iedomājaties savu pētījumu.” Es biju izvēlējusies

66 Arsēnijs Čaniševs (*Арсений Николаевич Чаньшев, 1926–2005*) – krievu padomju filosofijas vēsturnieks, dzejnieks, publicists.

neoprotentismu – Tillihu un pirmām kārtām jau Bartu, Karlu Bartu.⁶⁷ Nekā tā tolaik, protams, krieviski nebija, pat ne tuvu. Un viņš man teica: ejiet uz bibliotēku, meklējiet; tārad viņš man norādīja ceļu, un bibliotēku viņš man norādīja, palīdz Dievam, ne Ļeņina bibliotēku, bet *Inionu*⁶⁸. Un tur tad arī iesēdos uz gadu; pat tad, kad man bija jāaizbrauc, es vienalga atgriezos turp, kaut arī man bija tālu jābrauc, jo mani radinieki – lūk, Klāvas tante – mani izmitināja Maskavas centrā. Kad eju garām (sen neesmu bijusi Maskavā, jau kādus gadus desmit), ieskatos un uzreiz jūtu tā dzīvokļa smaržu, atceros. Viņus no turienes pārvietoja uz jaunceltnēm Ļeņina prospektā. Vajadzēja, protams, braukt ar metro, tad vēl gabaliņu iet kājām vai arī nobraukt dažas pieturas ar autobusu. Tā ka es regulāri veicu savu ceļu pie viņiem un pēc tam braucu uz savu bibliotēku. Un tad es tiešām, meklējama tur, kam pieķerties, arī sēdēju.

Čaniševs man vairāk neko nevarēja dot; viņš vienkārši nezināja. Viņš man deva vispārējus norādījumus, ar ko nodarboties un kā tas ir jādara, un saka: „Tagad no jums vajadzēs pirmo publikāciju: izvēlieties kaut ko tādu no savas tēmas, par ko varat uzrakstīt rakstu.” Es tad to, ko viņš sacīja, visu praktiski izpildīju. Pasūtīnāju visu Tilliha darbus, kas tur bija, no Barta darbiem nebija nekā, ja neskaita „Vēstuli romiešiem”, protams, vāciski. Tā ka angļiski un vāciski. Lasīt varu, arī tagad varu lasīt gan vāciski, gan angļiski, kaut skolā mācījos tikai vācu valodu un pēc tam universitātē. Taču, lai runātu, man vienmēr nav bijis vides, tāpēc praktiski nevaru savienot divus vārdus. Un arī klausoties uztveru ļoti slikti, dažreiz cenšos klausīties radio vai teļļuku, kad runā angļiski vai vāciski, bet diemžēl runāšanas ziņā man valodas ir palikušas slēgtas. Toties lasīt iemanījos

67 Pauls Tillihs (1886–1965) – vācu (vēlāk amerikāņu) protestantisma teologs, reliģisks filozofs. Karls Barts (1886–1968) – Šveices teologs, evaņģēliskās teoloģijas pārstāvis.

68 *Инион – Институт научной информации по общественным наукам* (Sabiedrisko zinātņu zinātniskās informācijas institūts).

ļoti ātri; man ir kaudzēm materiālu, kas palikuši pārrakstīti, uzrakstīti. Pavisam drīz izvēlējos tēmu, tēmu par Paula Tilliha filosofiskajiem ieskatiem un viņa kulturoloģiju. Tad viņš bija modē, Rietumos, tas ir, pati persona bija modē.

Jūs lasījāt Tilliha darbus. Jūs kādreiz stāstījāt, ka Jūsu mamma aizbrauca uz Kanādu...

Lūk, lūk. Tagad par to, kā manas mācības pārtrauca ģimenes lietas. Vispirms 1961. gadā, jā, 1961. gadā mēs šķīrāmies ar Viktoru. Turklāt tā nebija šķiršanās viņa darba vietas maiņas dēļ, viņu iecēla par tehnikuma direktoru Industriālajā tehnikumā, kurš arī tagad atrodas turpat pretī Nacionālajam teātrim pa kreisi. Šo ēku jau cēla viņš, jo sākumā šis tehnikums bija, zini, uz tās ielas – Sverdlova, un pirms tās ir kāda ieliņa, tāda neliela, tur tas tehnikums bija izmitināts vispār tādā nepievilcīgā ēkā, kas nebija piemērota mācību iestādei. Tiklīdz Viktors pie tā ķērās, un viņš tiešām bija lietišķs un gudrs cilvēks, viņš organizēja, izveidoja ap sevi tādu darbaspējīgu kolektīvu, ar kuru viņš daudz ko panāca. Viņi izcīnīja jaunas tehnikuma ēkas celtniecības atļauju, tātad ar atjaunotām programmām un tā tālāk. Viņš domāja tiešām kā mācību iestādes direktors.

Tā kā tas bija saistīts ar kaut kādu pilnīgu atrautību no pierastajām lietām un sarunām, Viktors bija pilnīgi tajā iegrimis; viņam arī tur izveidojās, zini, tāda kompānija, to jau var nosaukt vārdā „kompānija”, kurā iedzēra; turklāt viņi vakarā sāka savas sanāksmes, un kaut kad ap diviem naktī tās līgani pārvērtās par nepārtrauktu dzeršanu jau ar pasniedzējiem un pasniedzējām. Viktors pilnībā tajā iegrīma. Sākumā kaut kā skatījos uz to no malas, bet tas notika vairāku gadu gaitā: trīs četru gadu laikā. Tomēr pēc tam, kad šīs „nakts sanāksmes” kļuva regulāras, tad viņš sāka nākt, bet dažreiz viņu burtiski atnesa, jo viņš bija – citi bija tādi raženi onkulīši –, bet viņam nebija stipras miesasbūves, viņš bija garš un kalsns, un uz viņu tas iedarbojās daudz stiprāk – alkohols. Dažreiz viņš bija tādā

pusnemaņas stāvoklī. Kādu laiku to pacietu, paraudāju, pār-dzīvoju, bet tad tieši sākās vasara, atvaļinājumu laiks. Un es viņam pateicu: Vitja, es piedāvāju šajā laikā padzīvot atsevišķi; paskatīsimies, kā tas būs.

Pie manis taču vienmēr nāca studenti un studentes. Viena no šīm studentēm – Līda Ždanova – kā izrādījās, iemīlējās Viktorā un ļoti uzstājīgi pauda savas jūtas un savu ieinteresētību. Bet viņa bija mana studente un nāca pie manis, tā ka viss notika ar manu starpniecību. Vārdu sakot, tad es ieraudzīju, ka tas noved pie tā, ka Viktors atbild uz viņas interesi. Tad arī pateicu: padzīvosim atsevišķi, jo es negribēju tādā veidā turēt pie sevis vīru. Viņš piekrita, vispirms kaut kur noīrēja dzīvokli, bet pēc tam vienkārši pārbrauca dzīvot pie viņas. Viņa šķīrās ar vīru, starp citu, drausmīgu dzērāju, jūrnieku. Viņa sākumā dzīvoja ar māti un tēvu (pēc tam tēvs, šķiet, nomira) tieši blakus universitātei. Universitāte ir Raiņa bulvārī 19, bet viņiem – Raiņa bulvāris 17, pirms šīs mājas. Tā ka, kad gāju garām, tad es pastāvīgi ar Viktoru tikos. Tikāmies mēs, protams, ļoti draudzīgi un maigi. Atceros, ka reiz, kad Rima Kalniņa ieraudzīja, kā mēs skrienam viens otram pretī un pa pusei apkampjamies, teica: „Nu, nevar pateikt, ka esat izšķīrušies.” Es teicu: bet kā, mēs taču tik daudz gadus esam nodzīvojuši kopā, un mums tiešām bija ļoti daudz kopēja, ieskaitot to, ko jau teicu, ka viņš mani izglītoja par tādu, kāda es kļuva.

Es atbraucu, ziniet, tāda meitenīte ar bizītēm no Ašhabadas, pilnīgi tāds bērns; man taču klasē sēdēja vietējās meitenes ar tādām neiedomājamām frizūrām, un es starp viņām biju tāds zvirbulis, pavisam dīvains. Viktors bija no vietējiem krieviem; viņi bija liela grupa, un kara laikā viņi Viktora vadībā organizēja tā saukto Jauno komunāru organizāciju. Par viņiem rakstīja visas avīzes⁶⁹, viņi bija vienīgā, diemžēl – krievu, saprotat, grupa,

69 Sk., piem.: Kļava L., Vestermans M. Mazie varoņi // *Bērniņa*. 1953. 01. 09. 24.–26. lpp.

kura kaut kā sevi izpauđa antifašistiskā kustībā. Ko viņi darīja? Ar viņiem bija, varbūt jums zināmā, Psihiatriskās slimnīcas direktore un galvenā ārste – Sočņeva. Jā, jā. Lūk, Zuzanniņa, viņa bija atbraukusi no Baltkrievijas kaut kad 1943. gadā, viņas vīrs, Marģers Sočņevs, bija Viktora paziņa.⁷⁰

Mēs visi braucām uz Maskavu: visa puisi grupa, izņemot Viktoru. Ak, nē, Viktors arī brauca, bet neizturēja konkursu Vēstures fakultātē, tāpēc uzreiz atgriezās. Bet viņi tika Fizikas fakultātē. Gariks Potapovs, Žeņa Petrovs. Pagaidiet, labajai rokai viņam četri pirksti bija nogriezti – viņš pats to sev sarīkoja vēl dzīves sākumā Rīgā, lai viņu nepaņemtu armijā: ne vienā, ne otrā. Lūk, kad es ar viņu iepazinos, viņam bija tāda roka. Taču viņi visi bija ļoti talantīgi puisi, ļoti labi matemātiķi, fiziķi. Viņi ļoti izcēlās uz kopējā fona. Šie vietējie puisi bija neparasti stipri. Mēs ar Viktoru bijām paralēlklasēs. Tā kā mums bija kopēji vakari, es nonācu šo puisi kompānijā. Bet Viktoram ar visiem puisiem no manas klases bija draudzīgas attiecības. Un tad viņš sāka mani aplidot.

Kaut kad 1946. gada beigās arī notika tāda liriska iepazīšanās, jo izrādījās, ka viņš ir dzejnieks – viņš man atsūtīja... Atceros, bija tāds vakars, vēlīns zvans, un atnāk Žeņka Potapovs no tās pašas kompānijas un saka: nē, es iekšā neiešu, man tikai ir uzdevums no Viktora – viņš lūdza tev šo nodot, un dod man burtnīciņu, tādu sarullētu. Es saku: kāpēc viņš pats neatnāca? Nu, ko es tev varu pateikt, viņš lūdza šo nodot tev. Labi, paldies, uz redzēšanos. Tā viņš arī aizgāja, bet es iznācu un atveru to burtnīciņu, bet tur pirmajā lappusē rakstīts: „Veltu to Tev un mēnesgaismai.” Un tur sākas poēma. Protams, man tā ir saglabājusies, tāpat kā ir saglabājušies visi viņa rakstītie dzejoļi. Lūk, tā bija galvenā savienošā saite, kura pēc tam netika pārrauta. Tāpēc tad, kad mēs izšķīrāmies, tas viss palika

70 Zuzanna Sočņeva (1925) – Latvijas psihiatre, Marģers Sočņevs (1925) – padomju Latvijas filosofs.

ar mums, neatkarīgi no tā, ka viņam bija Līda Ždanova. Bet es, tiesa, tad nevienu negribēju izvēlieties no šiem puisiem, kuri visi bija mani seni paziņas.

Un te pēkšņi pie manis sāka nākt Aivars, kurš bija mans students no fizmatiem gadus trīs četrus iepriekš. Tā kā arī tie puisi nāca pie manis ar kādiem jautājumiem, es viņiem stāstīju, tādēļ viņam bija pamats atcerēties šīs atnākšanas. Nu, labi, atnāk, atnāk. Šādas vizītes sāka palikt gana biežas, es tiešām tolaik biju viena un vispār ļoti satraukta, ko viegli paredzēt. Kāda gada laikā mēs satuvinājāmies, sadraudzējāmies. Un nākamajā vasarā viņš piedāvāja – tad modē bija auto stopēšana – aizbraukt uz otru krastmalu ar autostopu, uz Saulkrastu pusi. Mēs pa daļai gājām kājām, pa daļai braucām; vispār tā bija mana pirmā atraušanās no visas iepriekšējās dzīves. Lūk, tad man bija 32 vai 33 gadi. Tas bija 1963. gads, un tas viss turpinājās un pastiprinājās 1964. gadā; šīs attiecības pastiprinājās, un visbeidzot 1965. gadā kļuva skaidrs, ka man piedzims Valts. Te bija ļoti smieklīgi apstākļi. Pirmkārt, to, ka esmu stāvoklī, ne ar vārdu nepateicu Aivaram, bet piezvanīju Viktoram un pateicu viņam. Es viņam teicu: ņem vērā, ka mums tagad nāksies oficiāli šķirties. Kas par lietu? Es saku: man būs bērns. Viņš to uztvēra kaut kā ļoti dīvaini un teica: nu, pierakstīsim viņu uz mana vārda. Viņš padomāja par to, kā es viņu pierēģistrēšu. Lai viņš, protams, ir Andrejevs. Es saku: nē, kāpēc, ja vajag, es varu arī savā meitas uzvārdā pierēģistrēt. Otrkārt, es vēl nezinu, nevaru izlemt par jaunu laulību; nu, katrā gadījumā paskatīsimies. Es vienkārši gribēju tevi brīdināt. Tas bija 1965. gada janvārī, kad es viņam pateicu. Pēc tam pateicu Aivaram. Viņš teica: brīnišķīgi, ejam, jūs ar Viktoru šķīraties, bet mēs sarakstāmies. Un tad man sākās šis process. Es nekādi nevarēju izlemt par šķiršanos. Aivaram sākās kaut kādas nepatikšanas. Viņš vispār dzīvoja mūsu mājās; viņu izvirzīja kaut kādai prēmijai, bet izrādījās, ka viņš ir „morāli nenoturīgs”. Jā, vispār tāda mulķīga, nogurdinoša lieta.

Lieta beidzās ar to, ka jūnijā mēs tomēr izšķīrāmies oficiāli; pēc mēneša, bija jāgaida mēnesis, jūlijā tika noslēgta jaunā laulība, – 1965. gada 22. jūlijā, bet pēc divām nedēļām piedzima Valts. Paldies Dievam, tas bija 14. augustā, jau pilntiesīgi nesot uzvārdu Vilmītis. Aivars ar viņu kopš dzimšanas brīža runāja tikai latviski, bet ar mani, protams, Valts runāja tikai krieviski. Tāpēc viņš ir tāds dabīgi bilingvāls bez kādam valodas problēmām, jo šajā vecumā tas nav nekādā ziņā apgrūtināsi.

* * *

Oksana Timofejevna, vēlreiz pieskarsimies Jūsu disertācijai. Jūsu vadītājs bija Čaniševs, taču viņš tomēr bija nomināls vadītājs.

Ziniet, viņš, protams, bija nomināls vadītājs. Taču man saglabājušās labas jūtas, cieņpilnas jūtas pret viņu, jo viņš kopumā pārzināja filosofijas vēsturi, protams, nav runa par kādām atsevišķām skolām. Katrā ziņā to, ar ko nodarbojos es, viņš, protams, nepārzināja, viņš zināja, ka pastāv Karls Barts un Pauls Tillihs, taču viņu darbus nebija lasījis. Tāpēc tad, kad jau rakstīju disertāciju, biju dabūjusi viņu darbus; tie bija vai nu vācu oriģinālā vai angļiski, tad iemanījos lasīt. Braucu uz Maskavu uz mēnesi, mums deva komandējumu, un es sēdēju *Inionā* no rīta līdz vakaram. Es to visu labi apguvu un brīvi orientējos šajā materiālā. Tillihs bija atkārtotājs un komentētājs. Bet Barts patiesi bija ļoti dziļš, viņš bija teologs. Savukārt Tillihs bija tāds kulturologs, kuru, jāteic, ļoti mīlēja Rietumu prese. Viņš visur tika plaši citēts tieši kā speciālists, kurš sabiedrībai dara zināmus procesus, ļauj tai iegūt zināšanas par procesiem, kuri tolaik notiek teoloģijā, filosofiskajā teoloģijā. Lūk, es tur ieraudzīju tieši filosofiju. Pašu disertāciju veltīju Paula Tilliha filosofiskajiem uzskatiem. Tagad precīzi nepateikšu, kā skanēja šis formulējums. Tā ka es „izķēru” filosofiju, jo galu galā es taču nenodarbojos ar teoloģiju, es rakstīju par filosofiskajām idejām.

Šajā sakarībā Jums bija piedzīvojums, kuru īsti pat nevar saukt par piedzīvojumu. Jums mamma no Kanādas atveda...

Mamma atveda man visu, ko viņa un radi – māsiņa Saša, ar kuru laiku pa laikam sazvanāties (man ir divas māsiņas – Saša un Mira; ar Sašu man bija tādas gana draudzīgas attiecības, pa telefonu, protams); un viņas man tur meklēja Tilliha un Barta darbus savos veikalos Toronto, kur viņas dzīvoja. Mamma atveda divus tādus grāmatu saiņus, kurus muitā, protams, uzreiz atklāja. Bet viņa jau arī neslēpa, tie bija koferī. Viņa centās naivi ievest „Doktoru Živago”, kas tikko bija iznācis krievu valodā ārzemēs, bet pie mums tas vēl nebija izdots. Viņa to vienkārši ielika somiņā, pa ceļam lidmašīnā lasīja un domāja, ka somiņu nepārbaudīs. Viņai nebija personiskās apskates, bet, kad atrada tās grāmatiņas, viņai palūdza somiņu, un somiņā atrada „Doktoru Živago”. Teica, ka visas grāmatiņas atstāj sev caurskatīšanai; tas nenozīmē, ka tās konfiscē – ja nekas nosodāms tur neatradīsies, tad viņi atdošot. Bet viņu aizturēja, tas ir, viņa nāca ārā kā pēdējā no visiem pasažieriem. Sēdēju un gaidīju viņu uzgaidāmajā telpā milzu gaidās un trauksmē, jo visi jau bija iznākuši, bet viņas nav. Beidzot viņa satraukta pabāž galvu un saka: „Oksaniņ, nāc šurp; te jātiek skaidrībā uz vietas.” Es gāju uz turieni. Viņi man, tur kaut kādi divi kungi civilā, saka: lūk, mēs šīs grāmatiņas, visas, esam spiesti atstāt pie sevis, bet tas nenozīmē, ka mēs tās konfiscējam. Aptuveni pēc mēneša jūs varat atbraukt no Rīgas, un pēc šīs caurskatīšanas, ja mums tur nebūs nekā būtiska, jūs tās dabūsiet. Un, ziniet, es vienkārši neaizbraucu.

Tas ir saprotams.

Es nobijos. Kāda velna pēc? Vai nu viņi tur kaut ko sadomās vai nesadomās, bet es kaut kā... Bailes no „orgāniem” vispār bija tik spēcīgas, ka uzskatīju par labāku to nedarīt. Sāku bibliotēkā atkal meklēt šīs grāmatiņas. Kaut arī viņiem teicu: es pazīstu šīs grāmatiņas no bibliotēkām, kuras ir pie mums

Maskavā, *Inionā*. Es tur sēdēju un lasīju, nu, Rīgā nekas nebija pieejams. Teicu: vienkārši gribēju tās savās mājās, ērtībai. Jā, jā, mēs visu saprotam, jums visu atdos pēc caurskatīšanas. Ar to saruna beidzās, bet es pēc tām neizbraucu.

Kā noritēja aizstāvēšanās?

Aizstāvēšanās. Tūlīt pateikšu. Pirmām kārtām man bija ļoti grūti atrast oponentu, galveno oponentu. Otrs oponents bija no virsniekiem. Mums te bija virsnieku klubs, kura paspārnē bija skola. Es pie viņiem uzstājos, pat divus vai trīs gadus viņi mani aicināja lasīt lekcijas par filosofijas vēsturi. Tā ka viņi mani pazina kā vecu suni, un arī es ar viņiem sazinājos brīvi. Otrais oponents varēja būt zinātņu kandidāts, bet pirmajam obligāti bija jābūt doktoram un profesoram. Bet tāda Rīgā vienkārši nebija; kur nu vēl filosofijas vēsturē un ar to saistītajā teoloģijas jomā.

Viņam bija tāds savdabīgs vārds – Svetozars Aleksandrovičs Efirovs.⁷¹ Nepietiek ar to, ka Svetozars, viņš vēl ir arī Efirovs! Viņš tiešām bija tāds visnotaļ ēterisks, ļoti simpātisks un lab-sirdīgs onkulītis vidējos gados. Nu, nedaudz vecāks par mani. Man jau praktiski bija 40, 41, viņš varbūt bija nedaudz vecāks, par pāris gadiem. Viņš bija no visas sirds gatavs braukt, bet viņš bija ļoti neorganizēts cilvēks. To, ka viņš to atbrauks, viņš apliecināja bezmaz ar zvērestu. Pirmkārt, viņš apsolīja pirmo oponentu un, otrkārt, atbraukt pats. Ne vienu, ne otru viņš divu gadu laikā nespēja izdarīt.

Disertāciju nodevu, kā pienācās, 1968. gadā. 1965. gadā pabeidzu aspirantūru. Nodevu to katedrā, kur tā tika apspriesta. Atceros, ka Pičs Laizāns – viņš vispār nebija pret mani vienaldzīgs – teica, ka, lieliski, te jau doktora disertācija. Arī no katedras bija labas atsauksmes, bet ir vajadzīgas arī tās oponentu atsauksmes. Kas attiecas uz to virsnieku, arī viņš, protams,

71 Svetozars Efirovs (*Светозар Александрович Эфи́ров*, 1926–2010) – krievu, padomju filosofs, sociologs.

nekādas pretenzijas neizvirzīja. Bet kur lai dabū to galveno oponentu? Ak, nē, ar Efirovu nebija aizkavēšanās, aizkavēšanās bija ar pašu vadītāju. Viņam noteikti bija jāpiedalās aizstāvēšanā – tā bija saskaņā ar reglamentu. Tomēr viņš, kā jau teicu, tāds ēterisks cilvēks un neorganizēts. Te viņš saslima, un saslima nevis ar kaut ko, bet psihiski, un iegūlās neiroloģiskajā, bezmaz psihiatriskajā dziedinātavā, un visu laiku kavēja. Viņš man zvānīja un teica: Dieva dēļ piedodiet, Oksana Timofejevna, es biju gatavs braukt, bet man atkal nācās likties slimnīcā. Te viņam bija mīlestības lietas, kas arī, protams, ietekmēja viņa psihi. Vienvārdsakot, viņš man bremzēja divus gadus. 1968. gadā man Rīgā viss bija apspriests. Bet 1970. gadā vēl nebija oponenta, nebija atsauksmju no galvenā oponenta un vadītāja. Beidzot 1971. gadā atsūtīja atsauksmes, un, tagad vairs neatceros – 1971. gadā vai 1972. gada sākumā, tika noteikts aizstāvēšanās datums.

Tad atbrauca arī pats Efirovs. Turklāt atbrauca kopā ar dēlu, deviņus vai desmit gadus vecu. Man taču Skolas ielā bija liels dzīvoklis, es viņiem piedāvāju, sak', varat apmesties pie manis ar dēlu. Viņš bija ļoti apmierināts, jo negribēja mitināties viesnīcā, tā ka viņi iekārtojās pie manis. Kad jau aizstāvēšanai noteiktajā dienā – tā bija dienu vai divas dienas pēc viņu atbraukšanas – mēs gājām pa Esplanādi uz mūsu ēku... Par ko mēs runājām? Nezin kāpēc, nu, tā gadās likteņa ironijas pēc, saruna ritēja, protams, ne jau par disertāciju, bet par „Doktoru Živago”, par romānu.

Turklāt viņš sāka to gānīt. Bet neticami sabozos, es ļoti mīlēju Pasternaku vēl pirms romāna izlasīšanas. Tad to izlasīju, turklāt vismaz kādas piecas reizes, zināju visus dzejoļus no galvas. Bet viņš tur sāk kaut kādas mulķības... Pareizi, ka lamā par antisovietismu. Tur, lūk, ir tāds varonis, doktors Živago. Atcerieties to kauju, kad sarkanie partizāni satiekas ar kādu balto daļu. Viņš tur stāv aiz koka un klusiņām šauj uz sarkanajiem. Saku: Jūs kļūdāties. Ļoti labi atceros, daudzkreiz esmu

pārlasījusi. Nejaušs šaviens. Nejauši nošāva balto, tur bija zēni ģimnāzisti. Viņš nogalināja ģimnāzistu. Viņš bija šausmīgi satriekts, jo vismazāk gribēja, pirmkārt, šaut savējos, otrkārt, viņš šāva pa kokiem, šāva, lupinot mizu. Bet tur tieši pārskrēja zēns, burtiski uzskrēja lodei. Kad viņš pieskrēja, viņš taču ārsts, iesākumā šķita, ka viņš ir beigts. Bet viņš bija ievainots, gulēja šokā, vēlāk viņu izārstēja. Pašus ievainošanas apstākļus vienkārši ļoti labi atceros. Tas nebija sarkanais, uz ko viņš šāva, tas bija baltgvardu puisis, zēns ģimnāzists. Bet viņš ar mani strīdas. Teicu: pāriesim mājās, vienkārši jums parādīšu, man taču ir romāns.

Tuvojamies jau Ļeņina ielas pārejai. Viņš saka: ak, dies', par ko mēs runājam, jums taču tūdaļ pat vajadzēs aizstāvēties. Kaut vai vārdu par to būtu pateikusi! Saku: pats esat vainīgs, kāpēc sākāt runāt par Živago, turklāt tādā veidā. Labi, vienvārdsakot, mans vērtējums būs labs. Kaut kādas piezīmes gan būs. Tā ka ņemiet vērā. Labi, ņemšu vērā.

Kad sākās aizstāvēšanās, bez Efirova... Galīgi neatceros šos apstākļus. Taču fakts – kaut kā atbildēju uz jautājumiem. Tādi bija. Bet runāju visai bāli, nepārliecinoši. Sēdēja taču visi mani paziņas, mani draugi, vēl no skolas laikiem, universitātes laikiem. Nerunājot nemaz par studentiem, kas pārpildīja visu mūsu pirmo auditoriju. Sēdēja, baiļojās par mani. Bet es tā... Viņi bija pieraduši, ka lekcijās runāju mierīgi, pārliecinoši, bet te kaut kā... Un te, paldies vienai meitenītei, vēsturniecei, kas pie manis mācījās, vēlāk viņa studēja Maskavā aspirantūrā. Viņa gluži nejauši, ieradusies Rīgā, tā kā mani labi atcerējās, atnāca uz aizstāvēšanos un man pajautāja, uzdeva reti labu jautājumu. Viņa pajautāja: pasakiet, lūdzu, kā Tillihs vērtēja cilvēka problemātiku? Tas bija vienkārši labākais iespējamais jautājums; te nu es izvērsos un teicu dedzīgu runu. Visi atviegloti uzelpoja, ka galvenā uzstāšanās ir notikusi, jo tā jau bija galvenā

ideja – cilvēka problēma. Uz šo jautājumu sniedzu izvērstu, izsmelšu atbildi. Tad bija skaidrs, ka aizstāvēšanās ir notikusi.

Kad saskaitīja, tad bija divas melnas bumbiņas. Vienu zināju – tas bija no virsniekiem, jo viņš jau iepriekš teica (tur bija divi virsnieki); viņš vienkārši bija mans sāncensis virsnieku institūtā. Uzskatīja, ka it kā tiecos pēc viņa prioritātēm, viņa iespējām. Tā ka zināju, ka tas ir viņš. Bet otrs bija mūsu Jurijs Petrovičs Vedins, ja atceraties.⁷² Viņš man daudzkārt teica, ka vispār uzskatot mani par varenu sliņķi, jo esmu vilkusi tik ilgi, līdz 1971. gadam. Jāteic, ka neizceļos ar centību, jau sen varēju iesniegt disertāciju, bet te – tādi apstākļi, kas traucēja. Vadītājs ar savām slimībām un tā tālāk. Bet kaut kas bija arī pareizi. Viņš, lūk, arī bija pret. Bet, tā kā pārējie bija par, tad tā bija visnotaļ normāla aizstāvēšanās, pēc gada vai kā atsūtīja apstiprinājumu. *Jūs lasījāt lekcijas, dažādas lekcijas. Šajā sakarībā jautājums – kā bija ar stukačiem?*

Ziniet, es zināju, ka principā tas ir neizbēgami. Ka katram pasniedzējam ir tādi, kuriem pienākums... nu, vismaz piezīmes izdarīt un ziņot Stūra mājai. Bet lieta tāda, ka es nezināju, man neviens tā arī nepateica. Par šo tēmu nedz ar studentiem, nedz ar tiem, kas mani klausījās, nerunājām. Kaut gan klausītāji man bija dažādi – virsnieki. Nu, tur, kur mani aicināja. Piemēram, Marksisma-ļeņinisma universitāte vai kā to sauca. Daži man pat maksāja, piemēram, Zinību biedrība, bet lielākoties tās vienkārši bija lekcijas. Tāpēc, dabiski, visur bija kaut kādi ziņotāji. Bet pa visu šo laiku, kamēr mani nezaicināja uz to Stūra māju, bet tas bija tikai vienu reizi, man ar viņiem nekāda kontakta nebija.

Bet uzaicināja mani pavisam konkrēta iemesla dēļ. Dies' dod atmiņu...

Tas bija saistībā nevis ar lekcijām, bet ar literatūru...

72 Jurijs Vedins (1925–1985) – padomju Latvijas filosofs, kas specializējās izziņas problemātikā.

Lūk, lūk. Tieši saistībā ar „Doktoru Živago”... Lai gan – nē, kaut gan varbūt...

Saistībā ar darbu „Крытой маршрутом”...

Jā, saistībā ar „Крытой маршрутом”⁷³ Turklāt tiešais vaininieks – „ziņotājs” – izrādījās Aivars. Jo ieguvis darbu „Крытой новопом”, viņš bija tik ļoti satriekts, ka, pirmkārt, nevarēja no tā atraities; otrkārt, viņš raudāja. Tur ir dažas vietas, bet uzrakstīts ir vaļširdīgi, spēcīgi; tostarp tur ir vieta, to labi joprojām atceros, vieta, kur Aivars raudāja. Tur ir runa par sieviešu cietumā ieslodzīto. Viņai bija jādodas uz karceri, bet karcerī vajadzēja iet bez apaviem. Ledus aukstas grīdas, bet kurpes vajadzēja atstāt ārpusē. Aivars lasīja to pasāžu, kur durvju priekšā atradās mazas kurlpītes. Un te, šajā vietā, viņš sāka raudāt, ka tā, lūk, mocīja sievieti. Tas viņam bija tāds spēcīgs satricinājums, tad viņš paņēma to grāmatiņu līdzī uz darbu un pēc plkst. 6, kad visi bija devušies prom, palika pabeigt lasīšanu. Un pārrakstīja no šīs grāmatiņas dažas lappuses. Viņš gribēja tās saglabāt, turklāt četros eksemplāros. Jo viņš taču domāja par mūsu paziņām, kuriem vajadzēja tās iedot. Es viņu pirms tam brīdināju: lasi, tikai nedomā izplatīt, jo tas ir pavisam cits paragrāfs. Viens – lasi pats, kas cits – dot citiem. Biju jau rūdīta, mani bija pamācījuši. Taču viņš neņēma vērā, šajā ziņā viņš bija diezgan nevainīgs. Viņš nesaskarās ar tādu publiku, sociāli bīstamu. Tikai ar manu starpniecību.

Kad viņš sēdēja un pārrakstīja, pēc plkst. 6 piekļauvēja un ienāca divi cilvēki no VDK, kuri painteresējās, ko viņš tur pārraksta. Tūdaļ pat viņu svaigiņu aizveida. Nabaga Aivars nolēma, ka viņš ir arestēts. Viņš bija tik ļoti izbijies – mums

73 Runa ir par Jevgēņijas Ginzburgas (Евгения Соломовна Гинзбург, 1904–1977), žurnālistes, memuāristes darbu, kura pirmā daļa tika izdota 1967. gadā Milānā, otrā daļa – 1975.-1977. gados. PSRS tas pirmo reizi tika izdots 1988. gadā. Starp citu, tas tika publicēts periodiskajā izdevumā „Daugava”.

trīsgadīgs Valts, es. Viņš bija tik ļoti pārliecināts, ka ir arestēts, ka ģimenei draud tādas briesmas. Viņu aizveda uz VDK un nopratināja līdz kādiem desmitiem, vienpadsmitiem vakarā. Brīnījos, ka viņš nav pārnācis no darba. Zvanu uz darbu, neatbild. Man nebija ne jausmas, pat galvā neienāca, ka viņš tur sēž un pārraksta, kad jau iepriekš viņu biju brīdinājusī. Kad pārnāca, jautāju, kas noticis, viņš atbild, ka viss: mani pratināja, jautāja, no kurienes tas. Viņš atbildēja: nu, sieva atnesa.

Naivi.

Nu, pārliecināts, ka viņš tiek nopratināts tik nopietnā iestādē, viņš bija pārliecināts, ka jāatbild. Sieva atnesa. Tad mani nākamajā dienā vai aiznākamajā, vairs neatceros, izsauca. Jā, tajā vakarā viņš man to nepateica. Viņš teica, ka nopratinājuši sakarā ar to, ka viņš lasījis. Man pat nebija jausmas, ka viņš pateicis, ka es esmu atnesusi to grāmatu. Tad, kad mani izsauca, bet es tūdaļ sapratu, ka tas ir saistīts ar darbu „*Крытой мапурут*”; izlikos, ka nekā nezinu. Pratināja divi, noteikti jauni, cilvēki, jo viņi manā priekšā nesēdēja, bija dzirdamas tikai balsis, kaut kur no augšas, bet es sēdēju tukša galda priekšā. Jautāja, vai ziniet kādā sakarā jūs uzaicināja uz šejieni. Teicu, ka nav nekādas nojausmas. Viņam taču nebija tiesības teikt, par to vajadzēja parakstīties.

Un tad muļķīgi, lai šo sarunu padarītu cilvēcīgāku, teicu, ka varbūt sakarā ar pirmo vīru. Tur tiešām bija gan jautājumi, gan nopratināšanas. Kad viņu apvainoja gluži vai... neatceros, Jurgens tad viņu vainoja, ka tā antivāciskā, antifašistiskā kustība, ko viņš, būdams zēns, vadīja, ka tā būtu proangliska, ka viņš būtu Anglijas spiegs. Pilnīgi murgi. Jurgens tiešām bija cilvēks no „orgāniem”, turklāt viņam es ļoti nepatiku. Viņš ar grūtībām mani pieņēma, jo Viktors tika atstāts Rīgā. Bija tāda visnotaļ muļķīga situācija. Tāpēc, ka teicu, varbūt sakarā ar pirmo vīru, viņi tūdaļ tam pieķērās. Bet kas tad tur bija? Saku, nu, viņam tur bija nepatīšanas; tolaik, kad vadīja bērnu organizāciju,

viņu apvainoja antisovestismā, kaut gan tā bija antifašistiska organizācija. Viņi par to nekā nezināja. Viņiem tā bija diezgan interesanta informācija. Viņi, kā likums, maz zina, kas notiek blakus nodalījumos. Turklāt tas bija labu laiku iepriekš.

Tad, kad bija beiguši šo sarunu, tad viņi tikai arī pateica, no kurienes jums šis „*Крутой маршрут*”. Saku, ka bieži braukāju uz Maskavu saistībā ar savām zinātniskajām problēmām, bet Maskavā šis grāmatas vienkārši metājas uz palodzēm jebkurā bibliotēkā. Tās taču pārrakstītas, samizdata. Tāpēc nav nekādas problēmas tās iegūt, izlasīt. Viņi gribēja, lai pasaku, ka esmu to saņēmusi no Ladiženska. Ļevs Aleksandrovičs Ladiženskis bija ievērojams matemātiķis. Viņu visi pazina, viņš lasīja matemātikas pamatkursus universitātē un pilnīgi neslēpa savus antisovietiskos uzskatus. Viņš pat brašojās, kad gāja pa ielu, bet viņam balss kā Jērikas bazūnes; skaļi kļiedza, ko domā par padomju varu. Tāds, lūk, viņš bija cilvēks, izaicinošs. Viņi ļoti gribēja par viņu safabricēt oficiālu lietu. Šis būtu izdevīgs gadījums. Kategoriski to noliedzu. Bet jūs pazīstat Ladiženski? Protams, viņi ir mani draugi, Ļevs Aleksandrovičs un, pirmkārt, viņa sieva Bronislava Abramoviča Broņečka. Ar viņu biju gluži vai mīlestības attiecībās. Kad braucu uz Kijevu, viņi man to izrādīja, biju pie viņiem apmetusies. Viņi bija kijevieši. Dzīvoju te pie Ļeva mātes, te pie Broņas mātes. Ar viņu, saku, bieži strīdamies, pat kļiedzam, gluži neticami. Turklāt strīdējāmie lielākoties par reliģiskām tēmām, jo ar to nodarbojos. Nu, kā tad – teica Broņa: Oksana ir luteriete, bet Ļevs – pareizticīgais. Protams, ar ironiju, jo arī viņam tā ir tikai strīda tēma.

Smieklīgi tās lietas pavērsieni. Teicu, ka ļoti labi pazīstu viņus, taču viņiem nav nekādas saistības ar šo literatūru. Viņi ļoti gribēja, lai pasaku par „*Хроника текущих событий*” – tas bija lielākais krimināls.⁷⁴ Es to nebiju lasījusi, īstenībā pat nebiju

74 Runa ir par informatīvu biļetenu mašīnrakstā, kas tika izdots no 1968. gada līdz 1983. gadam; pavisam bija 63 šī izdevuma izlaidumi.

turējusi rokās. Bet Ļevs to nemitīgi lasīja. Es vispār neinteresējos par disidentiem, jo uzskatīju, ka disidentiskā kustība lielā mērā ir demonstrācija. Turklāt tāda, kas pretendē uz uzmanību, kas aktīvi sevi afišē. Bet man šķita, ka padomju varai no tā nav ne silti, ne auksti. Viņi vienkārši demonstrēja pretdarbības spēku, bet no tā nevienam nav ne silti, ne auksti. Nevienam no tā necieta, izņemot pašus disidentus, kuri laiku pa laikam devās aiz restēm, atsēdēja kādu laiku... Tāpēc kategoriski to noliedzu. Teicu, ka esmu to lasījis Maskavā, ka esmu vedusi tāda veida drukāto literatūru. Tā ka viņi mani tirdīja kādas stundas trīs vai četras. Beigās jau biju neticami nogurusi. Teica, ka vēlreiz mani uzaicināšot. Taču mani neaiztika. Man pat bija iespaids, ka šis balss pieder pie manis beigušajiem vēsturniekiem.

Oksana Timofejevna, kā saistībā gan ar šo lietu, gan vispār bija ar izbraukšanu no Padomju Savienības?

Tā. Pirmo reizi, nu tas bija primitīvs, smieklīgs iemesls. Bulgārijā notika pirmais vispasaules filosofijas kongress.⁷⁵ Bulgārija bija tāda – vispār nekāda valsts. Uzrakstīju lūgumu ļaut man uz turieni aizbraukt. Kongress jau notika, pagāja, un pēc gada es saņēmu atteikumu ar visiem saviem papīriem. Un tāda nevainīga valsts kā Bulgārija! Vairs arī necentos kaut kur tikt. *Bet Jūs taču visu mūžu lasījāt lekcijas par Rietumu filosofiju. Kā tas bija – lasīt lekcijas, bet pašai neredzēt?*

Nu, manā gadījumā varēju tikai lasīt darbus. *Inionā* varēja pasūtīnāt grāmatas, kseroksu tolaik vēl nebija, bet pārfoto-grafēt varēja. Pasūtīnāju gandrīz visu svarīgāko Tilliha darbu fotokopijas. Bija negatīvi, un tad darbojāties ar studentu palīdzību, man palīdzēja Andris Rubenis, Rihards Kūlis. Starp citu, „Doktoru Živago” pārrakstījām ar Ulda Tīrona palīdzību.

75 Bulgārijā, Varnā notika (1973. 17.–22. 09.) 15. vispasaules filosofijas kongress.

Bet pēc Padomju Savienības sabrukuma Jūs taču braucāt. Varbūt sāksim ar Parīzi?

Tad pirmo reizi izbraucu; labi, ka atgādinājāt. Man ir tāda skolas draudzene Evelīna Valšteina, kura patlaban dzīvo Izraēlā, Telavivā. Paga, man vēl ir viens ebreju pāris, tie ir tie, ar kuriem kopā mācījos skolā. Ar Evelīnu bijām draudzenes no 9. klases, no tā laika, kad atbraucu no Padomju Savienības, arī viņa atbrauca no Sibīrijas evakuācijas. Bet viņa bija rīdziniece. Kopā beidzām 11. klasi. Bet otrais pāris... bija tāds Rīgā ļoti pazīstams pianists Hermanis Brauns.⁷⁶ Ar viņa brāli Imku, Imanuilu mācījos vienā klasē, viņš bija vijolnieks. Viņš draudzējās ar Avivu Breidbordū. Viņi aizbrauca uz Izraēlu. Viņi atrakstīja, es atbildēju, izrādījās, kā viņi teica, tas bija liels retums. Cilvēki baidījās no šejienes rakstīt. Bet man tas pat neienāca prātā. Man pat jausmas nebija, ka tas ir bīstami. Tūdaļ pat atbildēju, mums bija intensīva sarakste. Evelīnas tēvam bija mīļākā, ārste, tā ka viņam bija vēl viena meita, pazīstama tagad te mūziķe. Tātad viņi aizbrauca un visai drīz atsūtīja man ielūgumu atbraukt. Es, protams, sāku gatavoties braukšanai, jo man bija ļoti, ļoti interesanti...

Evelīna uz gadu aizbrauca uz Parīzi un no turienes atsūtīja man ielūgumu. Un es devos uz Parīzi. Lidostā satikos ar Rutu Šacu, Rutu Marjašu, viņa mācījās klasi augstāk par mani.⁷⁷ Tūdaļ piegāju pie viņas. Uz kurienu? Uz Parīzi. Es arī. Viņa Parīzē 1. februārī kļuva septiņdesmit gadus veca. Evelīna irēja... bulvārī pie Sēnas...

Senžermēna bulvāris?

Senžermēna bulvāris, baznīca, kur apbedīts Dekarts.⁷⁸ Senžermēndeprē baznīcu izstaiģāju krustu šķērsām. Evelīna tieši

76 Hermanis Brauns (1918–1979) – Latvijas pianists.

77 Ruta Marjaša (1927) – Latvijas juriste, politiķe.

78 Renē Dekarts (1596–1650) – franču filosofs. Acīmredzot noindētā Dekarta pišļi Senžermēndeprē baznīcā nokļūst tikai 1817. gadā. Dekarta galvaskauss (par to gan pastāv šaubas) Parīzē nokļūst 1821. gadā.

iepretim bija noīrējusi dzīvokli. Viņa no rītiem devās griezt, durt savus trusīšus uz laboratoriju, bet es līdz sešiem klimtu, kur vēlējos. Četras reizes biju Luvrā. Devos arī pretējā virzienā, tur ir modernās mākslas muzejs...

Orsē muzejs.

Jā, devos uz Orsē. Izpētīju visu iespējamo. Apmeklēju arī Cilvēka muzeju, tas bija netālu.

Atgrizīsimies pie Senžermēndepre baznīcas; nav īsti zināms, vai tiešām tur atrodas Dekarta pišļi. Taču netālu atrodas kafejnīca „Flora”, Les Deux Magots, kafejnīca „Divi magoti”. Savulaik iecienītas Sartra, Kamī vietas.⁷⁹

Atceros vien to, kā gāju garām kafejnīcai „Flora”. Un tur sākas studentu pasaule. Kā to sauc?

Latīņu kvartāls.

Biju tur. Tur ir Anrī IV licejs. Arī tur visu apstaigāju. Evelīna darbā, bet es pa saviem muzejiem.

Un Sorbona?

Ziniet, es vienkārši neriskēju turp doties. Baidījos, jo – ja kaut kā varētu komunicēties... Paskatījos uz *Collège de France* portālu. Tālāk bija studentu bari, bet, tā kā nevarēju sazināties, sakautrējos un sabaidījos turp iet.

Franči nelabprāt runā citās valodās.

Pat ja es labāk prastu angļu valodu, tad, kā jau teicāt, viņi angļiski nelabprāt runātu. Tā tiešām ir specifiska franču iezīme. Pat tie, kas prot, reti kad nolaižas līdz tam, lai runātu angļiski.

Jūs esat bijusi arī Romā.

Jā. Bet tur biju tikai kādas četras piecas dienas. Tas – pateicoties Valtam. Pēc Aivara nāves nākamajā gadā viņš mani aizveda uz Stambulu. Viņš jautāja, kurp vēlies doties? Teicu: uz

79 Žans Pols Sartrs (1905–1980), Albērs Kamī (1913–1960) – franču domātāji, eksistenciālisti.

Konstantinopoli. Bet Romā, pirmām kārtām, protams, devos uz Forumu. Un tur zaļa zālīte un magones. Man tās vienmēr ir ārkārtīgi patikušas. Tur arī Kolizejs, Tita arka. Tur attēloti sagūstītie ebreji. Protams, aplūkoju dzelteni, duļķaino Tibru. Tad bija ļoti interesanti. Mani kaut kur pavadīja, jo baidījās, ka pazudīšu; visnotaļ likumsakarīgas bažas, jo Londonā es apmaldījos. Braucam, sarunājamies latviski. Viesnīcā atnāk Māra Kiope, viņa tad bija komandējumā savas disertācijas dēļ. Oksana Tomofejevna, dzirdu Jūsu balsi, pat noticēt nevarēju, bet šo balsi nevar sajaukt ne ar vienu citu.

Oksana Timofejevna, principā Jūs visu mūžu nostrādājāt universitātē...

52 gadus.

... cik sapratu, tad Jūs komandējumos uz ārzemēm nebraucāt.

Nē. Braucu, jo mani aicināja. Evelīna aicināja, Aviva ar Imku aicināja. Tur netālu dzīvoja Danenhiršs. Atceraties?

Jā.

Viņš te atzīmēja sešdesmito vai sešdesmit piekto dzimšanas dienu un aizbrauca uz turieni. Man tas bija aizraujošs ceļojums. Tās bija vietas, ko pazinu no vēstures un literatūras. Jutos kā pazīstamās vietās. Uzreiz lūdzu aizvest mani turp, kur tika atrasti Kumranas tīstokļi. Un Imka ar mašīnu aizveda. Bija nežēlīgs karstums. Tāpēc nopeldējos Nāves jūrā. Iznākot no jūras, biju pārklāta ar sāls kārtiņu, bet tur varēja noskaloties. Nokļuvām pie kalniem, kur tika atrasti tīstokļi, par kuriem daudzkārt stāstīju sudentiem, rādīju fotogrāfijas. Līdu alās, kur tie tīstokļi bija krūkās, bet tās – aizaugušas. Taču nelīst nevarēju, mani tas šausmīgi interesēja.

Izdevējs: LU aģentūra „LU Filozofijas un socioloģijas institūts”

Akadēmijas laukums 1, Rīga, LV-1940

tāl. – 67229208 e-pasts – fsi@lza.lv

fakss – 67210806 www.fsi.lv

Izdevējdarbības reģistrācijas apliecība: Nr. 2-0521

Iespiests SIA „Drukātava”, Rīgā, Bauskas ielā 145